

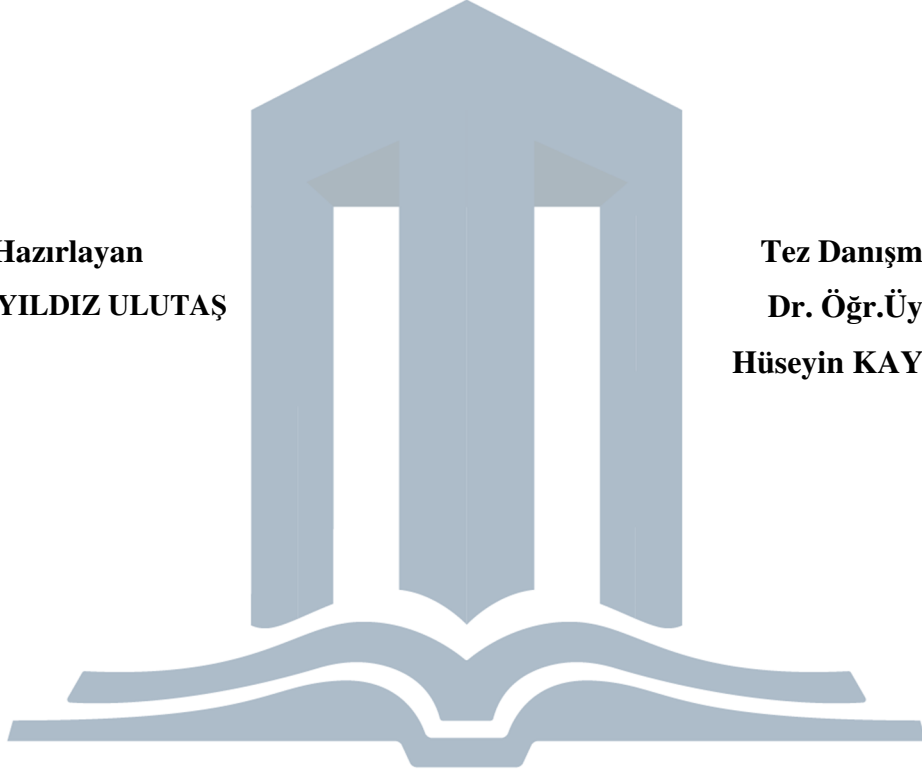
**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**AACHEN'LI ALBERT'İN HISTORIA IEROSOLIMITANA ADLI ESERİNİN
4-5-6. KİTAPLARININ ÇEVİRİSİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Ennur YILDIZ ULUTAŞ**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr.Üyesi
Hüseyin KAYHAN**

Çanakkale-2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Aachen’li Albert’in Historia Ierosolimitana Adlı Eserinin 4-5-6. Kitaplarının Çevirisi ve Değerlendirilmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20.../08./2019

Ennur YILDIZ ULUTAŞ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Ennur YILDIZ ULUTAŞ'a ait Aachen'li Albert'in Historia Ierosalimitana Adlı Eserinin 4-5-6. Kitaplarının Çevirisi ve Değerlendirilmesi adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı (varsa Ortaçağ Tarihi Bilim Dalında) YÜKSEK LİSANS TEZİ / DOKTORA TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Prof. Dr.
Ad SOYAD
Mustafa DAŞ

Dr.Öğr.Üyesi
Ad SOYAD
Hüseyin KAYHAN
(Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi
Ad SOYAD
İhsan ERKOÇ

Tez No : 10285228
Tez Savunma Tarihi : 20/08/2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

27.08/2019

ÖZET
AACHEN’LI ALBERT’İN HISTORIA IEROSOLIMITANA ADLI
ESERİNİN 4-5-6. KİTAPLARININ ÇEVİRİSİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ

I. Haçlı Seferini konu alan çalışmamız müellifin 1-2-3. kitaplarının devamı niteliğindedir. Antakya kuşatmasının başlangıcına kadar gelen ilk kitaplardan sonra bizim değerlendirmesini yaptığımız bölümler, Antakya ve Urfa Haçlı Kontluklarının kurulması ve sonrasında asıl hedef olan Kudüs’ün ele geçirilmesini anlatmaktadır.

Clermont Konsilin’de Papa’nın “Kutsal Toprakları Kurtarmak” çağrısıyla başlayan Haçlı seferleri 1096-1270 yılları arasında sekiz sefer şeklinde yapılmıştır. Seferlere farklı sosyal tabakalardan milyonlarca insan özellikle dini-ekonomik sebeplerle savaşmak için katılmışlardır. Ortaçağ Avrupası’nın içinde bulunduğu kargaşa durumu seferlere katılımın yüksek olmasının sebepleri arasında söylenebilir. Bu bağlamda Haçlılarla Müslümanlar arasında birçok mücadelenin yaşandığı seferlerden yalnız I. Haçlı Seferi başarıya ulaşmış görülmektedir. Nitekim Anadolu’yu yeni yeni yurt edinmeye başlayan Türkler batı kıyılardan iç bölgelere çekilmek durumunda kalmışlardır. Haçlılar Anadolu Selçuklu Devleti karşısında büyük oranda başarı sağlayarak Urfa, Antakya, Kudüs’ü hâkimiyetleri altına alarak, kutsal toprakların Türklerin elinden çıkmasına sebep olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Clermont Konsili, Anadolu Selçuklu Devleti, Urfa Haçlı Kontluğu, Antakya Haçlı Prinkepsliği, Kudüs Latin Krallığı

ABSTRACT

THE REVIEW OF THE 4th-5th- 6th BOOKS OF THE LITERAL WORK BY ALBERT OF AACHEN'S

The study on The First Crusade is a follow up of the author's first, second and third books. After the first books that came up to the beginning of the siege of Antioch, the sections we have reviewed describe the establishment of the Crusaders of Antioch (Antakya) and Edessa (Urfa) and then the capture of Jerusalem (Kudüs), the real target.

The Crusades, which began with the call of Pope to "Save the Holy Land" in the Council of Clermont, took place as eight expeditions between the years 1096-1270. Millions of people from different social strata joined the expeditions to fight especially for religious-economic reasons. It can be said that the turmoil in the Medieval Europe is one of the reasons for the high level of participation. In this context, only the First Crusade is considered successful among all the expeditions during which many combats occurred between the Crusaders and Muslims. As a matter of fact, the Turks who had recently settled down in Anatolia, had to retreat from the west coasts to the hinterlands. The Crusaders caused the Turks to lose the holy lands by succeeding substantially against the Anatolian Seljuk Empire and seizing Edessa, Antioch and Jerusalem.

Key Words: Council of Clermont, Anatolian Seljuk Sultanate, Crusader County of Edessa, Antioch Crusader Principality, Latin Kingdom of Jerusalem.

ÖNSÖZ

Haçlı hareketi Hıristiyan Batı ile Müslüman Doğu'nun tarihteki en uzun süreli çatışması olmuştur. Haçlı Seferlerinin yapılma sebepleri arasında sayılan Kudüs VII. Yüzyıldan beri Müslümanların hâkimiyetinde bulunuyordu. Hıristiyanlar tarafından da kutsal sayılan bu yerleri geri alma isteği ile seferler başladı. Seferler Orta Çağ tarihi için önemli olaylar arasındadır. Düzenlenen sekiz Haçlı seferi içinde en başarılı kabul edebileceğimiz değerlendirmesini yaptığımız eserinde konusu olan I. Haçlı Seferidir.

Seferler Anadolu'da başlayan Türkiye Tarihini gayet yakından ilgilendirmektedir. Çünkü kalabalık Haçlı birlikleri Anadolu topraklarından geçmişlerdir. Anadolu Selçuklu Devletiyle, Büyük Selçuklu Devletinin Anadolu'da ki beyleriyle, Anadolu beyliklerinden özellikle Danişmentlerle, Artuklularla mücadele halinde olmuşlardır.

Türkiye Tarihi için önemli bir dönemi kapsayan seferler ile ilgili kaynak yetersiz sayılacak kadar azdır. Konuyla ilgili bilgileri çoğunlukla Batılı kaynaklardan elde etmekteyiz. Seferlere katılanların günlükleri bize ayrıntılı bilgiler vermektedir. Haçlı Seferleri ile Türklerle Haçlıların ilişkilerini Latin, Süryani, Ermeni kaynaklardan edinmekteyiz. Bu sebeple batılı Haçlı kaynaklarına duyarsız kalamayız.

Bizim çevirisi ile birlikte birincil ve ikincil Haçlı kaynaklarını göz önünde bulundurarak değerlendirmesini yaptığımız Albertus Aquensis'in *Historia Ierosolimitana* adlı eseri söz konusu dönem için önemli bir kaynaktır. On iki kitaptan oluşan eserin 4.-5.-6. kitaplarının çevirisi ve değerlendirmesi bizim tez çalışmamızı oluşturmuştur. Çalışmamızın konusu olan üç kitap I. Haçlı Seferini anlatmaktadır. Çevirisini ve değerlendirmesini yaptığımız dördüncü kitap, Urfa hâkimiyeti ve Antakya kuşatmasını, sonrasında Antakya'nın ele geçirilişini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Beşinci kitapta, Kudüs yolculuğu ile yol boyunca ele geçirilen yerler, altıncı kitapta ise Kudüs'ün alınması ve Latin krallığının kurulmasından bahsedilmektedir.

Albertus Aquensis'in eserinde verdiği bilgiler döneme ait incelediğimiz diğer kaynaklardaki bilgilerle örtüşmektedir. Müellifin doğuya gitmediği seferlere katılmadığı bilinmekle birlikte katılanların şahitliklerinden yola çıkarak eserini yazdığı anlaşılmaktadır. Değerlendirmeyi yaparken diğer Latin kaynakları, Doğu Roma kaynakları, Süryani kaynakları ve İslam kaynaklarından faydalanarak sonuca ulaşmaya çalıştık.

Çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Ayrı bir başlık altında yazar ve eseri hakkında bilgi verdik. Giriş bölümünde Haçlı Seferleri ile ilgili genel bilgiler yer almaktadır. Diğer üç bölümde dördüncü, beşinci, altıncı kitapların çevirisi ve ilgili kaynaklar çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç bölümünde seferler hakkında ulaştığımız bilgilere yer verip, Haçlı Seferleri çalışmaları ile ilgili kaynak yetersizliğine değinerek bu konuda çalışmaların artırılması ile ilgili önerilerde bulunduk.

Beni bu konu üzerinde çalışmaya teşvik eden, tezin hazırlanma aşamasında desteğini esirgemeyen, her zaman fikirlerinden yararlanmamı sağlayarak yol gösteren kıymetli sayın hocam Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin KAYHAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam sırasında desteklerini esirgemeyen aileme ve beni sabırla bekleyen eşime, çocuklarım Zeynep ve Alperen'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ennur YILDIZ ULUTAŞ

Çanakkale, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vi
YAZAR ve ESERİ HAKKINDA BİLGİ.....	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
IV. KİTAP	4
İKİNCİ BÖLÜM	
V. KİTAP.....	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
VI. KİTAP	73
SONUÇ VE ÖNERİLER	105
KAYNAKÇA.....	108
EKLER	114
ÖZGEÇMİŞ	115

KISALTMALAR

<i>A.g.e</i>	: Adı Geçen Eser
<i>A.g.m</i>	: Adı Geçen Makale
<i>Bkz.</i>	: Bakınız
<i>c</i>	: Cilt
<i>Çev.</i>	: Çeviren
<i>Krş.</i>	: Karşılaştırınız
<i>s</i>	: Sayfa
<i>ss.</i>	: Sayfadan Sayfaya
<i>S.</i>	: Sayı
<i>TDVİA</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
<i>TTK</i>	: Türk Tarih Kurumu

YAZAR ve ESERİ HAKKINDA BİLGİ

Eserimizin yazarı, Albertus Aguensis'in hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Hakkındaki sınırlı sayıdaki bilgileri eserinden elde etmekteyiz. Tahminen 1080 yılından önce doğmuş olan Albertus, Rhineland'daki Aachen'de yaşamaktaydı.¹ İlk yazmalarda adına rastlanmamakta, daha sonra eserine adı eklendiği tahmin edilmektedir.

I. Haçlı Seferine dair ayrıntılı bir vekayiname özelliği taşımakla birlikte Albertus'un, doğuya gitmeyip, seferlerde bulunmadığı anlaşılmaktadır. Katılanların anlattıklarından yola çıkarak eserini kaleme almıştır. Eserinde herhangi bir kaynağa değinmediği de görülmektedir. Haçlıların 1095'ten 1120 yıllarına kadar geçen olayları konu edindiği eserini Almanya'da 1120-1158'de yazdığı incelediğimiz kaynaklardan anlaşılmaktadır.²

Susan Edgington, Albertus Aquensis'in eserini Latince'den İngilizce'ye tercüme etmiştir. Bizde yazarla ilgili bilgilerimize hakkında atıf bulunan makalelerden ve kitaplardan ulaştık. Yazarımıza, Steven Runciman, eserinin I. Haçlı Seferinin Ana Kaynakları, bölümünde değinmiştir. Runciman, Albertus'un Haçlı Seferi tarihi için en büyük otorite kabul edildiğinden bahsetmiş, Gibbon gibi tarihçilerin ona tam anlamıyla güvendiğini yazmıştır. Albertus, eserinde katılanların şahitliklerini kullanmış ve kaynak adından bahsetmemiştir. Runciman'a göre Albertus'un eseri incelendiğinde efsanevi bilgiler ayırt edilebilir şekildedir. Yine de olayları anlatışı dikkate değerdir.³

On iki kitaptan oluşan eserin ilk üç kitabı da yine bir çalışmanın konusu olmuştur⁴. Bu ilk üç kitapta seferlerin sebeplerinden başlayarak Antakya kuşatmasına kadar geçen olaylar anlatılmıştır. Sonraki üç kitap, dört, beş, altıncı kitaplar bizim çalışmamızın konusudur. Antakya'nın ele geçirilişinden Kudüs Latin Krallığının kuruluşuna kadar olayları ayrıntılı ve renkli tasvirleriyle anlatmıştır. Böylece ilk altı kitap I.Haçlı Seferini

¹Gölgesiz Karaca, Sevtap, "Birinci Haçlı Seferi'nin Türk- Haçlı İlişkileriyle ilgili Batılı Kaynakları" , *Cihannüma, Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı IV/1, Temmuz, s.77.

² Erkoçoğlu, Fatih, *Haçlı Seferleri Tarihi Kaynakları*, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2018, s. 26.

³ Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi I.Cild Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığının Kuruluşu*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998, s. 258-259.

⁴ Geyik, Meral, "Aachen'li Albert'in Anlatımıyla I.Haçlı Seferi ve Değerlendirilmesi", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2018.

konu edinmiştir. Devamındaki altı kitap 1101 seferini, Kudüs'teki siyasî ve dinî yönetim arasındaki anlaşmazlıkları ve Haçlıların ele geçirdiği diğer yerler hakkındaki bilgileri vermiştir.

GİRİŞ

HAÇLI SEFERLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Haçlı Seferleri Avrupa'da var olan Hıristiyanların ekonomik, siyasî, dinî sebeplerle genel olarak Türk-İslâm topraklarına düzenledikleri seferlerdir. Araştırmamız sırasında fark ettik ki, Haçlı seferlerinin sebepleri ve yaşanılanlar karmaşık olaylardır. Düzenlenen sekiz Haçlı seferinin dördü Anadolu toprakları üzerinden, diğer dört seferde deniz yoluyla yapılmıştır. Seferler "Kudüs'ü Kurtarmak" çağrısı ile başlayıp Türkleri Anadolu'dan atmak ve Yakın Doğu'yu tümüyle ele geçirmek üzere başlatılan siyasî maksatlı bir harekettir. Hıristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs ve civarı yaklaşık VII.yüzyıldan beri Müslümanların denetiminde bulunuyordu. Hz.İsa'nın doğduğu yer olan Kudüs'ü almak Hıristiyan dünyası için çok önemliydi. Bu bir hac yolculuğu olacaktı ve bu yolda ölen kimse günahlardan arınacak cennete girecekti.

Seferlerin, ekonomik sebeplerinin en belirginini doğunun zenginliğini ele geçirmek, siyasî sebep olarak Bizans'ın Türk ilerleyişine karşı yardım istemesi, dinî sebeplerin en önemlisi ise Türklerin elinde bulunan, Hıristiyan dünyası adına Hz. İsa'nın doğduğu topraklar olduğu için kutsal sayılan yerlerin ele geçirilmesiydi. Dinî sebepler, Kuluni Tarikatı'nın kışkırtmasıyla asıl güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Üzerlerinde kullandıkları Haç sembolleri, katılanların kimlikleri, en başta halkı sefere çağırınların dinî statüleri, dinî sebeplerin ağırlığını gösterir mahiyettedir. II. Urbanus'un konsil deki çağrısına dinî sebeplerin etkisiyle, zenginliğe de ulaşmak isteyen çok kişi katıldı. Kudüs'e ulaşmak seferlerin ana düşüncesini oluşturdu. Çünkü Kudüs Hz. İsa'nın doğduğu yer olarak önemini her zaman korumuştur ki bu durum sadece Hıristiyanlar için değil Yahudiler ve Müslümanlar içinde önemlidir. Özellikle Hıristiyanlar için bir hac mekânıdır. Hıristiyanlara göre Kudüs'te tövbeler kabul edilmekte, günahlar affedilmektedir. Bunun içindir ki Kudüs'e ulaşip hacı olmanın hayalini kuran Haçlıları hiçbir zorluk durduramamıştır. Bu bağlamda baktığımızda seferlerin başladığı XI. Yy. sonları Anadolu'da Türk hâkimiyetinin de başladığı döneme denk gelmektedir. İznik merkezli kurulan Anadolu Selçuklu Devleti Bizans'ı da tedirgin etmeye başlamıştır. Bu dönemde Bizans'ın Anadolu'daki etkinliği azalmıştı. Anadolu Selçuklu Devleti Haçlılar karşısında başarılı mücadeleler vermiştir.

Dini sebeplerin daha belirgin olduğu ilk Haçlı Seferi'nin ilk düzensiz birlikleri Clermont Konsilinde alınan kararlara çok da uygun hareket etmeyen Pierre l'Ermite yönetimindeki birliklerdi. Selçuklu Devleti bu ilk düzensiz birlikleri başarıyla geri püskürttü. "Halkın Haçlı Seferi" olarak da adlandırılan sefer büyük bir başarısızlıkla karşı karşıya kaldı⁵. Arkadan asıl I. Haçlı Seferi dediğimiz asillerden, şövalyelerden oluşan gruplar geldi. I. Haçlı Seferini iki bölüm halinde inceleyebildiğimizi söyleyebiliriz. İlk sefer 1096-1101 yıllarında gerçekleşen Kudüs'te Latin Krallığının kurulmasıyla sona eren kısımdır. İkincisi, 1101 yılında ki Haçlı Seferidir. 1101 yılı Haçlı Seferi olarak değerlendirilmiş, kaynaklara bu şekilde geçmiştir⁶.

Biz çevirisini ve değerlendirmesini yaptığımız üç kitabımızda Kudüs'ün zaptına kadar olan bölümü inceledik. Kudüs'e giden yol güzergâhında yaşananlar açlık susuzluk sefalet eserimizde ayrıntılarıyla ele alınmıştır. İlk olarak I. Kılıç Arslan Haçlılar karşısında İznik'i kaybettikten sonra iç bölgelere çekildi. Haçlılar haç yolculuğu olarak adlandırılan yolculuklarına Anadolu içinden geçerek devam etmek durumundaydılar. Eskişehir yakınlarında Haçlılar Türk birlikleri karşısında başarılı oldu. Bu savaş Dorylaion Savaşıdır⁷. Bu başarıdan sonra Haçlılar Akşehir üzerinden Konya'ya geldiler. Gördüğümüz kadarıyla bu yolculuk sırasında erzak konusunda zorluk yaşamaktaydılar. Yollarına Ereğli, Maraş üzerinden devam etmekteydiler. Bu arada ana ordudan ayrılan Kont Baudouin Urfa hâkimi olmuştur. Ana ordu Antakya yönünde yoluna devam etmiş zorlu kuşatma sonrası Antakya ihanetle ele geçirilebilmiştir. 1098 yılında böylece, Antakya Haçlı Prinkepsliği, kurulmuştur⁸. Buradaki hâkimiyet sıkıntısını çözdükten sonra kutsal toprak Kudüs'e ulaşmak için yolculuklarına devam etmişlerdir. Kudüs yolu boyunca birçok yer ele geçirilmiş, ele geçirilen yerlerdeki halk üzerinde Haçlı zulmü görülmüştür. İncelediğimiz kaynaklar daha çok batılı kaynaklar olduğu için Haçlıların yaptıkları normal karşılanarak ele alınmıştır. Zorlu yolculukları sonunda Kudüs'e ulaşılmış ve Kudüs'te ele geçirilmiştir. Kudüs'teki halk adeta yok edilmiştir. I. Haçlı Seferi bu şekilde değerlendirildiğinde başarıya ulaşmıştır. Sefere çıkış amacı olan Kudüs'e ulaşılmış, burada bir Kudüs Latin Krallığı kurulmuştur.

⁵ Cüneyt Kanat; Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s. 62.

⁶ Cüneyt Kanat; Devrim Burçak, *a.g.e*, s. 65.

⁷ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, (Çev. Fikret İşıltan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, ss.140-144.

⁸ Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, (Çev. İlcan Bihter Barlas), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, ss. 71-79.

I. Haçlı Seferi sonrasında Anadolu'da kurulan Urfa ve Antakya'daki Haçlı Kontlukları Türk dünyasının kendi aralarındaki çekişmelerinde faydalanarak bölgede varlıklarını bir müddet devam ettirmişlerdir. Yine seferler sonrasında Kudüs'te bir Latin Krallığı oluşturulmuştur. XI. Yüzyıldan itibaren Anadolu'yu yurt edinmeye başlayan Türklere karşı yapılan Haçlı Seferleri'nin ilki böylece başarıya ulaşmış olmaktadır.

Türk Tarihini yakından ilgilendiren bu dönem hakkında kaynakların çoğu batı kökenlidir. Türk tarihçileri arasında yeterli bilimsel çalışmalar yapılmamaktadır. Bu alanda en önemli çalışmaları yapan Işın Demirkent, O'nun yetişmesinde katkıları büyük olan hocası Fikret Işıltan ülkemizde olduğu kadar dünya çapında da dikkate değer tarihçiler olmuşlardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

IV. KİTAP

1. Bu şekilde, Hıristiyan halkının düşmanları nehir⁹ sularında mağlubiyet ve bozguna uğratıldı. Direniş olmadığından dolayı savunmalar kuruldu. Dağlarda kurulu Antakya'nın valisi Yağısıyan¹⁰ saray ve kulesine, Türklerden kaçan bir haberci hızla geldi. Ona kayıplarının boyutunu anlattı ve eğer Yağısıyan dikkatli ve ihtiyatlı önlemler almazsa, yakında Antakya'yı¹¹ ve ona bağlı tüm toprakları kaybedeceğini söyledi. Yaşını almış bir adam olan Antakya valisi Yağısıyan, savunmanın kurulduğunu ve adamlarının geri dönülemez yok edilmesini duyunca – ki bu ana dek üst kattaki odasında farklı olaylar ve savaşlar verilirken mışıl mışıl uyuyordu – şimdi ilk kez derde düşmüştü. Ve derin bir iç çekmeyle oğlu Sansadonias¹² ve yüksek rütbeli olan bütün hizmetkârlarını konseyine çağırıldı.

2. İznik'ten ve Anadolu'nun diyarlarından sürülmüş Süleyman'da¹³ yine aynı liderin huzuruna çağrılanlardan biriydi. Vali Yağısıyan ona yöneldi ve tüm samimiyetiyle onun mesaj ileticisi olmasını istedi. Onun belagat (güzel söz söyleme sanatı, konuşma sanatı) ilminde konuşan ve kâfirlerin bütün krallıklarında bilinen çok meşhur bir adam olduğunu bildiğinden, şunları söyledi: “Halkımın komşusu (Süleyman'a ithafen), doğduğumuz diyar ve krallıktaki Horasan'a benim on iki elçim ve oğlum ile birlikte yolculuk edeceksiniz. Prenslерimden en inançlı ikisi olan Copatrix ve Adorsonius,

⁹Asi (Orantes): Asi Nehri'nin antik dönemde sıkça kullanılan karşılığı Orontes'tir.

¹⁰ İslam kaynaklarında Yağısıyan, Batı kaynaklarında Ağsian, Ağusian, Ansian şeklinde geçer. Melikşah, Kuzey Suriye'ye sefere çıktığında Yağısıyan da yanındaydı. 1086'da Halep'i ardından Antakya'yı teslim alan Melikşah, Yağısıyan'ı buraya vali tayin etti. Yağısıyan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ebru Altan, “Yağısıyan”, *TDVİA*, XLIII, 2013: 177-179; ayrıca bkz. İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Tarihi Haleb'de Selçuklular*, (Çev. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.62; Yağısıyan için (Aoxianus) kullanımı da vardır. Bkz. Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi “Kutsal Toprakları Kurtarmak”*, (Çev.İ.Bihter Barlas), IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009, s. 77.

¹¹ Antakya: Bugünkü Hatay ilinin merkezidir, daha geniş bilgi için bkz. Hâilil Sahillioğlu “Antakya”, *TDVİA*, III, 1991: 228-232; ayrıca, Antakya, hakkında bilgi için bkz. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Çev. Fikret İşıltan), I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s.164; bkz. WillermusTyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*, (Çev. Ergin Ayan), Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, ss. 165-168.

¹² Sansadonias: Şemsüdevle, Yağısıyan'ın oğlu. İlerleyen Antakya kuşatmasında iç kaleyi savunmuştur. Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yayınları İstanbul 2013, s.92; “Sansadonias”, olarak geçen “Şemsüdevle”, Fulcherius Cornotensis, *a.g.e.*, s. 77, “Sanxado”, olarak bahsedilmektedir.

¹³ Bahsi geçen Süleyman, I.Kılıçarslan'dır. (1093-1107), Bazı haçlı yazarları Kılıçarslan'ı eserlerinde babasının adı “Solimannus” veya “Solimannus'un oğlu”olarak kaydetmiştir. “Solimannus” Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve I.Kılıçarslan'ın babası Süleyman Şah'tır. (1075-1086) bkz. Işın Demirkent, “Kılıçarslan I”, *TDVİA*, XXV, 2002: 396-399; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, Önsöz X.

zararımız hakkında rapor vermek için bu elçilik görevinde sizinle gelecekle. Siz yolculuk ederken, dostumuz ve kardeşimiz olan Halepli Rıdvan'ı¹⁴ yardımımıza çağırın. Aynı şekilde, bize sonsuz bir anlaşma ile müttefik olan, askeri ve silahı çok sayıdaki Pulagit'i de bize yardım getirmesi için çağırın. Dahası, Türklerin reis ve prensi olan Horasan'ın kutlu sultanına zararlarımızı ve şanssızlıklarımızı açıklayın ve sultanın dostu Kürboğa'nın (İng. Kaburgha)¹⁵ benim için yardımcı kaynak ve asker sağlamasını tavsiye verin. Yanınızda belgeler ve benim mührümü taşıyarak, çektiğimiz zorluklara gerçekten inanmaları için kâtip ve sekreterimin çağırılmasına izin verin. Zira şehrin kuşatması başladığından beri çok fazla gün geçti ve oğlum Buldagi¹⁶, kardeş ve prenslerimiz bizim yardımımıza gelsinler diye, Hıristiyan halkının geldiğini ve tehdidin yakında olduğu uyarısını yapmak için, sizi önceden Horasan'a götürecektir."

3. Kralın (Sultanın) istek ve emrini duyup onun mührüne sahip mektupları alınca, kraliyet sarayından ve şehirden yola çıkıp Horasan diyarına gittiler. İhtişam ve savurganlık içindeki Horasan krallığına (Selçuklu Sultanlığı) ait Samarthan adındaki bir şehre geldiler. Orada bütün ihtişamıyla beraber, doğu topraklarındaki bütün kral ve prensleri yöneten bizzat sultanın kendisi ve ondan hemen sonra gelen Prens Kürboğa ile karşılaştılar. Yaşça daha büyük olması, belîğ (belagat ilminde konuşan kişi) kişiliği ve çalışkanlığından dolayı saldırdığı namdan ötürü Süleyman onu selamladı. Fakat kralı (sultan) selamladıktan sonra, görevinin ne olduğunu söylemeden önce, elçiler Türklerin şanssızlık ve acıları belirtirken takip ettiği geleneksel bir hareketi yaptılar. O ihtişamlı ve kudretli kralın ve adamlarının huzurunda, şapkalarını çıkardılar ve yere fırlattılar. Tırnaklarıyla vahşice sakallarını cımbızladılar, parmaklarıyla kılları çektiler ve köklerinden kopardılar, büyük ağıtlarla iç çektiler. Türklerin bu şekilde kendilerini paraladığını gören Horasan kralı (Selçuklu

¹⁴ Halep Selçuklu Meliki Rıdvan b. Tutuş hakkında geniş bilgi için bkz. Steven Runciman, *a.g.e.*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, Cilt: I, s. 164-165, ss.173-176; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, ss.161-177; İbnü'l- Adîm, *Bugyetü't-taleb fî Tarihi Haleb(seçmeler)*,(Çev.Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, ss. 88-97; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z- Zaman fî Tarihi'l- Âyan*, (Tahkik: Muhammed Enes el-Cüdi, Kâmil Muhammed el-Hakka), Cilt: 19, Beyrut/Lübnan 2013, s.368.

¹⁵ Kürboğa hakkında geniş bilgi için bkz. Abdülkerim Özyayın, "Büyük Selçuklu Emiri Kürboğa", *Tarih Dergisi/ Turkish Journal Of History*, sayı, 36, 2000, ss. 405-422; Işın Demirkent, "Kürboğa", *TDVİA*, XXVI, 2002: 562-563.

¹⁶ Yağısıyan'ın Muhammed adındaki diğer oğlu. Yağısıyan Haçlı tehlikesi karşısında oğulları Şemsüddeve ve Muhammed'i civardaki emir ve beylere gönderip yardım istedi. Başta Selçuklu Sultanı Berkayaruk olmak üzere Halep Meliki Rıdvan, Dımaşk Meliki Dukak, Hıms Emiri Cenahüddeve, Musul Valisi Kürboğa, Seruç hâkimi Sökmen b. Artuk, Samsat hâkimi Süleyman b. İlğazi yardıma çağırılanlar arasındaydı. Bkz. Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 50-51.

sultanı)¹⁷, büyük kibirle: “Dostumuz ve kardeşimiz Süleyman, size ne olduğunu anlat ve yapılan kötülükleri açıkla. Size bela olma cüretini gösteren hiç kimsenin varlığına müsamaha göstermeyeceğiz.” dedi. Süleyman bu çok güçlü kralın (sultan) sözlerinden büyük sevinç duydu ve yüreğine ağır bir yük olan acıları anlattı. Tüm olayları sırayla anlattı ve kendi sözleriyle açıklayamadığı şeyleri mektuplar aracılığı ile söyledi: “‘Ele geçirdik’, dedi, ‘Yunanların krallığından, bildiğiniz çok ünlü şehir İznik ve Rum (Anadolu) dedikleri diyarı. Ve bunlar bize sizin yardım ve kuvvetleriniz, sizin armağanınız ve lütfunuzla bahşedilmişlerdi. Ama şimdi Frankiya diyarından Hıristiyan dedikleri insanlar geldi. Güçlü bir kuvvet ve ordu ile İznik’i bizden çaldılar. Şehri karım ve iki oğlumla birlikte Konstantin imparatoruna teslim ettiler. Dahası, beni mağlubiyete uğrattıktan sonra, içinde kalmayı ümit ettiğim Antakya şehrine kadar büyük bir kuvvetle beni takip ettiler. Orada, sizin armağanınız ve lütfunuzla diyara hüküm süren, soylularımızdan biri, sizin hizmetkârınız ve dostunuz olan vali Yağısıyan’ı kuşattılar. Bizim kumandanımız ve akrabamız, aynı zamanda sizlerin hizmetkârı olan Yağısıyan, yollayabileceğiniz en büyük yardımı büyük bir alçakgönüllülük göstererek bahşetmeniz için bizleri yolladı. Zira ihtiyacımız çok acil ve tahmin ettiğimizden çok daha büyük. Halkımız ve ordumuz yok edildi. Bölge ve topraklarımız düştü. Hayatlarımız ve bütün varımız artık sizin elinizde, çünkü size inandığımız kadar inandığımız hiç kimse yoktur.’”¹⁸

4. Horasan kralı (Selçuklu sultanı) adamın sözlerini ve şikâyetlerini kahkahalarla dinledi. Zira dünyanın herhangi bir bölgesinden herhangi bir halkın Türklere böyle zarar vereceğine hiç inanmadığını söyledi. Konsey duyurusu yapıldığı sırada da, - her ne kadar çok büyük şana sahip olsa da - Süleyman’ın gücüne ve birliklerinin cesaretine pek değer vermediğini söyledi. Hıristiyanların gücünü deneyimleyen birisi olarak Süleyman, kralın (sultan) sözlerini kaygısızca dinledi. Kendi cümleleriyle her şeyi açıkça

¹⁷ Büyük Selçuklu Sultanlığı, (Sultan Berkıyaruk, Melikşah’ın oğlu). Bkz. Abdülkerim Özeydin, *TDVİA*, V, 1992: 514- 516; Claude Cahen, *La Syrie Du Nord*, Librairie Orientaliste Paul Geuthner 12. Rue Vavin – Paris VI- 1940, s.183-184.

¹⁸ İznik kuşatması ve İznik’in kaybedilişi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 5-6; Güray Kırpık, “Haçlılar (1095-1120)”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s.XXXIII; Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *a.g.e.*, İstanbul 2013, s. 21; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, ss. 180-183, yine I. Kılıçarslan’ın anlattıklarıyla ilgili bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, ss. 128-133; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, (Çev. Yıldız Moran), E Yayınları Tarih Dizisi, İstanbul 1979, s. 98-99.

söyleyemediğinden, içerisinde Türklerle savaşan bütün krallıkların ve prenslerin isimlerinin, ayrıca ordularının büyüklüğü ve gücünün listelendiği Yağısıyan mühürlü mektupları açtı. Horasan kralının (Selçuklu sultanı) ve beraberindeki tüm kâfir soyluların zihinleri, mektuplarda yazan Galyalıların elindekileri ve kuvvetlerini öğrenince allak bullak oldu. Hepsi gözlerini zemine dikti ve Süleyman'ın şikâyetlerinin boşa olduğunu düşünmeyi bıraktılar. Kral derhâl krallığındaki tüm diyarlara sel gibi haber saldı. Emrindeki tüm soyluları ve emirleri uygun görülen bir günde toplanmaya çağırdı.

5. Günü geldiğinde, herkes kralın (sultan) hükmüne göre toplandı ve kral (sultan), Süleyman'ın sözlerini ve Hıristiyanlar tarafından verilen hasarın boyutunu şöyle anlattı: “Burada toplanan herkes şunu düşünsün; - bunu kesin düşünsün ki - eğer kontrol altına alınmazlarsa, buraya gelen Hıristiyanlar tıpkı diğer eyaletlere, müttefiklerimize ve kardeşlerimize yaptıklarını bize de yapacaklardır. Horasan krallığında (Selçuklu sultanlığı) kraldan (sultan) sonra gelen, toplantılarda dost ve gözde bir kişi olan, inatçı, kibirli Kürboğa; Hıristiyanların gücünü pek önemsemedi ve kibirli ruhuyla şu sözleri sarf etti: “Vali Yağısıyan'ın oğulları Sansadonias ve Buldagis'in ve Hıristiyanların kuşatmasına toprak ve şehirlerini kaybeden, bu kadar fazla sayıda berbat durumdaki irrasyonel hayvanlar tarafından kuşatılmasaydı bile yine de şehri savunamayacak olan Süleyman'ın sözleri beni düşündürüyor. Zamanında ben Yunanların imparatoruna karşı Süleyman'ın yardımına gittiğimde ve etrafa yayılıp İznik şehrinin kuşatmasını dağıttığımızda, dağlık arazinin son bulunduğu Civitot¹⁹ yakınlarında yüz bin Hıristiyanı helak ettim ve başlarını kestim. Bunlardan sonra Süleyman'a yardım etmeleri için gönderdiğim adamlarım, Keşiş Peter'in binlerce askerini yok etti. Kemikleri ve cesetleri bölgenin düzlüklerinden asla temizlenemedi.”

6. Muhteşem çalışkan bir insan olan Süleyman, onun kibirli ve övünge sözlerini dinledi ve soğukkanlı, sakin bir ifadeyle şöyle cevap verdi: “Ey Kürboğa, kardeşimiz ve dostumuz, bizim hakkımızda neden bu kadar küçük düşünürsün ve bizim cesaretimizin az olduğunu söylersin? Adamlarımız sadece senin yardımınla mı Konstantinopolis'in

¹⁹ Latinler'in Civito veya Civitot, Bizanslılar'ın Kibotos dedikleri yer. Selçuklular, Haçlı öncülerini büyük bir mağlubiyete uğrattı. Gemlik, Bursa ilinin aynı adla anılan ilçesi. İlkçağda kentin adı Kios idi. Roma döneminde Oyus, Haçlılar zamanında da bir ara Civiotot veya bazı kaynaklarda Kibotos adıyla anılmıştır. Ancak bu son adının aslında İzmit Körfezi kıyısında Yalova yakınlarında bulunan Hersek olması gerektiği kabul edilmektedir. Kürboğa'nın bahsettiği olay Pierre l'ermite ile gelen düzensiz ilk birliklere karşı kazanılan zaferdir. Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *a.g.e.*, İstanbul 2013, ss. 57-62.

imparatorunu ve Keşiş Peter'in sonsuz sayıdaki adamlarını yenip yok etti? İmparator ordusu, nadiren savaş deneyimlemiş narin ve kadınsı Yunanlardan oluşmaktadır. Sert askerlerle çok kolay alt edilebilirler ve alt edildikten sonra kelleleri uçurulabilir. Buna benzer olarak, Keşiş Peter'in ordusunun aslında güçsüz, sefil bir grup olduğunu, yaya askerlerden ve uzun yolculuktan yorgun düşmüş bir yığın kadından oluştuğunu saptadım. Sadece beş yüz süvarileri vardı ki bunları önemsiz, küçük bir hücumla yok etmek bizim için hiç de zor olmadı. İsimleri, gücü ve savaş becerilerini mektuplardan öğrendiğiniz bu adamlara karşı savaş vermek güç. Ve biliniz ki bu adamlar çok cesurlar ve atlar hakkında muazzam bilgilere sahipler. Herhangi bir silah vasıtası veya ölüm korkusu yüzünden korkutulup savaştan kaçırılamıyorlar. Adamların demirden giysileri ve kalkanları altın mücevherlerle kaplı, farklı renklerdeki çiçeklerle boyalı. Başlarındaki miğferleri güneşin ihtişamından bile daha parlak. Tıpkı uzun asalar gibi, ellerindeki dişbudak ağacından yapılmış mızraklarının ucu en keskin demirle kaplanmış. Altlarındaki atlar savaşta ve koşmada çok deneyimliler. Mızrak sancaklarındaki altın ilmekler ve gümüş ince çizgiler üzerinde buldukları dağları muntazam ışık süslemeleriyle parıltıyor. Cesaretleri öyle büyüktür ki, şövalyelerinden sadece bin tanesi bile bizim yirmi bin sayıdaki birliğimize saldırmakta tereddüt etmez. Tıpkı aslanlar ve yabani domuzlar gibi, öldürücü silahlarını savura savura etrafa şimşek indirirler. Dahası, bende onların kuvvetini hafife aldım ve bana dayanamayacaklarını düşündüm. Adamlarımı topladım; tıpkı kısa bir zaman önce Keşiş Peter'in ordusunu yendiğim gibi onları da yıpratarak yenmeyi umut ediyordum. Ayrıca birliklerimin gücüyle onları İznik şehrinden korkutup kaçırmaya ve şehir surları içindeki karımı, oğullarımı, askerlerimi ve prenslerimi kurtarmayı düşünüyordum. Böylece bir kez daha onlarla savaş verdim fakat çabalarım boşa çıktı ve dağ geçidini kullanarak onların elinden kıl payı kurtulabildim. Ardımda az sayıda adamımı ölü bırakmadım. Kendi yoldaşlarının ölmesinden pek rahatsız değillerdi ve benim askerlerimi yok ettiklerinden dolayı İznik'e geri döndüler. Daha öncekinden daha kuvvetli ve güvenli bir barikat kurdular. Karım ve oğullarımla beraber, yenilgiye uğramış adamlarımı silah bıraktırırdı beklediler ve anahtarlarıyla beraber şehri Konstantinopolis imparatoruna teslim ettiler. Benim yetki alanımdaki Rum (Anadolu)'un kale ve şehirlerini fethedip yine aynı imparatora devretmenin yanında, bizim çok sayıdaki kalemizi de istila ettiler. Bana bırakılan diyar, şehir ve kalelerden, denize yakın ve Rusya krallığına sınırda bulunan Foloroka hisarının ötesi dışında hiçbir yer kalmadı. O hâlde güçsüz olduğuna inandığımız bu Hıristiyan askerler, Rum'un çok sayıda savunmaya sahip Tarsus, Adana, Mamistra

(günümüz Yakapınar/Adana) gibi şehirlerini işgal etmişlerdir. Ermenistan, Dandronuch, Haruni (Osmaniye olabilir), Tilbeşar (veya Tilbaraş) şehir ve kaleleri, Ermeni prens Konstantin'in dağdaki kalesi, Pakrad'a ait toprak ve Dük Kogh Vasil'in diyarı demirin gücüyle teslim alınmıştır. Sur ve duvarlarla sağlamca güvenceye alınmış ve verimli topraklarıyla nam salmış Edessa (Şanlıurfa)'yı işgal ettiler. Ayrıca onların prens ve liderlerinden biri olan Baldwin, diyarın hükümdarının kızlarından birini kendisine eş olarak aldı ve vatandaşlar tarafından ölü dükün yerine hükümdarlığa koyuldu. Adam bütün bölgeyi kendine bağladı. Yine aynı Hıristiyanlar Malatya'ya kadar bütün şehir ve krallıkları istila etmişlerdi. Şimdi ise, sağdan soldan bu şehirleri ele geçirdikten sonra, Antakya'yı kuşatmaya başladılar. Bunlar inanılmaz sanayi ve deneyime sahip halklardır. Ölen yoldaşlarının cesetlerine bile hiçbir şekilde dinlenme veya mola vererek bakmıyorlar. Tam tersine, gün be gün düşmanlarını ve onlara karşı gelenleri arıyorlar. Ve onları bulduklarında cehenneme gönderiyorlar²⁰.

7. Kibirli Kürboğa Süleyman'ın hikâyesini işitti. Sonra daha fazla övünmek ve gurur için tekrar dudaklarını açtı, şöyle dedi: “Eğer ben yaşayacak kadar şanslı isem, altı ay geçmeden evvel bu Hıristiyanları sınıyacağım ve senin iddia ettiğin kadar güçlüler mi bunu öğreneceğim. Ve Tanrı'ma ant olsun, onları öyle bir mahvedeceğim ki gelecek bütün nesilleri yas tutacak.”

8. Fakat Kürboğa ve Süleyman ikilisi sözlü münakaşayla birbirini yerken, Horasan kralı (Selçuklu sultanı) tanrılarının büyücü ve kâhinlerini çağırdı ve gelecekte zafer var mı öğrenmek istedi. Her şeyin kralın (sultan) dilediği gibi başarıyla sonuçlanacağını, Hıristiyanlar üzerinde galip geleceğini ve onları savaşta kolaylıkla alt edeceğine kehanette bulundular. Kralın (sultan) yüreğindeki isteği ve kararı onaylayan rahiplerin kehanetlerini duyunca, Kürboğa tüm Horasan krallığı (Selçuklu sultanlığı) boyunca büyük sayıda elçiler yolladı. Kralın muhterem emirleriyle, tüm yüksek rütbelilere ve soylulara sefer için çabucak silah, ok ve erzak arabaları hazırlamaları konusunda talimat ilettiler. Tüm diyar boyunca demircilere köstek ve zincir üretmelerini emretti. Bunlarla ele geçirilen hacılar barbar topraklara sürgün edileceklerdi. Horasan kralının (Selçuklu Sultanlığı) elçiliği Türklerin en güçlülerinden birisi ve Fırat Nehri'nin yanında yaşayan Pulagit'i aynı amaç için çağırdı. Türklerin dost ve kardeşleri Antakya valisi Yağısıyan (İng. Yaghi-Siyhan),

²⁰ Haçlılar'ın ilk dağılmış birliklerinden sonra gelen ikinci birliklerdir. Bkz. Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *a.g.e.*, İstanbul 2013, ss. 64-71; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, (Çev. Ergin Ayan), İstanbul 2016, ss. 117-126.

Süleyman ve Türklere Hıristiyanların verdiği zararların intikamını almak için çok sağlam korumaya sahip Halepli Rıdvan'da çağrılmıştı. Elçilik olayın ne olduğunu açıkladı ve resmi olarak bütün gerekliliklerin ne olduğunu duyurdu. Elçilik yine Şam prensine haber verdi ve uyarıda bulundu. Şam prensi Suriye topraklarını büyük ölçüde eline almıştı. Topraklarının verimliliği ve süvarisinin gücü onu kuvvetli yapmıştı. Kral elçiliği ayrıca Niz bölgesinden Amasa'yı bünyesine kattı. Adamın şanı cesaret ve gözü pek olmasından geliyordu ve her yere yayılmıştı. Herhangi bir tehlikede sancak taşıyıcı daima bu adam olmuştu. Başka herhangi bir Türk'ün oku Amasa'nın ok ve mızrağı karşısında eşit kalmıyordu ve o ok atıcılığında diğer hepsine liderlik ederdi. Her askeri seferde, en az en hızlısından yüz tane at ona veriliyordu. Eğer bir tanesi ok yiyip düşer veya şanssız bir şekilde yere kapaklanırsa diğer atlar onun savaşta sürekli bulunmasını sağlayacaktı. Böylece daima en önden liderlik edecek ve düşmanı sürekli taciz ederek rahat bırakmayacaktı. Aynı grup Türklerden Boesas adında bir adam da çağrılmıştı. Diğerlerinden farklı teçhizat ve silahlar kullanan birisidir. Yine Amasa adında bir savaşçı; çok büyük, zengin ve çok sayıda okçuya sahip Curzh şehrinden çağrılmıştı. Silahlarda ve savaş sanatında nam salmış kurnaz Türkler; Sororgia kasabasının Amacha kalesinden Balas ve Samosartlı Balduk çağrılmıştı. Duvar ve surlarla çok iyi korunan Karan (Harran/Şanlıurfa olabilir) kasabasından Karageeth'de aynı sefer için çağrıldı. Bütün bu adamlar, Horasan krallığında (Selçuklu sultanlığı) bulunan ve sultanın emriyle çağrılanlar ve diğer sultanlıkları yönetmek için dağıtılanlar, hepsi bu askeri sefer için çağrılmışlardı. Antakya'nın kuşatması başladığından ve vali Yağsıyan tarafından gönderilen ikinci elçi Süleyman'la yapılan görüşmeden sonra, Horasan için gerekli olacak temel erzaklara dikkat verdiler, askerlerini silahlandırdılar ve hiçbir duraksama olmadan çok büyük kitleler hâlinde, tüm savaş ekipmanları yanlarında, can atarak geldiler²¹.

9. Antakya kuşatmasındaki tüm prensler ve Hıristiyanlar yaklaşmakta olan sefer hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı ama gün geçtikçe sadece gıda yetersizliğinden değil, ayrıca at ve silah sıkıntısı da çekiyorlardı. Diğer bütün dertlerinden çok bu büyük yoksulluğun getirdiği sıkıntılar onlara endişe veriyordu. Bu uzun dönemli ihtiyaçlar daha da büyür iken ve çok sayıda insan temel ihtiyaç malzemelerinin olmayışından kaynaklı

²¹ Antakya kuşatmasına karşı giden Türk yardımları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. İbnü'l- Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, (Çev. Abdülkerim Özaydın), X, Bahar Yayınları, İstanbul 1991, ss. 229-231; Ali Sevim, 2000, *age.*, ss.183- 189; Fucherus Carnotensis, (Çev. İlcan Bihter Barlas), *a.g.e.*, 2009, s. 85-86; ayrıca bkz., İbnü'l Adim, *a.g.e.*, (Çev. Ali Sevim), Ankara 1989, s. 89-90.

umutsuzlukla cebelleşirken, Edessa (Şanlıurfa) ya da diğer adıyla Rohas'ı ele geçiren ve düklüğüne gelen Baldwin²², çok büyük talentlerde (talent=eski para ve tartı sistemi) altın ve gümüşü kardeşi Dük Godfrey'e, Flandersli Robert'a, Normandiya kontu Robert'a, Raymond'a ve diğer reislere en sevdiği adamı Gerard vasıtası ile yolladı. Büyük ve soylu prenslerin bunlara olan mahrumiyetini görmüş ve dindirmek istemişti. Yine aynı insanlara muazzam koşucu ve mükemmel yapıda atlar yolladı. Atların eyer ve dizginleri güzel süslemelerle kaplıydı. Ardından birkaç gün sonra Tilbeşar bölgesinden prens Nicusus, iyi niyet ve dostluk kazanmak için Dük Godfrey'e bir pavilion ("süslü hafif yapı" oluyor. Mesela çadır, otağ gibi şeylerin üzerine konulan çatılar, apartmanların yanına yapılan küçük kamelyalar, diğer binaların yanlarına ek olarak yapılan küçük kulübeler bu anlama örnek verilebilir. Yani biraz süslü püslü tasarlanmış küçük yapılara deniliyor) gönderdi. Fakat Pakrad bir pusu kurdu ve pavilion Nicusus'un henüz genç yaştaki adamlarından çalındı. Pakrad çalınan eşyayı Bohemond'a bir armağan olarak gönderdi. Samimi dost ve yoldaşlar Dük Godfrey ve Flandersli Robert, Nicusus'un genç adamlarından pavilionun Bohemond'a götürüldüğünü öğrenince, adaletsiz bir şekilde Bohemond'un eline geçeni barışçıl yollarla geri istediler. Fakat açık bir şekilde Bohemond bunu reddetti. Sinirlenen prensler, soydaşlarının adına tekrar çalınan pavilionu istediler. Bohemond eşyayı asla bırakmayacağını duyurdu ama bu kışkırtıcı cevap ile daha önce bahsedilen prenslerin kafasında kendisine karşı öfke birikmesine sebep oldu. Yerinde duramayan prensler, adice çalınmış pavilionu derhâl geri getirmezse, seçilmiş bir grup adamları ile Bohemond'un kampına gidip onu ortaya çağıracaklarını duyurdular. Bohemond ordusundaki yoldaş liderlerin tavsiyesine kulak vererek, halk arasında bir kavganın çıkmasını engellemek için pavilionu düke geri verdi. Barış sağlandı ve tekrar birbirleriyle dost oldular. Ardından kıtlık artmış ve Antakya civarındaki gıda oranı azalmışken, Baldwin Tilbeşar'ın tüm gelirlerini aynı rahimden erkek kardeşi Dük Godfrey'e mısır, arpa, şarap ve yağ aracılığı ile bağlamıştı. Bu ürünlerin sadece altın değeri yıllık elli bin bezanta denk geliyordu. (Bezant: Bizans parası)

²² Baldwin, kaynaklara göre Bauduin, Balduin, Baudouin de Boulogne olarak adı geçmektedir. Ana Haçlı ordusuyla beraber Maraş'a ulaşmış oradan da Urfa'ya varmıştır. Bölgede ilk Haçlı devletini kurmuştur. Urfa Haçlı Kontluğu'nun kuruluşu hakkında geniş bilgi için, bkz. Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118) I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s.1 vdd.; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, ss. 44-47; Anonim *Haçlı Tarihi*, (Çev. Ergin Ayan), Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 36-37; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, (Çev.Ergin Ayan), İstanbul 2016, ss. 153-160; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, ss. 72-76.

10. Uzun süredir hazırlıkları yapıлып duyurulan Horasan kralının (Selçuklu Sultanı) askeri seferinin günü gelmişti. Ve gerçekten de krallığının (sultanlık) tüm milletleri gelmiş, daha önce bahsettiğimiz Ermenistan, Suriye ve Rum gibi bölgelerin prensleri Sooch kalesinde toplanmışlardı. Herhangi bir insan tarafından sayılamayacak kadar fazla sayıda at, deve ve diğer hayvanları, ayrıca yoksul insan ve kadınları saymazsak; yüklü miktarda teçhizat ve silahlarla donanmış iki yüz bin süvari vardı. Ordu komutanı ve prens Kürboğa da oradaydı. Onun birliği silah, erzak arabaları, çadır ve asker sayısı bakımından diğer hepsinden daha iyiydi. Toplanmış tüm prens ve insanlar onu sanki bir Tanrı'ymış gibi görüyordu. Her konuda onu usta ve öğretmen olarak görüp dinliyorlardı. Ordusu tek bir kuvvet olarak birleşince, birçok gün boyunca orduyu yavaşlattı çünkü taşıyıcı hayvan ve taşıtların yükleri ağırdı. Sonra Şanlıurfa (Edessa) eyaletinin topraklarına gelince dinlendiler ve burada birkaç gün geçirdiler. Bu bölge boyunca ilerlerken, farklı diyarlardan birçok insanla tanıştı. Antakya kuşatması ve Hıristiyan ordusu hakkında birçok şey duydu. Bu durumdan Baldwin suçlandı. Zira o sadece Şanlıurfa'dan Türkleri sürüp yok etmemiş ayrıca etraftaki tüm kaleleri kendi hükmü altına almıştı.

11. Öğrendikleri şeylerden sonra Kürboğa ve ordusunun rütbelileri kendi aralarında münazara ettiler, Şanlıurfa şehrini kuşatıp ele geçirme konusunda fikir birliği yaptılar. Eyaleti ve bölgeyi tekrar Türk hükmüne sokacak, Baldwin ve beraberindeki Hıristiyanları ele geçirip cezalandıracaklardı. Fakat Baldwin Kürboğa'nın yaklaştığını, amacının tıpkı Baldwin'in Şanlıurfa'ya yaptığını yapmak olduğunu fark edince, Şanlıurfa kuşatmasını başlatmak için önden gönderilen askerleri bozguna uğratmak amacıyla tüm askerlerini topladı ve yola çıktı. Kürboğa tekrar kampına kaçana dek, Ermenilerin yaylarıyla, Galyalıların mızraklarıyla ve cesaretle Türklerle savaştı. Şanlıurfa'ya ganimetlerle döndü: Erzaklarla yüklenmiş katır ve develer önden gönderilmişti. Kürboğa, kendisi orada bulunurken de bulunmazken de Baldwin'in böyle bir eylem yapmaya cüret edeceğini düşünmüyordu. Onun küstahlığına karşı öfkelenildi; Şanlıurfa kuşatmasını asla bırakmayacağına, ordusunu çağırıp derhâl işgal edeceğine, Baldwin'i tutsak olarak alacağına dair Tanrı'sına ant içti.

12. Korkulan bir adam olan prens Kürboğa, derhâl müttefiklerini topladı. Herkes borazan ve davulların gürültüsüyle Şanlıurfa şehrine hücum edip kuşattı. Şehir kapıları ve surlar üzerinde büyük saldırılar gerçekleştirdiler. Fakat şehrin muhafızları tarafından sertçe geri püskürtüldüklerini, sur ve duvarları sayesinde şehrin kısa bir süre içinde

düşmeyeceğini fark ettiler. Kürboğa'ya kampı kuşatmadan kaldırmasını ve hızlıca Antakya'ya gidilmesini tavsiye verdiler. Antakya fethedildiği zaman geri döner, Baldwin ve adamları ağıldaki koyunlar gibi katledilene dek Şanlıurfa kuşatmasını tekrarlayabilirdi. Kürboğa, kendisine bu tavsiyeyi verenlere katıldı ve Antakya'ya olan yolculuğuna devam etti. Dağlık arazinin zorlu şartları ve binlerce insanın bot vasıtası ile Fırat nehrini geçmesi uzun zaman aldığından, sınırsız sayıdaki ordusunu parçalara böldü. Bu kadar büyük sayıdaki orduyu şehirden gören Baldwin ve adamlarının yüz ifadeleri değişmedi. Ama atlarına binip, Kürboğa geri çekilirken ordunun arkasında kalanlar etrafa dağılır ve kolaylıkla alt edilebilirler umudu ile harekete geçtiler. Başarısız olunca, Türklerin ihtiyat ve dikkatli gözetimleri içinde tekrar Şanlıurfa'ya döndüler. Tanrı'nın cennetinde Dük Godfrey'e, Robert'a, Bohemond'a, Raymond'a ve diğer tüm Hıristiyanlara merhamet etmesi için yalvardılar. Büyük güçte yaklaşan düşmana karşı onları savunması ve lütfuyla koruması için dua ettiler. Kısa süre içinde, yaklaşmakta olan Kürboğa ve onun binlerce kişilik ordusu hakkında Suriyeli ve Ermeni casusların yaptığı dedikodular Hıristiyan ordusunun kulağına geldi. Fakat bazıları bunlara inanmayı reddetti. İnanan diğerleri ise dükün başından ayrılmayıp olayla ilgilenmesi için baskı yaptı²³.

13. Bir sürü farklı dedikodunun içinde, bir sebepten ötürü Blois'li Stephen kendini iyi hissetmediğini ve daha fazla kuşatmada kalamayacağını söyledi. Kardeşlerine iyi dileklerini iletti ve bu hastalık bahanesi ile ayrıldı. Küçük İskenderiye için sahile doğru yolculuğa çıktı. O gidince, kendi bölüğünden olan dört bin savaşçı da onu takip etti. Yaklaşmakta olan kâfirlerle ilgili dedikodulara şaşkın kalan Dük Godfrey, Bohemond, Robert, Raymond ve ordu reisleri oybirliği ile ordu içinden çalışkan adamlar seçtiler. Dedikodular hakkındaki gerçekleri öğrenmek ve güven içinde gözetleme yapabilmeleri için onları dağlara ve geçmesi zor alanlara yolladılar. Gönderilen bu şahıslar; Nesle'li Drogo, Vendeuil'li Clarembald, Fransa krallığından Ivo ve Toul'lu Rainald idi. Hepsi seçkin ve dikkatli adamlardı. Kâfirlerin gelişiyile alakalı herhangi bir gelişme kulaklarına fısıldanır veya gözlerine gözüdürse, hiç gecikmeden rapor edeceklerdi. Böylece prensler önceden uyarılacak ve düşman mızrakları hakkında daha az korku dolu olacaklardı. Keşif yapmak için gönderilen şövalyelerin bir kısmı Artah'a, bir kısmı Rossa'ya, bir kısmı da Rum'dan gelen yola doğru gönderildi. Ordunun her tarafı sürü gibi kapladığını gördüler.

²³ Kürboğa'nın başarısız Urfa kuşatması için, bkz. Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *a.g.e.*, İstanbul 2013, s. 90; Ebru Altan, *a.g.e.*, Ankara 2018, s. 66-67; Ali Sevim, *a.g.e.*, Ankara 2000, s.184-185.

Her yerden, dağlardan ve denizin kumlarından bile geliyorlardı. Sınırsız boyutta gözükten sayıları karşısında hayrete düştüler ve kesinlikle onları sayamıyorlardı.

14. Dahası, Kürboğa'nın emsalsiz silahlarını ve binlerce askerini görünce, tüm güçleriyle Antakya'ya geri döndüler. Kürboğa ve askerleri Antakya bölgesinin sınır ve düzlüklerine gelene kadar yedi gün vardı. Döndükten sonra adamlar bizzat kendi gözleriyle gördüklerini, Kürboğa'nın liderlik ettiği tüm asker ve teçhizatı düke ve diğer prenslere anlattılar. Korku içindeki insanlar umutsuzluğa kapılmasın diye bunu mahremiyet içinde yaptılar. Zira adamlar uzun süren kıtlık ve kuşatmadan etkilenmişti. Gelen düşmana fazla direnmez ve gecenin karanlığında kaçmaya hazırlanabilirlerdi. Dük Godfrey, Robert ve Normandiyalı Robert, Raymond, Bohemond, Eustace, Tancred ve diğer tüm liderler, Kürboğa'nın ordusu hakkında keşif yapmaya gönderilen şövalyelerin döndüğü günün ertesi, ortak bir buluşma yapılmasını salık verdiler. Yapacakları en iyi şeyin ne olduğunu tartıştılar. Eğer birden binlerce düşman tarafından istila edilmez, kılıç ve yay ile yok edilmezler ise yapılacak en mantıklı planın ne olduğunu konuştular. Dük Godfrey, Robert ve diğer birçok kişi direnmek; zırhlı yelek, miğfer, kalkan, dik duran sancaklar ve düzenli sıralar hâlinde bulunan Kürboğa ve adamlarıyla karşılaşmak istiyordu. Hepsi umutlarını Yüce İsa'ya bağladı ve Türklerle savaşarak, Tanrı'nın uğrunda, şehadet yolunda hayatlarını vermek istiyordu. Bazıları bir grup askerin hâlâ Antakya'yı kuşatmasına devam etmesini tavsiye veriyordu çünkü Antakya'dakiler Kürboğa'ya katılmak için dışarı çıkabilirdi. Dükün ve Flanders'li Robert'ın planına göre arkada hâlâ Antakya'yı kuşatan grup şehirden çıkanları durduracak, Kürboğa'yla buluşmaya giden büyük ordu ise 3 kilometreden uzak olmayan düşmana doğru yol alacaktı²⁴.

15. Buluşmalarda insanlar kendi fikirlerini söylerken, çok bilge ve kurnaz Bohemond; Godfrey, Flanders'li Robert ve Raymond'ı toplantıdan aldı ve gizli bir mekânda onlara kalbinden geçenleri söyledi: "Efendiler ve benim çok sevgili kardeşlerim, şimdi size emanet edeceğim bir sırrım bulunmaktadır. Tanrı'nın izni ve yardımıyla tüm ordu ve prenslerimiz kurtulacaklardır. Bana Antakya eyaletinin verileceğine dair bir söz aldım. Kuşatma başlayalı şu anda tam yedi ay geçti ve içerideki bir hainle anlaşma yaptım. Adam söz verdi ve bu söz herhangi bir şekilde bozulamaz veya değiştirilemez. Ben her ne zaman emir verirsem, bu hainin içinde yaşadığı ve şehre giriş sağlayacak bir kule bana

²⁴ Kürboğa'nın Haçlıları Antakya'da Kuşatması hakkında, bkz. Ebru Altan, *a.g.e.*, Ankara 2018, ss.71-76.

teslim edilecektir. Şehrin insan gücüyle ele geçirilemez olduğunu gözleyince bu şey için kendimi oldukça parladım. Ona çok büyük miktarda para ödemesi yapacağımı kabul ettim. Onu kız kardeşimin oğlu Tancred'den daha az olmayacak şekilde, kendi insanlarım arasında yükselteceğime ve zenginleştireceğime dair ant içtim. Hıristiyanlığa girişinden beri bu gizli anlaşma ve hainliğin mimarı, Bohemond adında benim adaşım olan bir Türk'tür. Yaptığı hainlikten dolayı verecek olduğu hesap sayesinde, verdiği sözlerin hepsini tutacaktır ve beni de aynı şekilde üzerine ant içtiğim şeyleri ona verirken bulacaktır. Bundan ötürü, ona yüklü miktarda bir ödeme yapacağım ve tüm bu olayın yükünü taşıyacağım. Şehrin bana verilmesi sizin ve diğerlerinin isteğine aykırı mıdır bunu öğrenmek için ordunun direkleri ve komutanları olarak size tüm bu sırları açıklıyorum. Bu anlaşma ve planı kapatacağım. Kendi yöntemimle haine verdiğim sözleri tutmaya hemen hazırım." Bunu duyunca prensler büyük sevinçle coştular ve bütün iyi niyetleriyle şehrin sözünü Bohemond'a verdiler. Diğer soyluları da Bohemond'un armağan ve bağışına gönüllü katılımcı olarak ilişkilendirdiler."

16. Herkes sağ elini kaldırarak, ordu liderleri şerefleri üzerine söz verildikten sonra, kimsenin burada geçen kelimeleri halka açmayacağına dair duyuru yapıldı. Bazı insanlar ayrıca etrafta sürekli yapılan rastgele küçük çarpışmaların birinde o hain Türk'ün oğlunun şansa Bohemond'un eline geçtiğini söylediler. Oğlunun fidyesi olarak adam Bohemond'a ajanlık yapıyordu. Şehirde yaşayan herkesin canı karşılığı o kendi oğlunun canını seçmişti. Vali Yağısıyan'a ihanet etti ve oğlunun tazmini için Bohemond'la bir anlaşmaya girdi. İsa'nın imanlı ümmetini gizlice şehre aldı. Eğer alabilirse, şehir Bohemond'a bahşedilmişti. Akşamın karanlığı yeryüzüne henüz düşmekte iken, Bohemond'un tavsiyesine kulak verildi ve Dük Godfrey ve Flanders'li Robert'ın ordudan yedi yüz seçkin şövalyeyi almasına karar verildi. Türkler surlar etrafında dağılmışken, sanki şehre gelen Kürboğa'nın ordusuna pusu atmaya hazırlanmış gibi, gece karanlığının da yardımı ile dağlara gideceklerdi. Bu şövalyeler geçmesi çok zor yerlerden geçerek gecenin karanlığında dağlara doğru yol alırken Bohemond'un Hıristiyanlığa yeni geçmiş adamı tarafından yönetileceklerdi. Dük Godfrey bu sırada özgüvenle şunları talimat verdi: "Kardeşler ve Tanrı'ya adanmış hacılar, bize karşı yakında kamp kurmuş Türklerin düşman birliklerine karşı saldırıya geçmeye karar verdik. Onlarla savaşıp zafer şerbeti bize lütfedilecek mi göreceğiz. Ölüm acısında bile aramızda gürültü ve ses yapmayı yasaklıyoruz. Ama aklında insanlara söylediğinden farklı şeyler vardı. Zira planı bilen

yoldaşlar arasındaydı ve dağlara ulaşmak için can atıyordu. Orada en zirvede Yağısıyan'ın hisarı bulunmaktaydı. Vadilerden ve engebeli dağ yokuşlarından geçti. Bir vadiye gizlenmiş kaçış noktasında pozisyon aldı. Şehrin ihanetle teslim edilişi hakkında Flanders'li Robert ile beraber yapılacak bütün mantıklı hareketleri düşündüler.

17. Dikkatle hazırlanmış plana göre her şey hazırlandıktan sonra önden birçok dilden anlayan bir tercüman adamı yolladılar. Adam ırk olarak bir Lombard'dı ve Bohemond'un hanedanının bir üyesiydi. Hainin nöbet tuttuğu kuleye gidecek ve Hristiyanları içeri alma konusundaki anlaşmayı hatırlatacaktı. Tercüman duvarlara ulaştı ve o gece kulenin penceresinde konuşlanmış, dikkatlice Galyalıların gelişini bekleyen haine Yunanca seslendi. Bohemond'un iletisini güvenle paylaşabilmek için haine yalnız olup olmadığını sordu. Adam, birbirlerine güvenmek için Bohemond'a verdiği yüzüğü görünce ve söylediklerini tanıyınca, tercümanın sözlerine güvenmeye başladı. Yaklaşık Bohemond ve adamlarının yakınlarda olup olmadığını sordu. Tercüman hainin onu kandırmak gibi bir amaçla konuşmadığını algıladı ve Bohemond'un askerlerinin uzakta olmadığını onayladı. Askerler hainin vereceği tavsiyeye göre her şeyi yapmaya hazırlardı. Korkmadan ve tereddüt etmeden duvarları tırmanabileceklerini, yaklaşmakta olan şafak ve karanlığın kısa süre sonra biteceğinden dolayı hiç gecikmeden hemen işe koyulmalarını tavsiye verdi. Sur ve duvarlarda devriye gezerek her şeyin yolunda gittiğini kontrol etme sırası gelen ve elinde küçük bir meşale taşıyan nöbetçi hakkında onları samimi bir şekilde uyardı. Yoksa düşman uyanır ve hayatları riske girerdi.

18. Tercüman hainin tavsiyesini duyduktan sonra dağda yanlarından ayrıldığı prenslerin yanına tekrar döndü ve işittiği her şeyi ilettili. Duvarlardan tereddüt etmeden tırmanacak ve şehre sızacak, yeterince gözü pek askerleri seçmeleri konusunda ısrar etti. Duvardan tırmanacak adamlar hemen seçildi ama yürekleri çok büyük korku ve şüphe ile doluydu. Her biri isteksizdi ve duvarları tırmanmada ilk olmak istemiyordu. Adamlar Türk'ün sözüne güvenmiyordu ve bunun bir aldatmaca stratejisi olduğunu düşünüyorlardı. Godfrey ve Robert adamların bu şekilde korktuğunu görüp, merdiveni ilk kimin tırmanacağını belirleyemeyince, sinirlenerek şu şekilde onları yüreklendirmeye çalıştı: "Kimin için ülkenizi ve akrabalarınızı terk ettiğinizi hatırlayın. Dünyevi hayatı nasıl reddettiğinizi, İsa uğruna ölümü göze aldığınızı hatırlayın. Öleceğinize inanmanız için söylemiyorum; tam tersi İsa için mutluluk içinde yaşayacaksınız. O'nun zarafeti ve sevgisi ile size bu yolculukta ne olacağını sakın ve gönüllü bir ruhla kabul etmelisiniz. Yazık!

İsa'nın askerleri! Siz bu yolculuğa dünyevi kazançlar için çıkmıyorsunuz. Ölümünden sonra ebedi hayatın ödülleri size bahşedilecek O'nun armağanını alabilme umuduyla bu yoldasınız. Hepimiz bir şekilde öleceğiz zaten. Az da olsa günün ışıkları çoktan planımızı açığa çıkarmaya başladı. Eğer vatandaşlar ve Türkler bizi çoktan tespit ettiyse tek birimiz bile buradan canlı kurtulamayacak. Gidin ve dostlarınız için hayatınızı vermenin Tanrı'nın bir sadakası olduğunu bilerek, merdiveni tırmanırken hayatınızı Tanrı'ya teslim edin.”

19. Yüksek bilgili prenslerden bu sözleri işitmek çok sayıda kişinin zihnini sakinleştirdi. Bu iş için uygun boğa derisinden yapılmış merdiveni aldılar ve tercümanla beraber, hainin sur üzerinde Hıristiyanları beklediği duvara sokuldular. Önden gönderilenlerin birkaçı geldikten sonra, – kimisi dükün hanedanından, kimisi Robert'ın birliğinden ve kimisi de Bohemond'un grubundan idi – tercüman, onları sur üzerinde bekleyen Türk'e, askerler tırmanıp içeri girebilsinler diye merdiveni surlara bağlamak için bir halat fırlatmasını istedi. Tıpkı söz verdiği gibi, Türk halat üzerindeki merdiveni çekti ve surların etrafına sıkıca bağladı. Düşük ses tonuyla adamları cesaretlendirdi ve tereddüt etmeden tırmanabileceklerini söyledi. Cesur adamlar derhâl tırmandılar. Kılıçları kınlarına iliştilmiş, zırhlı yelek ve miğfer giyiyor, mızraklarına yaslanıyor ve elleriyle çekiyorlardı. Yirmi beş civarında asker girene dek, diğerleri onları belirsiz bir hayatta kalma umuduyla takip etti. Yukarıya ilk gidenler tamamen sessiz ve sabit bir şekilde beklerken, duvarların yanında konuşlanmış ve ne olacağını bekleyen yoldaşları, kimseden ses soluk gelmeyince yukarı gönderilen adamların boğazlarının kesildiğini ve aniden boğulduklarını sandılar. Bu yüzden takip etmekten, tırmanmaktan geri durdular.

20. İçerideki askerler devasa boyutlarda merdivenden sinsice uzaklaşanların yarattığı korkunun inançlı Hıristiyanları etkilediğinin farkına varınca orada başlarına tehlikeli bir iş gelmeyeceğini söyleyerek duvardan surlara eğildiler. Düşük sesle yoldaşlarını tırmanmaya teşvik ettiler. Yaşayan kardeşlerinin seslerini duyarak merdivene tırmanmak ve şehre girmek maksadıyla antik ve yaşlı surlar tahrip edilip yıkılana, kayalar ve duvarlar yüksek basınç ve tırmananların ağırlığı ile un ufak olana kadar şiddetli bir biçimde mücadele ettiler. Böylece merdiveni koyacak yer kalmayınca hâlâ aşağıda duranların üzerine düştüler. Dahası duvarların yanında dik duran mızrakların uçları vardı; duvardan düşenler altında kaldı. Yıkılan duvar taşlarından düşen diğerleri yarı ölü durumdaydı ve bazıları da öldü. Tanrı'nın topluluğu tüm bunların Türklerin hilekârlığı olduğunu düşünerek korkuya kapıldı ve artık tüm gönderilenler düşmanın yarattığı ölüm

dalgasında perişan oldu. Düşenler ve mızraklar nedeniyle delinenler yüksek sesler çıkarmalarına rağmen kentte ya da surda hiçbir ses veya hiçbir patlama duyulmadı. Kentin teslim olması konusunda Bohemond'a vermiş olduğu yemine sadık kalan Türk merdivenlerin dikilebilmesi için bir kez daha ip bıraktı. Aynı yerde surların çevresi bir kez daha güçlü bir biçimde sarıldı. Tekrar tırmanmaları için tüm inançlarıyla onları teşvik ederek tercüman aracılığıyla terkedilmiş ve korkmuş adamlarına tekrar seslendi. Artık tereddüt etmeyen askerler tercümanın sözleri ve kardeşlerinin güvende olduğu bilgisiyyle güçlenerek yaklaşık altmış tanesi surların üzerine çıkana ve konuşlanana kadar merdivene ikinci defa tırmandılar, surların içine girdiler.

21. Bu arada kenti çevreleyen surlarda devriye gezen duvardaki bekçi elinde küçük bir meşale taşıyarak kulelerin gözcülerine seslenirken ve onları uyarırken içeri giren adamlarla karşılaştı. Anında tek bir kılıç darbesiyle kafasını keserek çabucak diğer kuleye girdiler. İçeri girdiklerinde kulede buldukları herkesi ağır bir uykudayken kılıçtan geçirdiler. Kent uykudayken, herhangi bir direniş yokken kentin bu kısmında yaklaşık on tane bekçiyi öldürene kadar aynı saldırının bir parçası olarak diğer kulelere koşarak büyük bir katliam yaptılar. Bunlar böyle alçakça kılıçla indirilince yedi yüz kişilik büyük bir birlik parmaklıkları kırarak dağlık bölgeye tırmananların bulunduğu yere yakın bir geçit kapısından girdiler. Borularla yüksek sesler çıkararak Godfrey, Robert ve diğer soyluları gönderilenleri desteklemek için aceleyle şehre nüfuz etmeleri için çağırdılar. Bu soylular boruları duyunca ve anlaştıkları işareti tanıyınca tüm sırları saklı olduğu için dağlara doğru çıkıntı yaparak yükselen kapıya güçlü bir birlik gönderdiler ve içeri girmeye çalıştılar. Bu kapıya çok yakın olan Yağısıyan'ın ana hisarından Türkler bir gürültü duydular ve ayaklandılar. Taş atarak Galyalıları uzaklaştırdılar. İlk gönderilen yoldaşların kapıya ulaşip açmalarına izin vermediler. Böylece yukarıda bahsedilen yan kapıya geri döndüklerinde merdivenle şehre giren askerler Türkleri katletmek için hazır ettikleri keskin kılıçlarla duvarı yıkarak bu yan kapıdaki gediği genişlettiler. Böylece prensler ve yoldaşları, at üstünde ve yaya olarak geniş bir boşluğa doğru girdiler.

22. Türkler trompetlerin ani haykırış ve gürültüleriyle ve borazanların sesleriyle uyandılar ve acelece silahlandılar, yaylarını ve oklarını alarak kuleleri savundular. Her iki tarafta aşağıdan ve yukarıdan birbirlerine karşı yoğun bir mücadeleye giriştiler. Bu gürültüde ana hisardaki dağın tepesinde ileri geri mücadele eden Yağısıyan'ın askerleri borularını öyle yüksek sesle öttürdüler ki ilk ışıktaki kentte ve kule kalelerde uykusunda

horlayan Türkleri uyandırdı ve arkadaşlarına yardım etmek için harekete geçirdi ve böylece Hıristiyan istilacılara direnebildiler. Kentin başka bir geniş kesiminde surların dışında konuşlanmış olan büyük ordu bunu duyunca onların dağlarda ve hisarda olduklarını düşünerek sesler çıkarıyor, borular öttürüyor, ilerleyerek Kürboğa'nın yakalanmasına birlikte seviniyorlardı. Kentin Galyalıları ihanet ettiğinin ve onların ele geçirildiğinin farkına dahi varmadılar. Bütün olayı bilen Bohemond, Raymond, Tancred ve kuşatma altında kalan herke zırhlarını giydiler, silahlarını kuşandılar ve şehirdeki saldırı sırasında onlara tüm olayları açıklayarak olanların farkında olmayanları büyük ölçüde güçlendirmek için sancaklarını kaldırarak dışarıdan kente saldırdılar.

23. Bu sırada içerideki ve dışarıdaki Türkler savaşa zorlanırken Yunanlılar, Suriyeliler, Ermeniler, Hıristiyan inancından olan kentliler sürgüleri kırarak kapıyı açtılar ve Bohemond ile tüm orduyu buyur etmek için sevinçle koşuşturdular. Gerçekten de ilk ışıkla birlikte kentin ihanetinin yaşandığı bölgede Bohemond'un kan renginde olan sancağı dağlardaki surların üzerinde kızıl renkte parlamınca herkes, Tanrı'nın lütfu ve yardımıyla bile insanoğlu tarafından ele geçirilemez olan kentin içeridekilerin ihanetiyle Bohemond ve tüm Hıristiyan inançlıları tarafından ele geçirildiğini gördüler. Bohemond'un planından habersiz olanlar sürgülerin çıktığını, kapıların açık durduğunu görünce şaşırıp ve sevindiler. Durumun farkına varanlar, diğerlerini uyararak silahlandılar ve kente girmek için aceleyle koşuştular. Tüm Hıristiyanlar içeri girmeden önce bazıları için bir buçuk kilometrelik bir yol vardı. Çok geçmeden Türkler, içeri giren binlerce askerin trompet sesi, yüksek sesli bağrıışmaları ve korkunç savaş çığlıklarının gürültüsü ve şamatasıyla şaşırıp kaldılar. Silahsız, hazırlıksız yataklarında uyumakta olanlar uyandılar. Bir kısmı direnme umuduyla yaylarını ve silahlarını kuşanarak bir araya geldiler; diğerleri ise sadakatle kulelerindeki ve savunma mevzilerindeki yerlerinde kaldılar ve oklarıyla savaşıcı olmayan kalabalıktaki savunmasız pek çok kadın ve erkeği vurdular. Aralarında çeşitli kavgalar ve ihtilaflar meydana geldi ve sonunda savaş kararına vardılar. Güçleri ve orduları çok büyük olan ve daha da fazla artan Hıristiyanlar, evlere, kentin sokaklarına ve mahallelerine dağılan Türkleri kılıçtan geçiriyorlardı. Onlar yaş ve cinsiyet gözetmeksizin hiç kimseye acımadılar. Birçoğu öldü ve Hıristiyanlar, Yunanlılar, Galyalıları ile birlikte Suriyeli ve Ermenilerin cansız bedenleri birbirine karıştı. Yeryüzünü kan ve katledilmiş cesetler kapladı. Hiç şüphe yok ki, yeryüzüne çöken karanlık neredeyse görünmez bir ışıkla yırtılmadığı için pek çok Türk ve Müslümanın kime saldırıp kime saldırmayacaklarını

tam olarak anlayamamalarına neden oldu; can telaşına düşerek hacıları Hıristiyan inancının konuşmaları ve simgeleriyle kandırdılar. Böylece büyük bir katliamda canlarını verdiler. Kentin dört bir yanına ve sokaklarına yayılan; Galyalıların silahlarıyla öldürülen on bin cansız beden vardı.

24. Hâlen devam etmekte olan ölüm fırtınasını ve Galyalı güçlerle dolmakta olan kenti gören Türklerin çoğu canlarından umutlarını kestiler. Kulelerinden, bölgelerinden, şehrin savunma noktalarından kaçarak bildikleri dolambaçlı yolları kullandılar ve dağlara çıktılar. Orada ana hisarın kalesine girdiler ve kendilerini takip eden Galyalılardan kaçtılar. Dağlarda kurulu olan bu hisar ve saray hiçbir strateji veya güç tarafından fethedilemezdi; içinde kalanlara karşı hiç kimse kafa tutamaz veya onlara zarar veremezdi. Uzak yerlerden yardım için gelen yaklaşık bin kişi vardı; içeri gönderildiler ancak trompetlerin ve boruların yüksek seslerinden korktular ve silah arkadaşlarının çok büyük bir kısmı öldürüldüğü için cesaretlerini kaybettiler; daha da kötüsü kaçış yolu veya rotası hakkında hiçbir fikirleri yoktu. Aynı şekilde Hıristiyan ordusundan kaçmak için dağlara ve Yağsıyan'ın hakimiyetindeki kaleye koşuştular ama ne tepeye ulaşmanın ne de geri dönmenin mümkün olmadığı dar ve bilinmeyen bir patikaya sürüklendiler. Bu sebepten atlarıyla, katırlarıyla yarlardan çok dik ve geçilmez uçurumlardan aşağıya düştüler. Herkes boyunlarını, bacaklarını, kollarını ve diğer tüm uzuvlarını kırarak inanılmaz ve şaşırtıcı bir talihsizlikle can verdi.

25. Esirgeyen ve lütfeden Tanrı'nın inançlı topluluğu kalelere ve dağlara kaçan kâfirlerin peşini sürmekten, onları kılıçtan geçirmekten geri döndüler. Güneş gökyüzünde yükselmiş ve çok güzel bir gün inançlıların üzerine doğmuştu. Erzak aramak için kentte devriye gezdiler ancak çok azını keşfedebildiler. Çeşitli tür ve renklerde birçok mor elbise ve ayrıca biber ve çok miktarda baharat, kâfir giysisi ve çadırı, oyun gereçleri ve zarları ve aynı zamanda az miktarda para buldular. Şüphe yok ki uzun kuşatma boyunca süren dokuz aylık ablukada binlerce kâfir kentteki her şeyi kullanmışlardı. Antakya kentinin Hıristiyanlar lehine ihanet edip onların eline geçtiği 3 Haziran Perşembe günü çok güzel geçti. Türkler yok edilerek bozguna uğratıldılar ²⁵.

²⁵ Burada anlatılan hainin adı bazı kaynaklara göre "Firûz", İbnu'l Esir'de, "Rûzbe"; İbnü'l -Adim, *a.g.e.*, s. 90, "Zerrâd" ,(ayrıca bkz. Ali Sevim, 2000, *a.g.e.*, s.185) , İbn Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl – I.ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, (Çev., Onur Özatağ), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013, s. 4 "Nayrûz" olarak geçmektedir. Zırh ustası olduğu söylenen bu kişi ile ilgili olarak ve Antakya'nın ihanet ile ele geçirilişi

26. Antakya Valisi Yağısıyan adamlarının sürüldüğünü ve tüm kalenin ve hisarın kaçaklarla dolduğunu fark edince kenti ele geçiren Galya ordusunun hisarı kuşatabileceğinden ve taarruza kalkabileceğinden korktu. Bu yüzden katırına bindi ve meselenin sonunu anlayabilene ve Galyalıları karşı adamlarıyla hisarı koruyup koruyamayacağını öğrenebilene kadar, dağlardaki yerlerden, uzakta yatmak için ayrıldı. Kaçan kral dağlarda yolu olmayan yerlere doğru yalnız başına giderken, erzak için dağlık bölgelere doğru yol alan Hıristiyan inancından birkaç Suriyeli onu uzak bir mesafeden görerek tanıdılar ve yolu olmayan yerdeki kaleden yalnız başına niçin ayrıldığını çok merak ettiler. Böylece birbirlerine şöyle dediler: “Bak, efendimiz ve vali Yağısıyan bu yabani doğada sebepsiz yere yolculuk yapmaz: Belki de kent ele geçirildi, adamları öldürüldü, bu yüzden de kendi kendini kesinlikle sürgüne gönderdi. Hadi bize pek çok kayıp verdiren, haksız ve şiddetli uygulamalarda bulunan bu adamı elimizden kaçırmayalım.” Bu şekilde üç Suriyeli Yağısıyan’ın ölümünü kurguladılar. Fakat tüm hislerini sakladılar; onu yakalayıp, kılıcını çıkarıp başını keserek katırından aşağıya itene ve çantalarına koyana kadar tamamen aldatmaca bir şekilde onu selamlayıp, ona yaklaşmak için başlarını eğerek sahte bir hürmet gösterdiler. Tüm Hıristiyan prenlere göstermek amacıyla hemen Antakya kentine yol aldılar. Baş kocomandı, kulakları çok geniş ve kıllıydı, saçları beyazdı ve çenesinden göbeğine kadar uzanan bir sakalı vardı²⁶.

27. Daha sonra Kürboğa’nın ve adamlarının çok yakınlarında olduğunun ve Antakya’da çok az yiyecek olduğunun farkına vardılar ve alelacele Aziz Simeon Limanı’na²⁷ yöneldiler. Her biri kendi imkânlarıyla yiyecek satın alarak akşam ve ertesi sabah Antakya’ya deniz yoluyla getirdiler. Yiyecekler taşınınca ve Türkler öldürülüp kalelerinde bozguna uğratılınca, Galyalıları kulelere, evlere, saraylara ve surlara cuma günü olan ertesi günde yayılınca yayları, sadakları ve oklarıyla silahlanmış ve mor bir

hakkında daha geniş bilgi için, bkz. İbnü’l Esir, *a.g.e.*, X, ss. 229-232; Anna Kommena, *a.g.e.*, s. 333 vdd.; *Anonim Haçlı Tarihi*, (Çev. Ergin Ayan), ss.102-106; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, (Çev. Ergin Ayan) ss. 209-228; Fulcherius Carnotansıs, *a.g.e.*, s.82-83; Steven Runciman, *a.g.e.*, I, ss.177-180; Ebru Altan, *a.g.e.*, ss. 66-70, Serkan Özer, “Antakya’yı Haçlılar’a Teslim Eden Hain Zırh Ustası Fîrûz”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 58, Haziran 2017, ss. 175-202; Antakya’nın ihanetle ele geçirilişi hakkında ayrıca bkz. Raimundus Aguilers, *Haçlılar Kudüs’te Bir Papazın Gözünden İlk Haçlı seferi*, (Çev. Süleyman Genç), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019, ss. 89-91.

²⁶ Yağısıyanla ilgili olarak, bkz. İbnü’l-Esir, *a.g.e.*, X, ss. 229-231; Azimi Tarihi (Çev.Ali Sevim), *Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 37, s. 127; *Anonim Haçlı Tarihi*, (Çev. Ergin Ayan), s.105-106; WillermusTyrensis, *a.g.e.*, (Çev. Ergin Ayan), ss. 226- 228; Yine Yağısıyan’ın ölümüyle ilgili olarak bkz., İbn Kalânisi, *a.g.e.*, s. 3; İbnü’l –Adim, *a.g.e.*, s.91; Bkz. Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s.93.

²⁷ Bugünkü Samandağ (Çevlik) Limanı.

sancak taşıyan Kürboğa'nın emrindeki üç yüz Türk süvari, surların dışında tehlikenin farkında olmayan inançlılardan herhangi birine ani bir ölüm getirmek için tüm kâfir ordusunun önünde at koşturuyorlardı. Savaş alanında çok yetenekli ve at sırtında çok çevik olan bu üç yüz kişi kentin surlarına ve kapılarına dörtnala ilerliyorlardı. Onların ardında kararlaştırdıkları bir vadiye inançlılara pusu kurup saldırmak için ayrılan silah arkadaşları vardı. Eğer şansları varsa vadi boyunca, gönderilen ve saklı kuvvetlerin tepesine çöken otuz atlıyı takip etmeliydiler. Dolayısıyla bu otuz atlı kent duvarlarına ve İsa'nın inancına hevesle boyun eğenlere yaklaşıırken yaylarıyla surlar boyunca yayıldılar; silahlı ve zırhlı en iyi on beş yoldaşıyla Barnevilleli Roger onları karşılamak ve onlarla olağanüstü bir şey yapmak için kentten hızlıca çıktı. Ancak bir anda öncü Türk kolu atlarıyla geri döndü ve pusu kurmak, dörtnala gitmesi için adamlarına seslenen Roger'ı yemlemek ve onu pusu yerine çekmek için kaçtılar. Vadiye doğru giden pusuyu görünce orada dizginlerini çekti ve hızla yoldaşlarıyla birlikte kente giden yola doğru geri döndü. Türkler, şövalye adamlarıyla kentin duvarlarına doğru atını sürdü ve neredeyse Orontes (günümüzde Asi Nehri) sığılıklarına kaçana kadar dörtnala atlarının üzerinde kaçan şövalyeyi takip etmekte çok zorlanmadı. Ancak şans ondan yana değildi ve surların çevresinde duranların gözleri önünde o asil şampiyona daha hızlı at süren bir Türk çarptı. Bir ok sırtından geçerek, akciğeri ile karaciğerini deldi; atından düşerek son nefesini verdi. Bu nedenle bu kadar seçkin bir adam öldü ve adamlarının cılız yardımı yüzünden acımasız katiller olan Türkler atlarından inerek başını boynundan kestiler ve yolculuklarını Kürboğa'ya doğru çevirdiler. Kafayı taşıyan ordu yakın tarihte eşi benzeri görülmemiş bir zafer sergisi gibi onu bir mızrağa saplamıştı. Daha sonra bu mutlu gelişmeyle çok sevinen kâfirin lejyonları bu olayla büyük cesaret kazandı. Çünkü duvarların hemen yanında cesurca hareket etmişlerdi. Hacılardan hiç kimse, öldürülürken ve kafası kesilirken Roger'a yardım etmek için kentten dışarı çıkmamıştı ya da böyle bir şeyi arzulamamıştı.

28. Bu kimseye şaşkıncı görünmemelidir. Hiç kimse zihin donukluğunun ve çoklu saldırı korkusunun Galyalıları mahvettiğini ve onları yumuşattığını düşünmesin. Çünkü dünyadaki hiçbir bölge Galyalıları gibi savaşta daha cesur ve savaşa daha istekli bir topluluk yetiştiremeyecektir. Herkesin gözü önünde öldürülen ve kellesi uçurulan kardeşlerinin intikamını almaktan ve yardım etmekten geri durmalarının sebebi olarak, bulaşıcı hastalıkların, uzun süreli açlığın ya da sıklıkla Türklerin attığı kurnaz okların neden olduğu o en değerli zamanın kaybı dolayısıyla atların eksikliği yüzünden geri

çekilmek zorunda kalındığı görülmektedir. Galyalılarda neredeyse yüz elli at vardı ve bunlar da yem kıtlığından kuvvetten düşmüşlerdi; ancak Türk atları besili, istenildiği anda hızla dörtnala kaçabilecek durumdaydılar ve yıpranmamışlardı ve Galyalılar hiçbir şekilde onları takip edemezlerdi. Sadece Antakya'da geleneklerine göre sürmek için evcilleştirilmemiş ya da düşmanın peşinde dolaşmayı ve onları mahmuzlamayı öğretilmeye henüz başlanmamış dört yüz kadar Türk atı bulundu ve ele geçirildi. Sonrasında Türkler ayrıldıktan sonra üzgün ve kederli hacılar Roger'ın bedenini kente aldılar ve topluluklarının en güçlülerinden birisini kaybettikleri için feryat figanlarla ağlayarak yas tuttular. Pusularda ve kâfirlerin katledilmesinde her zaman dikkatli davranıyordu ve onun olağanüstü kahramanlıkları bizim kalemizin açıklayabileceğinden çok daha büyüktü. Ünü tüm Türkler arasında dahi bilinirdi ve Hıristiyanlarla yaptıkları işlerde ya da her iki tarafta da esirlerin iadesinde ya da herhangi bir zamanda ateşkes yapılacağı zaman onu görmeye ve duymaya istekliydi. Bu çok ünlü şövalye, Hıristiyan prensleri, Le Puy Piskoposu ve orada bulunan tüm Katolik din adamlarının katılımıyla Antakya'da Havari Aziz Petrus Bazilikasının girişine gömüldü ve ruhu, Rab İsa'ya duyduğu sevgi ve hürmet sebebiyle bir sürgün olduğu ve ölmekten çekinmediği için dualar okunarak ve ilahiler söylenerek Mesih'e övüldü²⁸.

29. Kentin ele geçirilişinin üçüncü günü olan cumartesi sabahı ünlü savaşçının cenaze töreni yapılır yapılmaz Kürboğa'nın doğu bölgesindeki tüm krallıklardan, topraklardan ve yerlerden topladığı bol miktarda teçhizatla birlikte tüm barbar uluslar ve kâfirlerin lejyonları²⁹ görüldü. Geniş ve büyük kentin duvarlarını ve surlarını kuşatarak arazide kamp kurdular. Sonrasında Mesih'e inananları kuşatmasından sonraki üçüncü günde surlara az bir mesafe kala Kürboğa, kente daha yakın asker yerleştirmek için bir plan yaparak kamp kurdu ve nicelik bakımından büyük gücüyle ana hisarın çevresindeki dağlarda bulunan kayalık tepelere ve kentin ele geçirildiği kısma konuşlandı; böylece Yağısıyan'ın oğulları olan Sansadonias ile Buldagis ve iç kalede kalan diğerlerini cesaretlendirebilecekti³⁰. Bu noktadan kentin ihanet edilerek Hıristiyanların içeri girdikleri yeri de görebiliyordu. Benzer bir şekilde Kürboğa'nın topluluğundaki geri kalanlar büyük

²⁸ Roger von Barneville'nin öldürülmesi, bkz. Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, s. 233-234.

²⁹ Lejyon: Askeri Birlik.

³⁰ Yağısıyan'ın oğlu Şemsüdevle babası gibi kaleyi terk etmemiş iç kaleyi savunmaya devam etmiştir. Bkz. Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *a.g.e.*, s. 90-91, Şemsüdevle'nin iç kaleyi Kürboğa'ya teslim edişi ile ilgili olarak, bkz. Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, s. 297-298.

bir güç gösterisi yaparmışçasına, Dük Godfrey'in koruduğu kule ve kent ele geçirilmeden daha önce Bohemond'un dışarıdan kuşattığı bu kapıların bulunduğu kalenin sağ tarafındaki yamaçlarda ve dağlarda çadır kurdular ve böylece Hıristiyanlara herhangi bir taraftan kaçma fırsatı vermeyeceklerdi.

30. Dük Godfrey, Kürboğa'ya karşı güçlerinin ve sabırlarının ne kadar büyüdüğünü gördü ve böylece duvarların ardında kurulmuş olan çadırları ele geçirip yok etmek ve Türkleri kışkırtıp hemencecik bir savaşta yenmek için büyük bir birlikle düşmanına karşı kapıdan dışarı çıkarak hücumla geçti. Ancak Türkler dükü karşılamak için ve çadırları savunmak için dışarı çıktılar. Dükün kuvvetleri yorulana ve savaşmaktan bitkin düşene kadar savaş orada uzun bir süre devam etti ve çok büyük kayıplar oldu ve dışarı çıktıkları kapılara doğru kaçarak bozguna uğradılar. Kapıların yakınına yaklaşamayan yaklaşık iki yüz kişi ya öldürüldü ya yaralandı ya da esir edildi. Dükün bu şekilde bozguna uğratılmasından ve püskürtülmesinden ve adamlarından pek çoğunun geçitte yok edilmesinden sonra Türkler, üstün geldikleri için, iç kaleden ve kapıdan hücum ettiler. Bildikleri patikalardan, vadiye doğru giden eğimli yollardan ok atarak çabucak hücum ederek ve hızlıca iç hisara ve dağlara geri dönerek yaklaşarak kentin ortasında beklenmedik bir haykırışla başıboş Hıristiyanlara saldırdılar. Türkler, sabah, öğle ve akşam dağlardan vadilere inerken ve Hıristiyanlara, Bohemond'a ve öfkeden çıldıran Raymond'a saldırırken onlar adamlarını tek bir savunma noktasına toplamaya karar verdiler. Hiç gecikmeksizin bir çeşit sur olan ve dağlar ile kentin arasına ve aşağısına konuşlandırılarak tepede duvarlı bir yapıya sahip bir kaleyle korunan devasa bir tahkimat inşa ettiler. Böylelikle düşman aniden dağlardan akın akın gelirse kentteki açık alanlarda kaygısızca dolaşan hacı askerleri silahlar ve oklarla saldırarak öldüremeyeceklerdi. Dağlardaki iç kaleyi işgal eden Türkler, hâlâ sıklıkla Bohemond'un yeni tahkimatına akınlar düzenliyorlar ve yeni tahkimatın muhafızlarını ve savunucularını ok sağanaklarıyla ve güçlü silahlarla katlederek saldırılar gerçekleştiriyorlardı. Yeni tahkimatın savunucusu ve efendileri olan Hıristiyan şövalyeleri Walbric, Ivo, La Fontanelleli Ralph, Le Puisetli Everard, Raimbold Croton, Gisla oğlu Peter ve onların adamları mızrakları ve diğer silahlarıyla Türkler'e karşı mümkün olduğu kadar sert bir biçimde savaşıyorlardı. Orada büyük katliamlarla ve yaralanmalarla ölürken onların vadiye inmelerini engelliyorlardı.

31. Yeni tahkimata Türkler tarafından yapılan sürekli saldırılar devam ederken ve Türkler Galyalıları tarafından şiddetle püskürtülürken Kürboğa'nın askerleri bir piyade

formasyonu alarak dağlardan aşağıya doğru ve yolu olmayan yerlerden zapt edilemez kapıya doğru ilerlediler ve Bohemond'un yeni tahkimat içinde olduğunu bilerek şiddetle ona saldırdılar. Orada şiddetli bir savaş başladı ve pek çok kişi öldürüldü. Bohemond ve adamları yenilgiye uğradı ve Hıristiyanlar bütün kentten akın ettiler: Flandre Kontu Robert, Dük Godfrey (ilk saldırıda yenilmiş olmasına rağmen), Normanların Prensi Robert ve geri kalan görkemli liderler takviye ve yardım getirerek silahlı adamlarının gücüyle Türkleri kentten ve yeni tahkimattan geri püskürttüler. Bu nedenle Prensleri Kürboğa ile birlikte geri püskürtülen Türkler, hâla Hıristiyanlara zarar vermek düşüncesiyle kapıların ve duvarların dışındaki dağlarda iki gün daha kalmaya karar verdiler. Ancak tepelerde atlarını besleyebilecekleri kadar ot olmadığı için kamplarını taşıdılar. Orontes (günümüzde Asi Nehri) Nehri'nin sığılıklarını geçerek çadırlarını kurdular ve kentten yaklaşık bir kilometre mesafede tekrar konuşlandılar. Başka bir gün Kürboğa adamlarının tavsiyesiyle kenti kuşatan binlerce kişilik ordusunu tüm kapıları kuşatmaya almak için böldü; böylece hacılar içeri kapatıldılar. Artık onlar için hiçbir yönden ne giriş ne de çıkış vardı.

32. Böylece kuşatma her iki tarafa da yapıldı. Birkaç gün sonra çok açık bir şafakta kampı terk eden birkaç Türk askeri Galyalıları yayları ve oklarıyla meydan okumak ve Roger'ın başını kesmelerindeki gibi bir başarı elde etmeyi ve Kürboğa'nın kampında dikkat çekici bir yiğitlik yaparak sivirmeyi umarak dörtlü Antakya surlarına yol aldılar. Bu nedenle duvarlara daha şiddetli bir biçimde saldırdılar. Daha rahat savaşabilmek ve duvarda dururken atlarına bir zarar gelmemesi için atlarından indiler. Böylece yaya askerler olarak hacılara mızraklarını daha kolay fırlatabiliyorlardı. Bununla birlikte Türk kanı dökmeye hiç doymayan her zaman katletmeye hevesli, çok sert şövalye Tancred onların deliliklerini, kudurmuşluklarını ve ihtiyatsızlıklarını gördü; Kolları her zamanki gibi demirle örtülü olarak zırhını giydi. At ve mızrakta tecrübeli on yoldaşını da alarak kuşatma devam ederken yaygın bir biçimde gözetleme kulesi denilen dış sur ile kent duvarları arasında Bohemond'un koruduğu kapıdan gizlice çıktı ve savaşa niyetli Türklere ansızın bağırarak onlara cesurca saldırdı ve olayın farkında olmayan askerleri delerek öldürdü. Hayatlarının tehlikede olduğunu görmelerine rağmen Türklerin atlarına geri dönme fırsatı yoktu. Vurdukları altı Türkü duvarların önünde idam ederek Roger'ın başının intikamı olarak kılıçla kafalarını kestiler. Tancred kentteki yoldaşlarına zaferinin bir nişanesi olarak Türklerin kafasını da getirerek büyük bir zafer ve mutlulukla döndü.

33. Bir sonraki gün Kürboğa ve ordusu kamplarını düzenledikten ve her yerden giriş çıkışı tuttuktan sonra kâfirlerin ortak tavsiyesiyle iki bin Türk askerinin Dük Godfrey ve diğer liderlerin gücü ve zaferleriyle - hatırlayacağınız üzere kent Hıristiyanlar tarafından ele geçirilene kadar tahkimat kurulduğunda Raymond'un koruyuculuğunu yaptığı kent boyunca uzanan nehrin üzerindeki aynı köprünün olduğu Orontes Nehri'nin sularında yenilmiş Türkler boğulmuştu. - kurulan tahkimata hücum etmek ve yıkmak için seçilmesine karar verildi. Gerçekten de ihmal edilmiş ve boş olduğu için kâfirlerin geleceğinin duyulması üzerine Flandre Kontu Robert beş yüz savaşçı erkek topladı. Türk güçleri aniden işgal edemesin, köprüden ve sudan geçmek istediklerinde hacılara büyük bir sıkıntı olmasın diye aynı tahkimatı korumaları için onları oraya konuşlandırdı. Ve böylece tahkimatın yıkılmasına istekli olan iki bin Türk, tahkimatın olduğu yere her yönden cirit ve yayla saldırarak büyük bir kuvvetle geldiler. Nihayetinde gerçekten de yaya asker oldular. Yüksek sesli borularla gürleyerek, alışıldık haykırışlarıyla surları geçmeye çalıştılar. Sabahtan akşama kadar şiddetli bir biçimde kalenin savunucularına saldırdılar. Ama Robert ve askerleri düşmana karşı zorlandıklarını gördüler. Eğer yenilirlerse ve onların eline düşerlerse işkenceye maruz kalacaklarını bilerek mızrakları ve yaylarıyla düşmana cesurca saldırarak ve onları surlardan uzak tutarak rakiplerine karşı yaşamları için yiğitçe savaştılar. O gün orada ağır yaralandıkları bildiriliyor. Türkler, herhangi bir ilerleme olmadığını ama tüm güçlerinin gereksiz yere harcandığını gördüler; kalede bulunanları neredeyse savunmasız bırakarak acilen insan kaynaklarını arttırmak ve bu kaynak artışıyla ertesi gün kaleyi ve koruyucularını yok edebileceklerini söylemek için büyük ordunun prensi Kürboğa'ya döndüler. Robert ve onunla birlikte olanlar Türklerin bu çekilişinin müttefiklerini desteklemek için olduğunun farkındaydılar. Böylece bir plan yaptılar ve gecenin karanlığında binlerce kişilik kuvvetlere karşı yetersiz olduğu görüldüğü için kaleyi korumayı bıraktılar ve tüm kaleyi ateşe verdiler. Terk ederken surları yıktılar ve kardeşleri tarafından Antakya kentine alındılar.

34. Daha sonra ertesi gün güneş doğunca Kürboğa'nın emriyle esas iki bin kişiye başka bir iki bin kâfir daha eklendi. Kaleyi ani bir saldırıyla düşürmeyi ve bir önceki gün savunmadan yorgun düşmüş olanları süratli bir ölümle yok etmeyi umarak trompetleri ve borularıyla güçlü bir birlikle kaleye ulaştılar. Ama surları yıkılmış ve kalenin savunmalarını yakılmış olarak buldular ve çadırlarına doğru yol aldılar. Aldatılmışlardı ve hayal kırıklığına uğradılar. Kent her taraftan bu şekilde abluka altındayken, kâfir güçleri

her geçen gün artarken ve her yönden çıkışları engellenirken, kıtlık, Hıristiyanlar arasında o kadar büyüdü ki ekmek yokluğunda sadece deve, eşek, at ve katır yemekle kalmadılar, evlerinde buldukları sertleşmiş, üç ya da altı yıl boyunca kokmuş deri parçalarını- ki buna sığırlardan yeni kopmuş olan deriler de dahil - biber, kimyon ve diğer baharatlarla pişirip çiğnediler. Biliyorum dinleyicilerim Antakya'ya kapatılan Tanrı'nın topluluğuna eziyet eden inanılmaz kıtlığın kötülüğünü ve işkencelerini duyunca ürperecekler. Tek bir yumurtlayan tavuk için eğer bulunabilirse altı Lucca penisi ödendi. On fasulye için bir peni; bir eşek, at, inek veya bir deve başı için bir bezant (Altın ya da gümüş Bizans madeni parası) veriliyordu. Ayak ya da kulak için altı peni; bu hayvanların herhangi birinin sakatları için on şilin ödeniyordu. Daha sonra savaşçı olmayan kalabalık ve sıradan halk açlığı bastırmak için ayakkabılarını yemeye zorlandılar. Bazıları aslında ısırganların ve diğer orman bitkilerinin kökleriyle ateşte pişirerek yumuşattıktan sonra zavallı karınlarını doldurdular ve böyle hasta oldular ve her geçen gün sayıları ölüm nedeniyle azaldı. Orada olanların söylediğine göre Dük Godfrey sefil bir devenin eti için on beş gümüş mark ödedi, ancak onun kâhyası Baldric'in bir keçi için satıcıya üç mark vermesinin şüpheli olduğu ifade ediliyor.

35. Bir süre sonra Kürboğa'nın Antakya'yı kuşatmasından, kente giriş ve çıkışları kapatmasından, Tanrı'nın halkına çeşitli saldırılarla eziyet etmesinden ve herhangi bir yönden kente yiyecek girişini yasaklamasından sonra Hıristiyanlar, felaketlerden, uzun yoksunluktan ve savaş çabasından sıkıntılar çekerek, bitkin düştüler. Kentin ve surların savunması konusunda daha az dikkatli olmaya başladılar. İş öyle bir noktaya ulaştı ki dağlara bakan bir kule korumasız bırakıldı. O yerdeki savunma işinin ufalanabilir bir çamur karışımı kıvamında olduğu söyleniyordu. Ve böylece kuşatılmamış kapıdan dağlara çıkarak dağınık hâldeki hacıları kovalayabilecek düşmanı geri sürecektir hiç kimse yoktu. Orada Provensalılar tarafından yakalanmış genç bir adam vardı ve belirli bir kuleden dönmek istedi ama akrabaları ve arkadaşları reddetti ve adam öldürüldü. Türklerin en cesur askerlerinden bazıları bu kulenin boş olduğunu fark ettiler. Merdivenlerini ve kuşatma silahlarını gecenin karanlığında kulenin içine bir miktar kâfir sokmak ve kayıp tekrar kurtulmayı umarak duvara gizlice dayadılar. Bu arada kentin içinde ve çevresinde bir takım gerekli işlerini yapan bir Hıristiyan bakışlarını kaldırdı ve aynı kulenin en yüksek noktasında dikkatsizce yürüyen Türkleri gördü. Bir anda yan kulede bulunan askerleri uyarmak için yüksek sesle bağırdı. Türklerin kenti işgal ettiğini iddia etti ve halk arasında

büyük bir kargaşa yarattı. Bu esnada kendi topraklarında her daim övülen ve Dük Godfrey'in danışmanlarından biri olan Frede'nin oğlu Esch Kalesi'nden Henry gürültü ve şamatayı duyarak kalkanını ve kılıcını kuşandı ve iki mükemmel genç şövalyeye (isimleri Franco ve Sigemar, kan bağıyla akraba olup Meuse Nehri'ndeki Mechelen Kasabası'nda [günümüzde Belçika] oturuyorlar) kuleyi işgal eden düşmanı püskürtmek için altın ya da gümüş para rüşvet alan bazı din kardeşleri tarafından kentle birlikte satın alındığını düşünerek aceleyle kulenin en yüksek noktasına gitti. Türkler keşfedildiklerini ve hacıların ellerinden kaçamayacaklarını anlayınca savunmalarının tek umudu olarak kulenin çıkış kapısına koşular ve ölümüne savaştılar. Franco'ya büyük bir baskı uyguladılar ve kafasında tedavi edilemez bir yara açtılar. Sigemar akrabasının yardımına gitmek istediğinde bir kılıçla karnını deldiler ve Mesih'e inanları eşikten muhteşem ve inanılmaz bir mücadele ile uzakta tuttular. En sonunda inanların kaynakları her yönde arttı ve güçleri çoğaldı; Türkler çok büyük bir çabayla ruhen bitkin düştüler, yıprandılar, savunmaları sendelemeye, silahları ve kolları gevşemeye başladı. Türklerin dördü kılıç darbeleriyle öldü. Diğerleri yüksekten atlayarak başları, kolları ve bacakları kırılarak öldüler.

36. Bundan sonra hacılar, bildiğiniz gibi büyük kıtlığın işkencesiyle daha çok kıvrandılar. Her yönde kurulan abluka nedeniyle yiyecek getirmek veya elde etmek için her hangi bir imkân olmadığından mütevazi kalabalığın bir kısmı gizlice büyük bir belirsizlik ve korku içinde her yeri karanlık kaplarken, denizcilerden ve tüccarlardan para karşılığı yiyecek alabilecekleri bir yer olan Aziz Symeon Limanı'na gizlice gittiler. Şafaktan önce karanlıkta dikenli çalılıklara ve fundalıklara doğru aynı rotalarından kente geri dönerek hayatlarını riske attılar. Mısır getirdiklerinde Liège ölçüsünün sekizde biri kadarını üç marka, bir Flaman peynirini beş şiline satıldı; biraz şarap, yağ, yaşamlarını sürdürebilecekleri önemli önemsiz ne varsa altın veya gümüş ile müthiş ve inanılmaz bir fiyata satıldı. Bu hacılardan bazıları bir gün normalden daha fazla oyalandılar. Gece kısa olduğu için gündüzün ani ışığıyla görüldüler ve Türkler tarafından yağmalanıp katledildikleri bildirildi. Dikenli çalılıklarda ve fundalıklarda saklananlardan sadece birkaçı çabucak kaçarak kente geri dönebildi. Bu meseleyi anlayan Türkler birkaç bin asker toplayarak yukarıda bahsedilen limana doğru yola çıktılar ve orada buldukları tüm denizcileri oklarıyla delerek büyük bir kargaşa çıkardılar. Gemileri ateşe vererek yaktılar ve deniz yoluyla gelen yiyecek ve diğer şeyleri yağmalayarak bu işi durdurdular. O andan itibaren limandan alım satım yapmaya korktular ve artık Hıristiyanlar için o yerde

bulunabilecek yiyecek yoktu. Bu nedenle bu en acımasız haber inanılmaz açlığın sultanı altında ezilen Hıristiyanların kulaklarına gelince Türklerin birçok saldırısı onlara şimdi yük olmaya başladı ve pek çoğunun zihni bu kuşatmadan ve onları korkutan tehlikelerden nasıl kaçabilecekleri gibi farklı şeylere çalışmaya başladı. Ve pek çoğu herhangi bir çıkış fırsatı var mı diye araştırmak için gece ordudan kaçtılar.

37. Sonrasında böylesi bir korku ile can telaşı daha da yayılırken ve günlük sıkıntıların da bir yük oluşturmasıyla birlikte kaçma düşünceleri pek çoğunun kalbinde yer ederken Marangoz William ve Sicilya Prensi Bohemond'un kız kardeşini eş olarak alan Konstantinopolis İmparatoru'nun en sevdiği ve tanıdığı diğer William gibi ordunun liderleri büyük bir korkuya kapılarak bir plan yaptılar. Gecenin karanlığında askerleriyle birlikte dağlara doğru ilerlediler ve orada buluşup surlardan ve duvarlardan aşağıya iplerle indiler. İlk başta dinlenmeksizin İskenderun'a gidene kadar Türk pusularından korunmak için dağlarda bilinmeyen yollarda seyahat ettiler. Hastalığı nedeniyle Antakya Kuşatması'ndan çekilen Bloisli Stephen, yoldaşlarının kaderinin ve meselenin sonunun nereye varacağını öğrenmek için orada kalıyordu. Aynı yerde Stephen, bu askerlerden kardeşlerine yönelik her geçen gün daha da büyüyen tehlikeleri – dayanılmaz açlık, Türklerin övünmeleri ve saldırıları, askerlerin ve atların yok edilmesi – öğrenerek bulunduğu yerde tamamen güvende olmadığını düşündüğü için can derdine düştü ve kutsak topraklara yolculuk yapmaya pek de hevesli olmadığından yukarıda bahsedilen prenslerle deniz yoluyla geri dönmek ve kaçmak için hazırlıklar yaptı. Ünlü soyluların Türk saldırıları yüzünden kenti terk ettiği şeklinde Antakya kentinden söylentiler gelince pek çoğu bozguna uğradıklarını düşünerek güçlülerin yürekleri duyduklarıyla zayıf düştü. Bu yüzden eskisi gibi savunmaya hazır değillerdi. Dağlardaki iç hisarın karşısına kentin ortasında kurdukları yeni tahkimatı hâlsiz ve umutsuz bir şekilde kaçma niyetiyle savundular³¹.

38. Bu noktada, daha önce bahsedilen yeni kaleye konuşlandırılmış, Lombard ırkından çok imanlı, mesleği ve rütbesi papaz olan bir kardeş; orada bulunan perişan hâldeki İsa'nın askerlerine, papazlara, kilise görevlilerine, soylu ve düşük sınıftan herkesin

³¹ Kürboğa'nın haçlıları Antakya'da kuşatması ile ilgili farklı bilgiler için, bkz. Ebru Altan, *a.g.e.*, ss. 71-76; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, ss. 230-232; Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, ss. 107-115; Ramundus Aguilers, *a.g.e.*, ss. 97-108 ayrıca Gesta'da annesinin Kürboğa'yı savaştan vazgeçirmeye çalışmasıyla ilgili bir bölüm vardır. ss. 111-113, İncelediğimiz diğer kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlamadık.

kalbine şunları söyleyerek su serpti: “Hepiniz, kardeşlerim, kıtlık ve vebadan bitap düştünüz. Bu dünyadan etrafımız Türk ve kâfir birlikleriyle sarılmış hâlde göçüp gitmeyi bekliyorsunuz. Bu zorluklara hiçbir şey için katlandığınız düşüncesine katiyen düşmeyiniz. Bu yolculukta O’nun aşk ve sevgisi için ölecek insanlara, Yüce İsa’nın bahşedeceği hediye düşününüz. Yolculuğun başında, iyi bir şana ve yaşam biçimine sahip, İtalyan topraklarında yaşayan ve çocukluktan beri tanıdığım bir papaz, günün birinde sorumluluğuna verilmiş kiliseye küçük bir patika üzerinden kendi adetlerine göre tek başına yola çıkmış. Kilisede aşai rabbani ayini³² düzenlemiş. Bir hacı saygıyla huzuruna gelmiş ve samimice bu yolculuk hakkında sormuş. Adam ne duymuş veya bu yolculuk hakkında ona en çok ne önemli gelmişti? Zira çok sayıda krallık, prens ve her türden Hıristiyan Yüce İsa Hazretleri’nin türbesine ve kutsal şehir Kudüs’e tek bir amaç ve arzu için gidiyordu. Papaz şöyle cevap verdi: “Bu yolculuk hakkında birçok insanın birçok farklı düşüncesi var. Bazıları Hıristiyanlardaki bu arzunun Tanrı ve Yüce İsa efendimiz tarafından çıkarıldığını söylerken, bazıları Frenk liderlerin ve çok büyük sayıdaki kalabalıkların hoppalık ve havailik için bu yolculuğa çıktığını söylüyor. Buna neden olarak diğer krallıklar ve Macaristan krallığında birçok hacının engellerle karşılaşmasını söylüyorlar. Niyetlerini doğru düzgün gerçekleştiremiyorlar. Bu yüzden benim zihnim de sendeliyor. Her ne kadar uzun süredir bu yolculuğa gitme arzum tarafından etkilenmemeye ve aynı amaca kendimi tamamen kaptırmama rağmen. Daha önce bahsedilen hacı hemen şunu söyledi: “Bu yolculuğa girişilmesinin sebebinin hoppalık veya hiçbir şey uğruna olduğuna inanmamalısın. Bu yolculuk kendisine hiçbir şeyin imkânsız olmadığı Tanrı tarafından emredilmiştir. Bilmelisin ki bu yolculukta ölümle karşılaşan, İsa adına sürgüne gidermişçesine ve Tanrı’nın sevgisi sayesinde saf ve suçsuz kalpleriyle yolculuk eden, ayrıca maddi hırstan, hırsızlıktan ve zinadan uzak duranlar, hiç şüphe götürmez ki sayılacak, adları yazılacak ve cennet bahçesinde İsa’nın şehitleri olarak sevinçle taçlandırılacaklardır.” Papaz hacının sözlerinden şüphe etti ve kim olduğunu ya da hangi bölgeden geldiğini, bu yolculukta hayatını kaybedenlerin azizler ile cennette taçlandırılacaklarını nasıl bu kadar emin bir şekilde bildiğini sordu. Direkt olarak, meraklı papaza bütün olayı şu sözleri söyleyerek açıkladı: “İsmim Ambrose. Milan piskoposu ve

³² Aşai Rabbani (Ekmek-Şarap) Ayini: Hıristiyanlıkta İsa’nın çarmıha gerilmeden önceki gece havarileri ile yediği Son Akşam Yemeği’nin anıldığı ayin. Konuyla ilgili bkz. Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Literatürk Yayınları, İstanbul 2012, ss. 245-247; Kürşat Hâldun Akalın, “Yunan - Roma Uygarlığında İnsan-Tanrılara Tapınma Töreni Olarak: Kilise Ekmek- Şarap Ayini”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2014, s.41.

İsa'nın hizmetçisiyim. Dudaklarımdan dökülen hiçbir şeyde hatalı değilim. Şu anki tarihten üç yıl geçtikten sonra, birçok zorluktan sonra hâla hayatta olan Hıristiyanlar kutsal Kudüs şehrini ele geçirecek ve mutlu bir şekilde tüm barbar milletlere karşı zafer kazanacaklardır. Bu söylediklerim sana ve bu yolculuğu yapan tüm Katolik halklara bir işaret olsun.” Bunları söyledikten hemen sonra kayboldu ve onu bir daha gören olmadı. Bu seçkin papaz, Tanrı'nın seçilmiş kutsal piskoposu tarafından bunların kendisine söylendiğini ve tamamen gerçek olduğunu söylüyor. Ve şimdi, o serap ve söz görüldüğünden beri iki yıl tamamlandı. Herkes daha üçüncü yılın tamamlanmadığına hemfikir idi. Bundan sonra, tıpkı kutsanmış Milan piskoposu Ambrose'un söylediği gibi, üçüncü yıl İsa'nın askerleri, hacıları ve prensleri Kudüs'ü fethetti ve oradaki kutsal mekânları temizledi. Sarazenler³³ kaçtılar ve yok edildiler³⁴.

39. Kardeşlerinin gerçekçi anlatımıyla duydukları bu söz ve seraptan sonra, şu ana kadar ayakta kalan ve korkuyla öleceklerini düşünen ve kaçak prensler yüzünden moralleri bozulan herkes, cennet hayatı umudu ve arzusu ile tekrar ilham almıştı; o andan sonra sakinleştiler. İnsanlar artık ölüm korkusuyla şehri veya kardeşlerini terk edeceklerini söylemediler. Tam tersine onlarla beraber yaşayacak ve ölecekler, İsa için her şeye göğüs gereceklerdi. Bu rahatlamayla beraber Dük Godfrey ve Flanders'li Robert - halk bunları bilmiyordu ama - iliklerine kadar korkuyla dolmuş ve kaçma planları yapan çok sayıdaki prensi tekrar kazandılar. Şunları söyleyerek onları tekrar bütün tehlikelere karşı kararlı ve sarsılmaz yaptılar: “Neden umudunuzu kaybedersiniz? Aştığımız onca zorluklardan sonra hâlâ Tanrı'nın yardımına güvenmiyorsunuz. Neden imanınızda başarısızlık edip kardeşlerinizi terk eder ve düşük insanlar gibi kaçarsınız? Dik durun ve İsa adına her zorluğa erkekçe dayanın. Bu zor zamanda kardeşlerinizi terk etmeyin ve Tanrı'nın gazabına uğramayın. O'na güvenenlere merhamet ve sevgisi sonsuzdur.” Onlar umutsuzluk içindeki kardeşlerine büyük ağlama ve iç çekmelerle bu cümleleri söylerken, herkesin ruhu canlandı ve o andan sonra tüm zorluklara karşı birlik içinde ve kararlı bir şekilde durdular. Kaçmak düşünülüyordu. William ve diğer William, Stephen ve korku dolu kaçak yoldaşları hem yelkenli hem kürekli tekneler hazırladılar ve yüksek denizlere

³³Sarazen (Latince: Sarecen), Haçlı Seferleri sırasında Avrupalı savaşçılar tarafından Müslümanlara takılan ve “Hıritiyan olmayan” anlamına gelen ad.

³⁴ Bu tür olaylar umudunu yitiren Haçlılar arasında tanrının onlardan razı olduğunun delili olarak sayılıyordu. Farklı anlatımlar için bkz., Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, s. 116-117; Fulcherius Carnotensis, 2009, *a.g.e.*, s. 86-87.

atıldılar. Kardeşlerini kuşatılmış hâlde bırakıp, Konstantinopolis'e gitme planlarıyla birlikte hacıların Kürboğa'nın (Kürboğa) elinden hiçbir şekilde kurtarılamayacağını düşünüyorlardı³⁵.

40. Sonunda, bir süre deniz yolculuğu ettikten sonra, Yunan krallığına ait bazı adalarda geceyi geçirirken, Yunanların Hıristiyan imparatorunun Akşehir'e (Philomelium) geldiğini duydular. Hacılara yardım etmek için beraberinde dev gibi bir ordu ve yüklü miktarda teçhizat getirmişti. Zamanında yaptıkları anlaşma ve ant içtikten sonra aralarında oluşan bir dostluk vardı ve tıpkı söz verdiği gibi şimdi desteğe gelmişti. Dört yüz bin Türköpol, Peçenek, Kuman, Bulgar³⁶ ile birlikte yay ve ok kullanımında yetenekli Yunanlıları toplamıştı. Savaş baltalarıyla hünerli Danlar (Danimarkalılar), sürgün Galyalılar ve ayrıca çok geniş krallığının her yerinden; çöl, dağ, sahil ve adalardan bir sürü farklı paralı asker getirmişti. Daha önce bahsedilen prensler imparatoru bu kadar güçlü hâldeyken görmüştü. Kırk bin civarındaki asker ile uzun kış mevsimi boyunca toplanmış silahlar, atlar, gıda malzemeleri, çadırlar, katırlar ve develerden yeni bir Galya ordusu kurmuştu. Ayrıca onu görünce dehşete kapıldıkları, kesik burunlu Tatikios (İmparatorun generallerinden biri) vardı. İmparatora ihanetle müttefiklikten çekilmişti. Tatikios'a, Hıristiyanlara söz verilen desteğin geleceğine dair bir haber yollaması görevi verilmişti ancak o Antakya'ya tekrar geri dönmediği için görev yapılamamıştı. İmparator huzuruna gelen prensleri tanımaya başladıkça, onların neden dostlarıyla beraber olmadıkları konusunda derin bir merakla kapıldı. İsa'nın imanlı askerleri hakkında sorular sordu. Dük Godfrey, Kont Raymond, Le Puy'nun piskoposunun sağlığı ve olayların onlar için iyi gidip gitmediğini sordu. Prensler onların hiç iyi bir durumda olmadığını, kâfir milletler ve Horasan prensi Kürboğa (ya da Kürboğa) tarafından çok kötü kuşatıldıklarını, öyle ki çok geniş olan şehirden dışarı veya içeri giden her geçidin kapatıldığını ve gizlice kaçılmadığı sürece kimsenin Türklerin elinden kurtulamayacağını söylediler. Hacıları derinden sarsan büyük kıtlıktan ve Türklerin onlara olan nefreti yüzünden gemileri ve tüccarları nasıl yok ettiğinden bahsettiler. Bu kadar büyük bir güce karşı ordudan kimsenin hayatta kalmayacağını, ince zekâlarını kullanarak oradan kıl payı kurtulduklarını söylediler.

³⁵ Haçlı ordusundan kaçanlarla ilgili, Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, ss. 123-125.

³⁶ Yusuf Ayönü, "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI- XII. yy)", *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 25, 2009, ss. 53-69.

İmparatora geri dönmesini ve ordusunu hiçbir işe yaramayacak bir uğurda heba etmemesini tavsiye ettiler.

41. İmparator Hıristiyanları bekleyen bu tehlikeleri duyup, kâfirlerin gücü hakkında bilgilendirilince, soylularına danıştı. Ürpererek ve dehşet içinde, bütün ordunun derhâl geri dönmesini emretti. Dahası, ona bağlı toprakları kötülükle çalan Süleyman'ın Rum'daki diyarlarını yakıp yağmaladı. Birçok diyar hacılar sayesinde ona tekrar kazandırılmıştı. Eğer tekrar kaybedilirse Süleyman'a hizmet edemesin diye tüm şehirleri ve savunmaları yok etti. İmparatorun geri döndüğü ve ordusunun dağıldığı haberi Antakya surları üzerinde hızla yayıldı. Hacıların yüreklerini derin bir acıyla kapladı ve ruhlarındaki cesaretin çoğunu sarstı. Bu yüzden İsa'nın ordusunun liderleri, eğer imkânları olursa şehirden gizlice kaçmayı ve sıradan halkı tehlike içinde terk etme konusunu sürekli tartıştılar. Dük Godfrey, Flanders'li Robert ve Le Puy'nun piskoposu bunu fark edince, onlara tekrar güç vermek için hepsine şöyle seslendiler: “İmparatorun geri çekilmesi haberi yüzünden yüreklerinizin üzüntü ve dert ile dolmasına izin vermeyiniz. Tanrı bizi düşmanın ellerinden kurtaracak kadar kudretlidir. İsa'nın aşkı içinde kararlılıkla durunuz ve onların eşyalarını çalarak kaçmayı planladığınız bu aldatmaca dolu düşünceyi kardeşlerinize anlatmayınız. Eğer düşmandan kaçarsanız, şundan emin olunuz ki Kürboğa'nın kulağına sizin kaçtığınız haberi ulaştıktan sonra o büyük birlikleriyle sizi kovalayacak ve böylece onun elinden asla kurtulamayacaksınız. Bırakın yolculuğumuzun amacına uyarak, dik durup Tanrı'nın uğrunda ölelim.” Bu sözlerden sonra herkes kararlı oldu ve kardeşleriyle yaşayıp öleceklerini söylediler³⁷.

42. İmparatorun geri çekildiğini duyunca Kürboğa ve kâfirlerin tüm lejyonları saldırılarını yoğunlaştırdı ve şehirden dışarı çıkan herkesi, kamplarından gruplar hâlinde çıkararak pusuya düşürüyor; kendi geleneklerine göre kellelerini uçuruyorlardı. Bir gün Hıristiyanlar şehir duvarlarından Türklerin bu amaçla, kırk kişilik bir atlı grubuyla çadırlarından ayrıldıklarını gördüler. Katlandıkları şeylerden dolayı üzgün ve korku içinde olmalarına rağmen, bazı silahlanmış askerler Orontes (Asi) nehrinin karşısında onları karşılamaya gitti. Ama hemen Türkler tarafından geri püskürtüldüler. Sığ alanlar boyunca kaçtılar ve diğer sahilde pozisyon aldılar çünkü görmüşlerdi ki aşıktan ölen atları hız

³⁷ İmparator duyduklarından ve gördüklerinden sonra yardım etmekten vazgeçerek dönmeye karar verdi. Anna Kommena, *a.g.e.*, ss.339-341; Steven Runciman, *a.g.e.*, ss. 182-185; Ali Sevim, 2000, *a.g.e.*, s.186-187; Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, ss. 249-252.

konusunda Türklerinkilerle rekabet edemiyordu. Büyük ok yağmurlarından sonra, hâlâ atına güvenen sağlam yürekli bir şövalye, arkasından yoldaşlarının takip edeceğini düşünerek, aşırı tehlikeli bir harekette bulundu ve ırmaktan geri dönen Türklerin peşine düştü. Ama hiçbir yoldaş onu takip edip yardım etmeye cesaret gösteremedi ve gruptan iki tane korku dolu atlı, atlarını dörtünela koşturarak hacıya yöneldi. Şövalyenin yoldaşlarına kaçmak için kullandığı güzergâh üzerinde bir kovalamaca başladı. Türkler şimşek hızındaki atlarıyla adamın üzerine çöktüler. Hücum sırasında atı ayağını kaptırdı ve beraber yere kapaklandılar. Hayatının son anlarını yaşadığını tahmin ediyordu. Katiller yere düşmüş ve tamamen çaresiz şövalyeyi öldürmek için yakına gelince, atları oldukları yerde durdu; mahmuz darbelerini önemsemeyip sanki suratlarından vurulmuş ve geri dönmeye zorlanmış gibi oldular. Bu sırada şövalye hacı ayağa kalkın atına tekrar bindi ve Tanrı'nın ve Yüce İsa Hazretleri'nin lütfuyla yoldaşlarının yanına tekrar kaçmaya başladı. İzlemek için kıyıda ve surlarda duran tüm insanlar, kardeşleri bu şekilde zarar görmeden geri dönünce sevinçten ağladılar ve açıkça Tanrı'nın bizzat müdahalesini böylece deneyimlediler.

43. Daha önce duyduğunuz bu kıtlık zamanında ve Türklerin sürekli dışarıdan yaptığı saldırı, pusu ve kuşatmanın yarattığı korkuyla, Tanrı'nın ordusunun yorgun ve umutsuz olduğu anda, Provence (Fransa)'den gelen bir papaz, Yüce İsa'nın yan tarafından sokulan mızrağın ona gösterildiğini söyledi. Ve bu papaz gerçekten de Le Puy Piskoposu Lord Adhemar ve Kont Raymond'a mızrağı nerede bulabileceklerini söyledi. Burası havarilerin prensi, kutsanmış Peter'ın kilisesiydi ve papaz gördüğü görüntüyü her türlü eleştiriye karşı savunuyordu. Adamın sözlerine inandılar ve ortak kararla papazın gösterdiği mekâna gittiler. Kazdıktan sonra, tıpkı papazın söylediği gibi mızrağı buldular. Aynı şapeldeki tüm prenlere buldukları eşyayı gösterdiler. Haberi herkese yaydılar ve mızrağı değerli mor bir örtüye sardılar. Mızrağın bulunmasının ardından Hıristiyan halklar arasında büyük sevinç ve umut yeşerdi. Ciddiyet ve ağırbaşlılıkla eşyaya hürmet ettiler, çok büyük miktarlarda altın ve gümüş bağışladılar³⁸.

³⁸ Bahsedilen papaz, Pierre Bartholomeus Provence ordusundan yoksul bir hacı idi. Kutsal Haç ile ilgili kaynaklardaki bilgiler Albert'in anlatımıyla genel olarak uyusmaktadır. Bkz., Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, s. 255-256, Steven Runciman, *a.g.e.*, ss., 185-188, Anna Kommena, *a.g.e.*, s. 341-342 (Anna Kommena Pierre l'Ermite ile Pierre Bartholomeus'u karıştırmıştır.) Bkz. s. 341, dipnot 3, Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, ss. 83-85, İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 230-231, Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, ss. 126-128.

44. Birkaç günden sonra, ordu bireyleri çok sayıda problemden dolayı hâlâ tereddüt ve korku içindeyken ve kıtlıktan kırılırken, farklı milletlerle savaşa girmekten korkuyorlardı. Askerleri yorgun, atların durumu iyi değildi. Bir plan yaptılar. Kuşatmanın ve ordunun ustası Kürboğa'ya bir elçi yollama kararı aldılar. Bu yolculuğun sebeplerinden biri olan Peter ortaya gelene dek böylesine sert ve kibirli bir adamla konuşmaya cüret edecek kimseyi bulamadılar. Peter tereddüt etmeden kendisini sundu ve o büyük adama mesajı iletmeğini söyledi. Boyu küçük değeri büyük Peter, derhâl Dük Godfrey, Bohemond ve diğer prensler tarafından elçilikle görevlendirildi. Sadece Tanrı'nın korumasıyla, tek başına, kâfirlerin ortasındaki Kürboğa'nın çadırına yolculuğa çıktı. Tercümanlar yolu ile Hıristiyanların mesajını ona şöyle ilettiler: "Krallığınızdaki en ünlü ve şanlı prens Kürboğa, ben Dük Godfrey, Bohemond ve tüm Hıristiyanların prenslerinin elçisiyim. Size iletmeğim karar ve tavsiyeleri küçümseyerek göz ardı etmeyin. Eğer siz Hazreti İsa'ya inanmaya başlarsanız (ki o gerçek Tanrı ve Tanrı'nın oğludur) ve kâfir geleneklerinden vazgeçerseniz, Hıristiyan ordusunun liderleri sizin askeriniz olacak, Antakya eyaletini elinize teslim edecekler. Size efendi ve prens olarak hizmet edeceklerdir." Kürboğa bunlara kulak asmaya tenezzül etmedi ki yapacak olsun. Hatta o Peter'e kendi kutsalını anlattı. Gerçek kâfir öğretilerinin onlarınkiler olduğunu söyledi. Kendi inancından asla dönmeyeceğini ilan etti.

45. Kürboğa'nın Hıristiyan inancının öğütlerini ve öğretilerini alayla karşılaşması üzerine, Peter başka bir mesaj ilettiler: "Seçkin adamları emrinize almakta gönülsüz olmanızdan ve Hıristiyanlığı reddetmenizden dolayı, ordunuzdan yirmi genç şövalye seçecek, tabii Hıristiyanlarda aynı yapılabilecek, taraflar arası karşılıklı rehineler verilip yeminler edilecek – siz kendi tanrınıza, biz kendi tanrımıza – ardından iki tarafta ortada savaşa tutuşacaklar. Eğer Hıristiyanlar galibiyet elde edemezlerse, hiçbir zarar vermeden barış içinde kendi diyarlarına dönecekler ve Antakya'yı size geri verecekler. Eğer sizin adamlarınız galip olamazsa, siz ve sizinkiler barış içinde kuşatmadan çekilecek, şehri ve toprağı bize bırakacaksınız. Böylece iki dev ordunun birbirini yok etmesinin önüne geçeceksiniz. Dahası, eğer Hıristiyanlardan gelen bu duyuruyu hor görürseniz, emin olunuz yarın sabah herkes sizinle savaşacaktır." Kürboğa bunları duyduktan sonra büyük kibirle Peter'e cevap verdi: "Şunu söyleyeyim ki Peter, Hıristiyanlar bütün sakalsız gençlerini seçmeli ve onları bana ve efendim Horasan kralına köle olarak göndermeli. Biz de onlara büyük nimetler ve hediyeler sunarız. Benzer olarak, hâlâ bakire olan kızlar bize

verilecek ve yaşama izinleri olacak. Ama her sakallı, gri saçlı ve evli kadın kelle uçurulmaya yollanacak. Diğer türlü kimsenin yaşına bakmam ve kılıçtan geçiririm. Kalanları da zincir ve kösteklere bağlarım.” Ve bunu söyledikten sonra Peter’e sayısız miktarda ve çeşitte zincir ve köstek gösterdi.

46. Bundan sonra Peter Kürboğa’dan gidebileceğine dair izin aldı. Ardından Kürboğa’dan duyduğu kibirli cümleleri ileticeği Antakya şehrine girdi. Orada, diğer Hıristiyanlarla beraber bütün prensler Peter’in etrafında daire oluşturacak şekilde toplandılar. Kürboğa’nın cevabını merak ediyorlardı. Savaş ilanını mı yapmıştı yoksa bir çeşit barış antlaşması mı sunmuştu? Peter etrafında merakla bekleyen imanlı kalabalığa Kürboğa’nın savaş istediğini söyledi. Kibrinden ve özgüveninden başka bir şeyden bahsetmediğini söyledi. Duyduğu diğer tehditleri de aktarıırken, Dük Godfrey onu kenara çekti ve duyduğu her şeyi söylememesi gerektiğine dair uyardı. Çünkü insanlar korkup savaştan kaçabiliyorlardı. Artık Hıristiyan halkın kuşatılmasından beri üç hafta, üç gün geçmişti. Erzak ve ekmek eksikliğinden sıkıntı çekmeler başlamıştı. Bu şeylere katlanacak güçleri artık kalmamıştı. Hem alt hem yüksek sınıftan insanlar aralarında kararlaştırdılar; böyle zalim bir kıtlıkta yok edilmek, gün be gün güçsüzleşerek ölmektense, savaşarak ölmek daha iyiydi³⁹.

47. Halkın sesi duyulduktan sonra, ertesi günün sabahında savaşa gidileceği duyuruldu. Herkes geceyi dua ederek geçirmeye yükümlü kılındı. İtirafarla günahlarından arandıktan sonra Tanrı’nın beden ve kanının kutsayışıyla güçleneceklerdi. Ve bu şekilde günün ilk ışığında silahlanacaklardı. Sabah geldiğinde, Hıristiyan askerler toplandı; hepsi silahlı, zırhlı yelek ve miğferler kuşanmış, havariler Peter ve Paul’un arifesinde, hâlâ şehrin içindeyken savaş düzeni aldılar. Fransa kralının kardeşi Büyük Hugh’ya birinci bölüğün liderliğini, süvari ve piyadenin sancak taşıyıcılığını verdiler. Flanders kontu Robert ve Normanların prensi Robert ise iki bölüğün liderliğine atandı, beraber omuz omuza düzen aldılar. Le Puy piskoposu dağlara doğru kendi bölüğünü yönetiyordu ve buldukları mızrak onun bölüğünün ortasında, bir papaz tarafından tutuluyordu⁴⁰. Astenois’li Peter ve onun kardeşi Toul’lu Rainald, Grez’li Warner, Esch’li Henry,

³⁹ Elçi olarak Peter I’Ermit istekli olmuştu. Bkz. Ebru Altan, 2018, *a.g.e.*, s. 76-77; Ali Sevim, *a.g.e.*, s. 189-190; Ergin Ayan, 201, *a.g.e.*, ss. 257-259.

⁴⁰ Bazı kaynaklara göre kutsal haç ya da mızrağın savaş meydanında tutucusu olarak papazdan bahsedilmez. Bu kişi, Ebru Altan’ın *a.g.e.* göre Latin yazar Raimundus, s. 78; Steven Runciman’ın eserine göre de tarih yazarı Raymundus, s. 190, muhtemelen ikisi de aynı kişidir.

Hamersbach'lı Reinhard ve Domedart'lı Walter dağlara karşı bir bölüğe daha liderlik ediyorlardı. Bu taraf ayrıca daha önce bahsedilen keşiş Simeon limanına giden yola da bakıyordu. Orange kontu Raimbold, Mousson'lu Louis ve Montaigu'lu Cono'nun oğlu Lambert de bir bölüğe liderlik etmeleri için gönderilmişlerdi. Dük Godfrey kendi bölüğünü iki bin süvari ve piyadeden kurdu. Almanlar, Suabiyalılar, Bavyeralılar, Saksonlar ve Lotharingialılar onun bölüğündeydi. Onların yetenekleri ve kılıçları düşmanı bozguna uğratmada nam salmıştı. Tancred kendi bölüğünü piyade ve süvariden oluşturmuştu. Sen-Pol'lü Hugh ve oğlu Engelrand, Fere Kalesi'nden Thomas, Bourcq'lu Baldwin, Gerard oğlu Robert, Pilet'li Raymond, Beauvais'li Rainald, Chaumont'lu Walo, Le Puiset'li Everard, Mouchy'li Drogo, Godfrey oğlu Rothard, Breton Conan, Rodolph – O da Breton'dur – bu isimleri sayılan herkes iki bölüğe liderlik etmekle yükümlendirilmişti. Béziers'li Gaston, Roussillon şehrinden Gerard ve Montpellier'li William sadece bir bölüğün onlara yeteceğini söylediler. Süvari ve piyade sayısı bakımından en büyük bölüğe Sicilya'lı Bohemond liderlik ediyordu. Diğer bölükleri koruyacak ve eğer gerekirse ihtiyacı olanlara destek kuvvet olarak gidecekti.

48. Bütün adamları organize edildikten ve pozisyonları ayarlandıktan sonra, Yağısıyan'ın oğlu Sansadonias'la beraber yüksekteki hisarda bulunan Türklerden dolayı, hafif bir hastalıktan muzdarip Kont Raymond'u, çok güçlü bir Hıristiyan kuvvetiyle, şehri koruması için bıraktılar. Planlar tamamlandıktan sonra; her prens kendi savaş bölümüyle beraber, Orontes nehrini karışlayan taş köprü üzerinden, barbarların lejyonlarına karşı, binlerce farklı süslenmiş sancakları arşa çekilmiş, zırhlı yelek ve miğferleriyle, oybirliği sağlanarak dışarı çıkmaya karar verdiler. Aynı şekilde karşı tarafta da Kürboğa ve Süleyman, birçok farklı milletten oluşan savaş bölüklerini, ellerinde savaş için yapılmış kemik ve boynuzdan yapılmış yaylarıyla sağ ve sol kanada, öne ve arka tarafa yerleştirdiler. Savaşı önce ok yağmurlarıyla, davul vuruşlarıyla ve korkutucu borazan bağırışlarıyla başlatmak için hızla kamplarından Hıristiyanlara doğru hücum ettiler. Peter'in elçiliği sırasında onların ertesi sabah savaşa geleceğini önceden bilmelerinin yanı sıra, Türkler aynı zamanda beklemedikleri bir anda Hıristiyanlar onlara saldırır diye her gün şüphelenip endişeleniyorlardı. Bu sebepten ötürü, Hıristiyanların silahlandığını veya alevlendiğini görürse onlara haber versin diye sürekli olarak Sansadonias'ın hisarına haberciler yolluyorlardı çünkü dağın tepesindeki hisarından şehrin içindeki her şeyi ve her yeri görebiliyordu. Böylece önceden haber edilecek ve savaşa hazırlıklı olacak, Galyalılar

tarafından daha az zarara uğratılacaklardı. Sansadonias haberci göndermeyi reddetti ama hisarının tepesinde çok büyük, korkunç kara renkte örtüleri, mızraklarının ucuna takıp uçurmayı, ardından da korkunç borazan çığlıklarıyla Hıristiyanların savaşa hazırlandığını kâfirlere iletmeye söz verdi. Böylece, günün ilk ışıklarında Hıristiyanlar hazırlıklarını yapmaya ve savaş düzenleri kurmaya başlayınca, savaşın yakın olduğunu haber eden karanlık örtüyü yukarı çekti ve daha önce bahsedilen hisarın zirvesine sabitledi. Bu sayede, sinyali gören kâfirler geri saldırı yapabilmek için silahlarını hazırlayacak ve savaş düzeni alacaklardı. Arşa çekilen örtüden ve korkunç sesli boruların gürültüsünden uyarılan kâfirler, hiç vakit kaybetmeden Hıristiyan askerleriyle karşılaşmak için toplanıp düzen aldılar. Yaklaşık iki bin tanesi Hıristiyanları köprüden ve ırmaktaki yoldan uzak tutmak için atından indi.

49. Aynı kapıda toplanıp düzen almış Hıristiyan prensler, Türklerin onları ok ve yayla karşılayabileceğini öngörmüştü. Orontes nehri köprüsünün karşısındaki kapıdan piyade birliklerinde bulunan okçuları yolladılar ve Tanrı'nın izniyle köprüyü önce onlar aldılar. Tehlikeli atışlar yapan Türklere kendi oklarıyla saldırdılar ve kalkanlarla korunan göğüsleri sayesinde dayanabildiler. Tepelerinde Hıristiyan okları uçuşurken, Türklerin atlarının konuşlandırıldığı yere gelene dek ilerlediler. Köprüde atlarından inen ve yayan devam eden Türkler dayanamayacaklarını ya da köprüden Hıristiyanları süremeyeceklerini ve atlarının yok olabileceğini anlayınca, yedikleri oklardan yaralı hâlde, atlarına doğru koşup binmek için kaçışmaya başladılar. Her ne kadar gönülsüz olsalar da, Hıristiyanlara doğru engelsiz bir koşuyu kabullendiler. Bu sırada, Büyük Hugh ile bu öncül bölükte konuşlanmış Ribemont'lu Anselm, mücadelenin mutlu sonucunu görüp ümmetin ilk zaferinin sevinciyle, mızrağını göğe savurdu ve Türklerin ortasına hücum etti. Kimisini atından düşürdü, kimisini delip yere düşürdü ve onlar üzerinde büyük bir kıyım yaptı. Anselm'in ölüm korkusundan etkilenmeyerek düşmana hücum ettiğini gören Büyük Hugh, derhâl hücum etti ve düşman askerlerini benzer bir kıyımla cezalandırdı. Flanders'li Robert, Normanlı Robert, Hainaut prensi Baldwin ve Eustace, düşman kuvvetleriyle cesur ve korkusuzca mücadele veriyor; büyük katliamla onları yok ediyordu. Şövalyelerin en sertlerinden ve Türklerin dükü Süleyman, Antakya valisi Yağısıyan'ın emri altında Antakya'nın dört reisinden biri olan Rosseleon adındaki ortağıyla beraber, on beş bin civarındaki askerleriyle müttefiklerinden kesilmişlerdi. Bir ihtimalle Hıristiyanlar yenilir ve kaçmayı düşünüp oraya yönelirler diye hızlıca Aziz Simeon limanına doğru giden yola

ve dağlara yöneldiler. Sahilde onları karşılayabilir ve farkında olmadan yakalayıp, hızlıca yok edebilirlerdi. Bu fikre bağlandılar ve hareketlerini normalin üzerine çıkardılar. Şansla Kont Reinhard, Astenois'li Peter, Domedart'lı Walter, Esch'li Henry, Hamersbach'lı Reinhard (çok ünlü bir şövalyedir) ve Grez'li Warner'ın bölüğüne denk geldiler. Hıristiyan ittifakına ulaşmak için kullanacakları yeryüzüne, onları tutmak için hemen tencerelerden ateşler döktüler. Ateş yeri kavururken, kavrulmuş çim ve kurumuş diken dalları alev aldı; hemen alevin boyutu arttı ve rüzgârla bir bulut oluştu. Koyu duman kalınlaştı; sadece ümmetin gözlerine örtü indirdi ve görmeyi zorlaştırdı.

50. Bu yüzden, Türkler onları duman örtüsünün berisinden takip ederken, kimisi karanlıkta yoldan saptı ve yoldaşlarından ayrı düştü. Türkler bunları katlettiler ve bazılarını oklarla vurdular. Sadece at üstünde olanlar hızları sayesinde kaçabildi ama onlarda okların gazabından tamamen kurtulamamıştı. Piyadenin üç yüz kadarı öldürüldü ve bazıları kösteklere bağlandı. Karan eyaletinden bir Türk olan Karağeth, Reinhard, Warner, Peter ve diğerlerinin savaşçılarına karşı Süleyman'ın başarılı galibiyetini görünce, Hıristiyanları daire etrafına alan birliklerini daha bir özgüvenle hızlandırdı. Şehre ve Orontes nehrine yakın dağlardan; Şam prensi ve bir Türk şehri olan Halep'ten Rıdvan ile beraber Bohemond'un bölüğünü yan kanattan çevirmek için yaklaşıyorlardı. Frenk ve piyade sayısı bakımından en büyük birlik Bohemond'daydı. Oklarla ve sayılarının büyüklüğünü kullanarak bölüğü kırıp etrafa dağıtmaya çalıştılar. Etrafları sarıldığından, kurnaz düşmanın oyunları ve sayı büyüklüğü ile Bohemond'un zavallı askerleri berbat ve endişeli bir sürü hâline dönüştü; tıpkı kurtlar tarafından öldürülmek üzere olan koyunlar gibi. Daha fazla direnemediler. Ölmek üzerelerdi ve kâfirlerin askerleri her yeri sarmıştı. Ama bir haberci yola çıkarak Pulagit, Amasa, Boesas ve Balduk'la beraber çarpışan Dük Godfrey'e gözyaşları içinde yalvardı ve Bohemond'un birliğinin ne kadar zor bir durumda olduğunu fark etmesini istedi. Eğer derhâl yardıma gelmezse hepsi Türkler tarafından yok edilecekti.

51. Bohemond'un hızlı habercisi vasıtasıyla uğradığı saldırıyı ve neredeyse bölüklerinin Türkler tarafından sarıldığını duyan Dük Godfrey, şöyle bir baktı ve Bohemond birliklerinin savaştan bitap düştüğünü, zar zor düşmana dayandığını gördü. Bu yüzden derhâl emri altındaki Suabiyalılar, Bavyeralılar, Saksonlar, Lotharingialılar, Almanlar ve Romalılarla birlikte, farklı farklı süslenmiş mor renkli sancaklar ile kâfirlerin birliklerini geri püskürtmek ve zorluk çeken askerlere yardım etmek için harekete geçti. Büyük Hugh, gelişmiş Hıristiyan okçularıyla beraber, şehirden Orontes (Asi) nehrine kadar

uzanan, Türklerin kaçtığı ve yok edildiği köprüye ilk bölümün yaptığı çıkış sayesinde kazanılan düzlüğü elinde tutuyordu. Dük Godfrey'in sancaklarının Asi nehrine giden yola döndüğünü gördü. Savaşın en büyük kısmının burada yapılacağını bilerek; kendi askerlerini aldı ve Godfrey'in asker ve silahlarını desteklemek amacıyla o da aynı yolculuğa çıktı. Piyadeler yetişebilsin diye iki preste süvarilerinin hızını düşürdü. Türkler onların Hıristiyan yoldaşlarını desteklemek için hiç tereddütsüz geldiğini görünce birer birer saldırıdan çekildiler. Dük ve genç Hıristiyan şövalyeler onları sertçe takip ederken, kuyruklarını dönüp çadırlarına giden yola doğru tekrar kaçtılar.

52. Dağ bölgesinden akan küçük bir ırmağı geçtikten sonra, Hıristiyan askerler vadide bir şekilde tutulurken, dağlardan birinin tepesinde konuşlanmış Türkler oklarıyla Galyalıları korkutmak için atlarına bindiler. Korkusuz kalplere sahip Alman hacılar cevap olarak, yüksek sesle İsa'nın merhametini dilendiler ve karşılarında Türklere tereddütsüz hücum ettiler. O andan sonra Türkler birer birer savaştan kaçtılar ve tekrar onlarla savaşmaya cesaret edemediler. Büyük prensler Bohemond ve Michael oğlu Adam, Godfrey'in desteğinin gücünü ve adamlarının düşman birliklerine yaptığı büyük katliamları gördüler. Sonra gecikmeden bağırışlarla Türklerin ortasına daldılar. Onlara korkunç bir katliam yaptılar. Düzlüğe sanki dolu yağmış gibi ceset yağmıştı. Sağda solda asker cesetleri birbirine girmişti. Ama Tanrı'nın yardımıyla savaş düşman halklarını bozguna uğrattı ve onların yapmaya çalıştığı kendi başlarına geldi. Dahası, kuvvetlerinin ve kaynakların büyük bölümünü elinde tutan ve Hıristiyanların solunda konuşlanmış kibirli Kürboğa, yenilgiye uğramış yoldaşlarına herhangi bir yardım yollayamadı çünkü Le Puy piskoposu bütün Provens ordusuyla ona karşı çetin bir mücadele veriyordu ayrıca elinde her zaman Kutsal Mızrak vardı. Bundan çıkarılması gereken şudur ki: Tanrı ve Yüce İsa'nın yardımıyla Kürboğa'nın gücü zayıfladı, Tanrı'dan korktu ve adamlarının kalpleri titredi çünkü kutsal silahı gördükten sonra Kürboğa olduğu yerde dondu kaldı; sanki çok sayıdaki adamlarıyla giriştiği savaşı unutuvermişti.

53. Kendinden geçmiş, uyuşuk bir halde dona kalmışken, Tanrı'nın izniyle, kötü haber getiren bir adam ona yaklaştı: "Çok şanlı prens Kürboğa, bu Hıristiyan savaş birliğinin önünde daha ne beklersin? Liderlik ettiğin tüm ordunun yenilgiye uğradığını ve kaçtığını görmez misin? Baksana kendi kampında bile Galyalıları her yerdeler. Ganimet çalıp her türlü malzemeyi topluyorlar. Çok yakında senin bulunduğun yere gelecekler." Kürboğa bu üzgün ve sert haberle rahatsız oldu. Etrafa bakındı ve tüm savaş birliklerinin

kaçtığını gördü. Kendisi de derhâl geldikleri yola yöneldi ve Horasan krallığı (Selçuklu Sultanlığı) ve Fırat (Euphrates) nehrine doğru kaçtı. Kutsal piskopos tüm bölüğü ile onu takip etti ama at olmaması ve piyadelerin yorgunluğundan dolayı uzun sürmedi. Zira Hıristiyanlar farklı şanssızlıklardan ötürü Galya'dan getirdikleri atları kaybetmişlerdi. Orada olan insanlar farklı milletlerden kâfirlerle yaptıkları bu dev savaşta zor bela iki yüz savaş atının hayatta kaldığını söylüyordu.

54. Çok seçkin ve soylu bir sürü şövalye piyadeler arasına alınmıştı – sayıları tam olarak bilinmiyor – çünkü kıtlıktan dolayı atlar ölmüştü ve yemek olarak yenilmişti. Bu insanlar çocukluktan beri at kullanıyordu ve at sırtında savaşmaya alışkınlardı ama piyade olarak savaşmayı öğrenmişlerdi. Bu adamlardan her biri katır, eşek veya herhangi bir değersiz taşıma hayvanı bulduğunda bir at olarak kullandı. Aralarında çok güçlü ve zengin prenslerin olduğu bu süvariler savaşa eşek üstünde gitmişti. İhtiyaçtan dolayı sattıkları silahları yüzünden, alışkın olmadıkları, değişik Türk silahlarını kullanmışlardı. Kont Hartmann şöyleydi: Suabiya topraklarındaki en güçlü ve en soylu adamlardan birisi olan Kont Hartmann, savaşta bir eşek sürdü ve bir Türkün basit daire kalkanını ve kılıcını kullandı. Kuşku yok ki, her şeyi elden çıkmıştı. Zırhlı yelege, miğferi ve silahı satılmıştı ve uzun bir süre dilencilik yapmıştı. Öyle bir noktaya ulaşmıştı ki dilencilik etmeden yaşayamıyordu. Askeri yetenekleri üstün ve soylu şövalye Esch'li Henry de aynı noktaya ulaştı. Sonra şanlı Dük Godfrey onlara acıdı ve kendi parasıyla bir miktar ekmek, et ve balık verdi. Henry'i misafir ilan etti ve masa arkadaşı yaptı çünkü Henry birçok yıl boyunca, birçok tehlikenin içinden şövalye ve hizmetkâr olarak ona hizmet etmişti.

55. Sadece daha önce böyle şeyleri hiç duymayanlar, soylu liderlerin başından geçen yoksulluk ve sefaletle şaşkınlık gösteriyordu. Şaşırmayanlar ise zaten çok uzun süreli yolculuk etmekten bitap düşmüş seçkin adamların yıkıldığını gördüler. En sonunda Dük Godfrey ve Flanders'li Robert'tın da at ve erzak ihtiyacı içine düştüklerini gördüler. Dük Godfrey bile muhtaçtı. Kont Raymond'un büyük savaşta sürdüğü atı defalarca yalvarmadan sonra bir hediye olarak kendisine armağan ettirdi. Zira bahsettiğimiz kıtlıktan dolayı yeterli parası yoktu. Ayrıca fakir düşmüş askerlere ve dilencilere yüklü miktarda sadaka vermişti. Verimli Flanders'in çok güçlü ve zengin prensi Robert'da aynı şekilde ihtiyaç içindeydi. Orada olup bunu bizzat kendi gözleriyle gördüklerini söyleyenler orduda onun sık sık dilencilik ettiğini söylüyorlardı. Birçok insandan duyduğumuza göre büyük savaşta sürdüğü atı dilencilik yaparak elde etmiş. O zaman işte, acı çekerek elde edilmiş bu

atlar üzerinde, kâfirlere karşı seçkin prensler savaşa gitmişti. Kürboğa'nın tüm ordusuyla geri çekildiğini görünce atlarını sürekli dörtlüye koşarak, başarısız olup kaçan Türklerin peşine düştüler. Yaklaşık beş kilometre boyunca peşlerini bırakmadılar. Hıristiyanların bir bölüğünü kontrol eden Tancred, rakibinin kaçtığını gördü ve Türkleri öldürmek için süvari askerleriyle hemen geldi. Yol boyunca beş kilometre kadar kaçan Türkleri takip etti. Kürboğa adamlarının kaçtığını ve ordusunun dağıldığını gördü ve adamlarıyla tekne vasıtası ile Fırat nehrini aşana dek kaçırmaya devam etti.

56. Daha önce bahsedilen prensler düşmanın takip edilmesi ve katledilmesi konusunda ısrarcıydı; Provence⁴¹ adındaki diyardan piskopos Adhemar ve Kont Raymond, Türk ganimetleri ve erzakları için istekli bir şekilde, düşmanı takip etmediler ama zaferin onlara verildiği yerde kaldılar. Altın bezantlar⁴², mısır, şarap, kıyafet ve çadırları talan ettiler. Savaşmak isteyen diğerleri bu adamlarının ellerini yağmayla doldurduğunu görünce, aynı açgözlülüğe kapıldı. Bol miktardaki ganimeti ele geçirdiler. Antakya'ya sevinç ve mutluluk bağırışlarıyla döndüler. Daha önce fakir olan herkes şimdi elde ettikleri şeylerle tatmin olmuştu. Kâfirlerin aynı kampında sınırsız miktarda şeyler buldular. İçlerinde Türklerin, Sarazenlerin ve diğer tüm ırkların kutsal metinleri vardı. Peygamberlerin ve kâhinlerin mide bulandıran yazılarıyla insanları aldatmacaları yazıyordu. Çadırlarda farklı farklı zincir, köstek; Hıristiyanları bağlamak için öküz ve at derisinden, demirden ve halattan yapılmış ilmikler bulunuyordu. Yüklü miktarda ve farklı farklı bir sürü eşyanın hepsi Antakya'ya götürüldü. Kürboğa'nın kıymetli ipek kumaşlarıyla ve farklı renklerde kolon ve duvarlarla boyanmış şehir pavilyonunu⁴³ da getirdiler. Aynı muazzam pavilyon, içinde iki bin insanın huzurla yaşadığı sokaklarla doluydu. Kampta buldukları çok sayıda kadın, küçük çocuk ve bebeğin bir kısmını katlettiler. Bir kısmı ise atların nalları altında ezilmişti ve düzlükleri berbat ve ezilmiş kalıntılar kaplamıştı. Savaştan kaçan kendi kâfir halklarının yardımına muhtaçlardı. Hem Hıristiyan ve hem kâfir halklar arasında bu savaşta meydana gelen başka birçok şey; Antakya kuşatması sırasında olan muhteşem ve inanılmaz olaylar, bence herhangi bir

⁴¹ Fransa'da bir bölge.

⁴² Bizans parası.

⁴³ Büyük çadır, köşk, süslü hafif yapı.

kalemle ve hafızayla kayıt tutulamaz. Orada çok fazla sayıda çok çeşitli şeyin meydana geldiği rivayet edilir⁴⁴.

⁴⁴ Elçilerin anlaşma sağlayamamasından sonra Haçlılar savaş kararı aldılar. Haçlılar ve Kürboğa komutasındaki Türkler ile yapılan savaş hakkında diğer kaynaklarda var olan bilgileri krş., Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, ss. 87-90; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, ss. 45-50; Ebru Altan, *a.g.e.*, s. 76-81; Steven Runciman, *a.g.e.*, ss. 190- 201 (Runciman'da bahsedildiğine göre, iç kalede Kürboğa'nın Şemsüddeve'nin yerine bıraktığı kumandanı Ahmed b. Mervan 'da Haçlılar lehine bir ihanet durumunda olmuştur.); Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, s. 259- 269; İbnü'l- Esir, *a.g.e.*, X, s.231; Azimi Tarihi, (Çev. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 37, s. 127 -128; Ali Sevim, 2000, *a.g.e.*, ss. 183-189; İbnü'l Adîm, (Çev. Ali Sevim), 2014, ss. 89-93.

İKİNCİ BÖLÜM

V. KİTAP

1. Antakya ovasındaki bu zaferden sonra Le Puy Piskoposu ve diğer prensler Kürboğa'nın ordusunun bozgunundan ve imhasından sonra yukarıda bahsedilen kentin surlarına geri girdiler ve Türklerin günahkâr ritüelleriyle kirl ettikleri Kutsal Peter Bazilikasını tüm pisliklerden arındırarak altüst edilmiş kutsal sunakları süslemeleriyle birlikte Efendimiz Mesih İsa'nın benzetmelerini ve Türklerin çimento ile üstünü kapattıkları ve yaşayan insanlarmış gibi körleştirdikleri azizlerin figürlerini en yüce saygı ve hürmetle iyi bir iş yaparak yeniden inşa ettiler. O yerde Yunanlılardan Latinlere Katolik rahipleri ilahi gizemleri gerçekleştirmeleri için görevlerine iade ettiler. Daha sonra cüppeler, piskopos elbiseleri, örtüler ve yaşayan Tanrı'nın kilisesinin kullanımı için süslemeler Antakya'da bırakılarak bulunmuş olan en saf mor giysi ve değerli ipek ve takılar emredildi. Böylece bunlarla rahipler ve papazlar, Kutsal Peter Tapınağı'nda Tanrısal hizmetleri yönetirken ya da Pazar gününde veya özel bayram günlerinde Efendimiz Mesih İsa'nın Annesi Azize Meryem Şapeli'ne⁴⁵ ilahiler ve mezmurlarla⁴⁶ tören alayıyla yürürlerken donanmış olacaklar. Bu şapel Aziz Paul Kilisesi'nden biraz uzaktaydı ve Türkler tarafından hâlâ dokunulmamış ve zarar görmemiş duruyordu; kenti fethettikten sonra Hıristiyanların yalnızca kendi aralarında kullanmaları için Türklerin bir hediyesi ve izniyle bırakılmıştı. Kent Hıristiyanların kuşatması altındayken bile kentin Türkler tarafından Hıristiyan halkın sıkıntılarını arttırmak için sıklıkla herkesin gözü önünde mancınığa bağlı iplerle canlı olarak asılan ve sürekli bağlanmaktan ayakları yara olan bir patriği vardı. Hıristiyanlar, onu piskoposluğuna

⁴⁵ Şapel, Hıristiyanların tapınak veya kutsal alanı, bazen küçüktür ve büyük bir kuruma bağlıdır. Büyük kiliselerin içinde bir azizin adına ayrılmış küçük ibadet yerleri de olup, özellikle kırsal alanlarda ve küçük yerlerde veya yol kenarlarında dinsel ihtiyaçları karşılamak için yapılmış dua etme ve mum yakma yerleridir. İsim Küçük kilise, Büyük kiliselerin içinde bir azizin adına ayrılmış küçük ibadet yeri. [http:// www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr) ((Erişim Tarihi: 02. 05. 2019).

⁴⁶ Mezmur, Ahd-i Atik'te Hz. Dâvûd'a ve başkalarına nispet edilen, İslâm âlimlerince Zebûr'a tekebül ettiği kabul edilen ilâhi, dua ve münâcâtlara verilen ad. Ayrıntılı bilgi için bkz., Salime Leyla Gürkan, *TDVİA*, XLIV, 2013: 171-173.

onuruyla iade etti ve tüm alçak gönüllükleri ve dindarlıklarıyla Antakya Kilisesi'nin Prensi olarak kendisine yetki verdiler⁴⁷.

2. Bu dini konular düşünülüp öncelikli olarak yerine getirilince Bohemond'u kentin ihanetinde büyük bir rol oynadığı ve Türk saldırılarına karşı kuleler ve surlar boyunca muhafız yerleştirmek için çok çalıştığından dolayı Antakya Lordu ve Savunucusu ilan ettiler⁴⁸. Bohemond kent üzerinde güç ve sahiplik edindi ve ona karşı orada artık hiçbir Türk savunması bulunmadığı için dağların tepesinde olan iç hisara ikametgâhı ve koruyuculuğu için de adamlarından bir grubu yerleştirdi. Adamlarının bozgunu ve yıkımını duyunca Müslümanlar ve iç hisarda bulunanlar kaleyi terk ederek ve savunmasız bırakarak aynı şekilde dağlara doğru kaçtılar. Para kazanma hırısında her zaman doyumsuz olan yukarıda sözü edilen Provansa bölgesinin kontu Raymond, Aziz Symeon Limanı yönündeki Orontes Nehri'nin üzerinde bulunan köprüye yakın olan bir kuleye saldırdı ve askerleriyle birlikte oraya yerleşti ve kentin bu bölgesini yetkisi altına almaya için zorladı. Dük Godfrey, Flandreli Robert, Normandiya Prensi Robert ve kent üzerinde daha az emeği olan diğer dukler Konstantinopolis İmparatoru'na verdikleri sözü ve yaptıkları anlaşmayı bozmamak maksadıyla kendilerine haraç ve gelir elde etmek için kenti yönetme teşebbüsünde bulunmadılar. Antakya ele geçirilirse, İznik gibi tüm kasaba ve şehirlerin krallığının bir parçası olduğuna ve onun egemenliğini tekrar tesis ederek imparatora devredeceklerine dair yemin ettiler. O andan itibaren Bohemond Kont Raymond'u gizlice kıskanmaya başladı.

3. Kısaca, Tanrı onlara zaferi bahşettikten sonra anlaşmayı ve yemini tutma kaygısında olan yukarıdaki prensler Hainaut Kontu Baldwin'i Frank Kralı'nın kardeşi Büyük Hugh'dan oluşan bir elçilik heyetini Tanrı'nın topluluğuna niçin böyle kötü davrandığını, şu ana kadar prensleri sahtekâr ve yanıltıcı olarak bulunmadığı hâlde, vaat ettiği yardımı yerine getirmede niçin başarısız olduğunu öğrenmeleri için Greklerin İmparatoruna gönderdiler. Aynı zamanda imparatorun korkak ve kaçak adamların işi olan vaat ettiğini yerine getirmemesi nedeniyle ordunun prenslerinin verdiği söz veya yeminin artık geçersiz olduğunu bildirmeleri talimatını da vermişlerdi. Bu iki prens kardeşlerinin elçileri olmayı kabul ettiler ve imparatora ulaşmak amacıyla Rum topraklarının ortalarına

⁴⁷ Dini konuların halledilmesi kiliselerin tekrar işler hâle getirilmesiyle ilgili olarak krş., Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, s. 272- 273.

⁴⁸ Anna Kommena daha önce Bohemond'a söz verildiğinden bahseder. Bkz, 1996, *a.g.e.*, s. 342.

doğru yol alırken İznik yakınlarında şans eseri hiçbir tarafa kaçamayacakları bir Türkopol pususuna düştüler. Aslında bir Hıristiyan ismi olmayan, kötü niyetli bir ırk olan ve Türk babadan ve Grek anneden doğmuş olan Türkopoller adamların ellerine düştüğünü gördüler ve aniden onlara saldırarak Hugh'un biraz önünde giden Baldwin'e ok yağdırdılar. Bazıları onu canlı ve tutsak olarak ele geçirdiklerini söylüyorlar ama böylesine asil, Hıristiyan bir prensin bugün nasıl öldürüldüğü bilinmiyor. Baldwin'in biraz gerisinde yol alan Büyük Hugh yoldaşının ruhunun çektiği eziyetleri gördü ve dörtlü en yakın dağlara doğru kaçarak Türkopolleri atlattı.

4. Bu olaydan sonra her yönden pek çok gemi bol miktarda malzemeyle Aziz Symeon Limanı'na doğru ilerlerken ve Tanrı'nın bahsettiği zaferle barbarların kuşatmasını kıran hacılar mutlu bir şekilde yiyecek ve malzeme bolluğunun tadını çıkarırken Antakya kentinde meydana gelen ölümlerin en şiddetlisi veba, sıradan halktan, pek çok soylu lidere kadar Hıristiyan ordusundan sayısız insanın canını aldı. Soylular ve daha aşağı olanlar kahredici bir kederle onun için ağladılar ve Baldwin'i Aziz Petrus Bazilikası'nda Efendimiz'in mızrağının bulunduğu yerde toprağa verdiler. Bu ölümcül felakette muhterem Le Puy Piskoposu ilk hastalananlardandı ve ağustos ayının birinci günü vefat etti. Saygıdeğer papazın gömülmesinden sonra bu şiddetli veba daha geniş alanlara yayıldı ve ölüm, Hıristiyan ordusunu altı ay boyunca yapamadığını neredeyse bir günde yaparak hem soylulardan hem de aşağı halktan en az yüz, yüz elli ya da otuz azalttı. Bu felaketin en şiddetli olduğu anlarda soylu bir şövalye olan Eschli Henry hasta düştü ve Turbessel Kalesi'nde (günümüzde Gaziantep yakınlarında) öldü ve orada toprağa verildi. Başarıklarıyla ve doğumuyla çok ünlü bir şövalye olan Hamersbachlı Reinhard da hayatını kaybetti ve Havarilerin Prensi Petrus Bazilikası'nın girişine gömüldü. Soylulardan ve aşağı halktan süvari ve piyade, keşişler ve din adamları, büyük küçük, kadın erkek yüz binden fazla insan silah kullanmadan öldü⁴⁹.

5. Bu sırada bir sürü insan barış ve zaferden dolayı sevinç duyuyordu ve ölümcül felaketten kaçınarak Edessa'ya (günümüz Şanlıurfa'sı) Baldwin'in elinden bir şeyler almayı umarak erzak için sık yolculuklar yaparken Azez⁵⁰ Kalesi'nde Türklerin çok sayıda

⁴⁹ İstanbul'a imparatora giden elçiler ve Adhemar'ın ölümüyle ilgili bkz., Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, ss. 134-136; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 90-91; Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, s. 277-278; Ebru Altan, *a.g.e.*, ss. 82-88., ayrıca Papa II.Urbanus'a yazılan mektuptan bahsedilmektedir. Mektup için ayrıca bkz., Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, ss.91-95.

⁵⁰ *Azaz*. Haçlı Kroniği Willermus Tyrensis'te, *Hasard, Hezas*, s. 280.

pusu ve saldırısına maruz kaldılar. Sıklıkla bazıları esir olarak götürüldü. Bir gün Bouillion'daki kalede seçkin bir şövalye olan Folbert zarif bir görünüşü olan eşi ve diğer din kardeşleriyle Edessa'ya yolculuk yaparken Türk akıncılarının eline düştü. Orada hakkından geldiler ve fazla direniş çıkarmadan diğerleriyle birlikte kafası kesildi. Güzel yüzüyle onların hoşuna gittiği için eşini tutsak aldılar ve Azez Kalesi'ne götürdüler. Kalenin komutanı fidye için değerli olup olmadığını öğrenirken ona onurlu bir biçimde davranılmasını emretti. Kısa süre sonra paralı asker olarak Azez Kalesi'nin komutanına gelen tanınmış bir Türk şövalyesi Folbert'in eşini gördü ve sınırsız bir aşk ve tutkuyla ona yanıp tutuştu. Hizmetlerine karşılık komutanın hediyesi olarak onunla evlenerek ödüllendirilmesini isteyerek kale komutanına onun için ciddiyetle rica etti⁵¹.

6. Evliliğinde mutlu olan bu Türk şövalyesi Azez'in Komutanın düşmanlarına eskiye nazaran daha fazla pusu kurdu. Savaştı. Bir Türk prensi olan Rıdvan'a bağlı büyük bir şehir olan Halep'i sıklıkla yağmaladı ve ganimetleri ele geçirmek için onu takip edenleri sıklıkla esir aldı veya onları yenip kafasını kesti. Halepli Rıdvan ile Azez komutanı birbirine nefret ve düşmanlık besliyordu. Daha sonra birçok gün geçince bu şövalyenin ve onun Azezli birliğinin sıklıkla ona kafa tutmasına çok sinirliydi ve onun otoritesine tabi olan Türkleri kararlaştırdıkları bir günde güçlü bir askeri birlikle Azez'i kuşatıp fethetmek niyetiyle Halep'in dört bir köşesinden topladı. Bunu öğrenince Azez Komutanı, Rıdvan'ın bir araya toplayacağı binlerce yedek kuvvetin onu çok fazla zorlayacağını düşünerek sınırlı bir şekilde endişeleniyordu.

7. Bu noktada yaptıkları çeşitli planlar arasında Hıristiyan kadınla evlenen Türk şövalyesi Azez komutanına şöyle söyledi: "Elbette ki Rıdvan'ın topladığı orduyu, her yerden gelen Türk güçlerini ve binlercesiyle sizi ve savunduğunuz kaleyi kuşatıp fethedemeye karar verdiğini görüyorsunuz. Şimdi eğer tavsiyeme güveniyorsanız elinizi Kürboğa kaçınca Antakya'yı güçlü bir şekilde alan Hıristiyan ordusunun dükü Godfrey'e uzatarak dostluk sözü almadan önce boşa harcayacak vaktiniz yok ve bu şekilde bu acil durumda Hıristiyanların tüm yardımlarını ve ittifaklarını elde edeceğinizden emin olabilirsiniz. Çünkü Hıristiyan topluluğun askeri performans ve cesarete diğer herkese

⁵¹ Albert'in dediği gibi kale komutanı ve Türk şövalyesi ayrı kişidir, bilemiyoruz. Ali Sevim, 2000, *a.g.e.* ss. 189-196'da buradaki kale komutanından kent valisi olarak bahsetmekte, adının da Ömer olduğunu yazmaktadır. Evliliği yapan kişinin de Ömer olduğundan bahsetmektedir. Ömer evlendiği Fransız şövalyenin dul eşinin yönlendirmesiyle Dük'ten yardım istemiştir.

üstün geldiğini ve hiç kimsenin sadakat ve onur konusunda onlarla karşılaştıramayacağını bilmelisiniz. Bu yüzden bu tavsiyeyi hor görmeyin ve hiç gecikmeksizin onun dostluğunu elde edin ve böylece onun sizinle müttefik olmasıyla Hıristiyanların ihtiyaç duyduğunuz her an yardımınıza gönüllü olarak koşacağını öğreneceksiniz.” Komutan bunun mantıklı bir tavsiye olduğunu ve bu şekilde Rıdvan’a ve onun kuvvetlerine dayanabileceğini anladı ve böylece Antakya’daki Dük Godfrey’e şu sözcükleri söylemesi için Hıristiyan inancından Suriyeli çok güzel konuşan bir elçi gönderdi.

8. “Azez Prensi Hıristiyanların lideri Büyük Prens Godfrey’e selamlarını en iyi dileklerini gönderiyor. Adamlarımızın tavsiyeleri üzerine aramızda barış ve dostluğu tesis etmek, sadakat ve sevgi bağları oluşturmak, acil bir savaş durumunda kuvvetlerimizi birbirimizin yardımına koşturmak için size başvuruyoruz. Zira askeri olarak güçlü bir prens olduğunuzu, sizinle anlaşılan müttefiklerinize yardım sunabileceğinizi ve herhangi bir nedenle sadakat bağınızı bozmayacağınızı öğrendik. Bu sebeple herkesten önce sizi seçtik ve her zaman güvenimize sahip olabileceğiniz güvencesiyle bir anlaşma yaparak yardımınızı istemek için konuşuyoruz. Halep eyaletinin meliki Rıdvan düşmanımız oldu ve her yerden topladığı takviye Türk birlikleriyle kısa zamanda büyük bir güçle ve sayısız askeriyle Azez’deki kalemize saldıracak. Ve ben Türk prensleriyle konuşmamaya ve ona karşı direnebilmek için onlardan yardım almamaya karar verdim. Eğer bana güvenini ve yardımını reddetmezsen savunmamız senin ellerinde.” Dük Godfrey bu elçiyi dinledikten sonra kendisine ve adamlarına kötü amaçlarla zarar verebilecek bir Türk ihanetinden ve bazı şeytani bahanelerle anlaşmanın bozulabileceğinden şüphelendiğinden önerilen barışa olan itimatlarını öğrenmek için adamlarının tavsiyelerini aldı.

9. Azez Prensi elçisinden dük ve adamlarının bu anlaşma hakkında ve Türklerin verdikleri sözlere genel olarak güvenmediklerini duyunca çok sevdiği oğlu Mahmut’u⁵² rehine olarak gönderdi ve böylece o andan itibaren aralarında barış ve anlaşma yapma konusunda kendisinden daha fazla emin oldu. Dük oğlanı rehine olarak aldı ve ona güvenmeye ve onunla dostluk kurmaya karar vererek tüm düşmanlarına karşı yardım edeceğine ve asla başarısızlığa uğramayacağına dair kalıcı bir söz verdi. Bu sözler verilince Godfrey’in Rıdvan’a karşı takviye birlik olarak Hıristiyan ordusunu yöneteceği

⁵² Azez Prensi’nin oğlunun adı burada Mahmut olarak geçmekte, İbnü’l-Adîm, (Çev. Ali Sevim), 2014, *a.g.e.*, s.96 ve Ali Sevim, 2000, *a.g.e.*, s.189 da Muhammed olarak yer almaktadır. Albert’in anlatımının aksine Azez prensi oğlunu kendi göndermemiş, Dük, Azez dönüşü onu rehine olarak yanında götürmüştür.

ve Yüce Tanrı'nın oğlu Efendimiz Mesih İsa'nın yardımlarıyla Azez'i kuşatan Türk lejyonlarını bozguna uğratacakları bir gün üzerinde anlaştılar. Dük bu şeyleri inançlı bir şekilde vaat edince Azez Kalesi'nden gelen elçiler çok mutlu ve mesut oldular ve hiç gecikmeksizin yanlarında getirdikleri hoş evcil iki güvercini giysilerinden çıkardılar. Dük'ün cevabını ve sadakat sözünü kâğıda yazarak kuşların kuyruğuna ipe bağladılar ve iyi haberi iletmeleri için kaleye gönderdiler. Dük ve diğer herkes kuşların bu şekilde gönderilmesine hayret ettiler ve mesajların niçin kuşlarla gönderildiğini sordular: "Efendimiz dük ve taraftarları gönderdiğimiz kuşları merak etmemeli, çünkü yaptığımız şey çocuksu veya anlamsız değil. Kuşlar Azez'in efendisine karşı olan güven mesajınızı hızlıca ve durmaksızın uçarak ulaştırmak, yardımınız ve iyi şans ya da başımıza gelebilecek belalara karşı güvence olarak gönderildiler. Kuşların mektuplarla gönderilmesinde başka bir neden daha var: Mektuplar eğer Türk kardeşlerimiz tarafından bulunurlarsa bizim idam fermanlarımız olurlar." Kuşlar kendilerine emanet edilen mektuplarla çoktan yola koyuldular ve Azez Komutanı'nın sarayına ve evine sadakatle geri döndüler. Azez Prensi âdeti olduğu üzere evcil kuşları sevgiyle karşıladı ve yazılı kağıtları iplerinden ayırarak onları açtı ve Dük Godfrey'in sırlarını okudu. Bu nedenle onun Azez'i destekleyeceği gün hakkındaki her şeyi ve kendisini rahatlatıcak Hıristiyan ordularının kaç bin kişi olacağını öğrendi.

10. Mektupları iyice okuyup anlayınca Godfrey'in dostluğu ve sadakatinden emin oldu ve Azez'deki kaleyi çok sayıda asker ve onların silahlarıyla güçlendirerek farklı yerlerdeki kendi Türk müttefiklerinden asker istedi. Sonunda Rıdvan Azez düzlüklerine gelen kırk bin kişilik güçlü bir orduyla oradaydı ve çadırlarını kurup her gün güçlü hücumlarla surlara ve kulelere saldırmak maksadıyla duvarların etrafında konuşlandı. Harikulade sancakları, zırhlar ve miğferler giyen hem yaya hem de atlı okçuları ve üç günde yolculuğu tamamlayan büyük bir kuvvetle Antakya'dan ayrılan Godfrey görüldüğünde Rıdvan sadece beş gündür oradaydı. Dükün habercilerinin çağırısıyla bir günlük yolculuktan sonra Edessa'dan üç bin savaşıyla yola çıkan Godfrey'in kardeşi Baldwin rüzgârda dalgalanan bayraklarıyla onu karşıladı. Ancak Bohemond ve Raymond, Azez Prensi ilk olarak Godfrey'e ulaştığı, onunla ittifaka girdiği ve karşılıklı sadakat için kendi oğlunu ona rehine olarak gönderdiği için çok kıskanç ve sinirliydi ve bu yüzden dükün bu seferine katılmayı düpedüz reddettiler.

11. Dük birgün boyunca seyahat ettiği ve bu prenslerin kıskançlık nedeniyle ardında kaldığını ve güzel sözler, tehditler ya da naçizane ricalarla gelmeye ikna olmayacaklarını anlayınca onlara bir kez daha şu şekilde konuşan bir elçilik heyeti gönderdi: “Ordunun direkleri ve liderleri olan sizlere bizden, Hıristiyan kardeşlerinizden ayrı düşmek ve yardımınızı sunmamak için bize karşı sahte bahaneler uydurmak yakışmıyor, çünkü herhangi bir zorluk ya da acil durumda asla başarısız olmadık ve bu yolculukta her zaman sizin için ölmeye hazırдық. İnanın eğer bugün geride kalırsanız ve bu girişimde bize yardımlarınızı sunmazsanız kesinlikle düşmanlarımız olursunuz ve girdiğiniz herhangi mücadelede parmağımızı bile oynatmayız.” Bohemond ve Raymond tüm Hıristiyan ordusunun Dük Godfrey’in çağrısına cevap verdiğini ve Azez’e doğru yol aldığını ve dük ile diğer kardeşlerinin onlara sinirli olduğunu görünce kardeşlerine karşı haksız davrandıklarını ve vicdanlarının sızladığını fark edince yoldaşlarından piyade ve çokça süvariden oluşan dört bin kadarını çağırdılar ve kraliyet yolunda Godfrey’i takip ederek Azez bölgesinde ona katıldılar. Böylece toplanan prenslerin ve onların ordularının asker sayısı otuz bin savaşıydı ve Rıdvan ile Azez’i kuşatan diğerlerinin Hıristiyan ordularının komşu düzlüklere geldiğini öğrenerek, karanlıkta ve dumansız havalarda kamplarında parlayan ateşleri belirli bir mesafeden görerek ve birbirlerine danışarak tıpkı akıllarındaki gibi on binlerce askere karşı koyamayacaklarını bilerek kamplarını abluka cephesinden uzaklaştırdılar. Onlardan on binlercesi bildikleri dağlık alanlara ve patikalara doğru giden bir güzergâhta geniş bir halka şeklinde ilerliyorlardı ve Gerilerinden oklarıyla ordudan ayrı düşen ve yaklaşık dört kilometre ilerilerinde dük ve adamlarının olduğunu bilmeden onları takip eden hacılara saldırarak üstün geldiler ve altı yüzünü dehşete düşürerek kılıçtan geçirdiler.

12. Dük ve adamları bu acımasız haberi duyunca süratle at koşturdular ve Azez bölgesindeki bir dağ vadisinde orada mızrakları ve kılıçlarıyla onlara orada büyük bir katliama uğratmak maksadıyla bu kıyımdan dönen Türkleri yakalayabilmek için acele ettiler. Yok edilince ve dağ yamaçlarına ve dikenli çalılıklara doğru kaçarken dük ve diğer liderler Azez Kalesi’ne yöneldiler ve düşmanlarına karşı göstermiş olduğu yardımlarla kazandıkları zaferi için düke teşekkür etmek niyetiyle Azez Prensi miğferler ve parlak zırhlar giymiş üç yüz askerle onları karşılamak için geldi. Orada bulunan herkesin önünde sıkı duracağına ve asla dükün yoldaşlarından, Hıristiyanların sevgisinden ve dostluğundan uzaklaşmayacağına dair söz vererek yenilenmiş bir anlaşma

ve bozulmaz bir dostlukla o yerde düke katıldı. Adamlarının tavsiyesi üzerine prensle bir anlaşma yapan dük, asil ve seçkin bir şövalye olan Bouillionlu Herbrand'ın savaşırken giydiği altın ve gümüş kakmalı harikulade bir miğfer ile muazzam güzellikte bir zırhı ona hediye etti. Rıdvan'ın Azez Kuşatması'ndan kaçmasıyla, kale komutanının dük ve diğer liderler tarafından övülerek ona barışçıl bir biçimde tekrar eski mevkiini sağlamalarıyla ordu Antakya yoluna geri döndü ve tüm prensler oraya hep birlikte zafer ve barış içinde yerleştiler⁵³.

13. Bu olaydan sonra yukarıda bahsedilen veba salgını çok daha geniş alanlara yayıldı ve sıradan halkın yanında prenslerden de ölenlerle birlikte daha da şiddetlendi ve Dük Godfrey, Romalıların üçüncü İmparatoru Kral IV. Henry ile bir sefer sırasında ağustos ayında bu yıkıcı veba sırasında en güçlü askerlerden beş yüz askerin ve çok sayıda soylunun öldüğü ve ahâli – imparatorun kendisi bile- korkup şehri terk ettiğini hatırlayarak aynı illetten korktuğu için Antakya'yı terk etti. Pakrad ve Kogh Vasil'in dağlık alanlara doğru çekildi ve Antakya Kuşatması'ndan önce ve dükün kardeşine verilerek Edessa'ya gitmesinden sonra kardeşi Baldwin tarafından yönetimi devr alınan Ravendel ve Turbessel⁵⁴ (günümüzde Gaziantep yakınları) şehirlerinde kaldı.

14. Bu kalelerde keşişler gibi yaşayan ve Tanrı'ya dindarca hizmet eden ve Ravendel ve Turbessel'den önce komşu bir kale kalan Pakrad'ın⁵⁵ askerlerinin hakaretlerine maruz kalan din kardeşlerimiz vardı, dükü barışsever ve adil bir adam olarak gördüler. Bu yüzden kendilerine yapılan zulümler ve bu kaleler ile orada kalanlar hakkında şikâyetle bulunmak için ona geldiler. Hıristiyan dük, Mesih'in yoksullarının şikâyetleriyle çok sinirlendi ve Antakya surlarını Hıristiyanlar kuşatırken ona yaptıklarını da unutmuyarak Pakrad'a daha da kızgınlaşarak tüm bu şeyler için intikam almayı plandı. Çünkü bu Pakrad, Prens Bohemond ile bir anlaşma yapmak amacıyla gönderilen değerli hediyeler ve çok miktarda parayı anavatanlarına doğru seyahat eden dükün kardeşi Baldwin'in elçilerinden soymuştu. Dük bu zararlar ve fakir kardeşlerin şikâyetleri nedeniyle şimdi üzgün olduğu için ordusundan elli asker seçti ve onlar kalkan, mızraklar, mancınıklar ve Ermeni okçularla Pakrad'ın suçlu soyguncularının yaşadığı komşu hisara

⁵³ Azez İsyanı ve Dük Gottfried'in Azez Prensine yardım etmesi, bkz., Ergin Ayan, 2016, *ag.e.*, ss. 280-282; Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 197-198; Ali Sevim, 2000, *a.g.e.*, s. 189 vdd.

⁵⁴ Turbessel (Tell- Bâşir) ve Râvendân hakkında bilgi için bkz., Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler- Bildiriler-İncelemeler*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2012, ss. 87- 111

⁵⁵ Pakrad "Bagrat", Ermeni bir asker.

doğru yola çıktılar. Güçlü olunca ani bir hücumla hisara saldırdı. Alev ve ateşle üstesinden gelerek yıktı. Emirleri uyarınca İsa'nın zavallılarına ve kendisine kibirlilik eden ve kötülükler işleyen Pakrad'dan intikam almak ve misilleme yapmak için orada buldukları yirmi askeri kör ettiler. Aynı şekilde Kogh Vasil'in⁵⁶ hisarı ve kalesi için de şikâyetler vardı ve bu yüzden düğ, Hıristiyanlara yaptığı kötülükler ve çeşitli hakaretler nedeniyle oraya saldırarak düğdüz etti.

15. Düğ Godfrey Azez'den Antakya'ya döndükten sonra, rehinesi Mahmut'u Antakya'nın inançlı halkının ellerine ve koruyuculuğuna bıraktı. Turbessel ve Ravendel'den yola çıktıktan ve adamlarıyla Azez'den Edessa'ya gelen Baldwin'in dönmesinden sonra Edessa kentine ordusundan soylu ve daha aşağı kimselerden pek çok kişiyle vardı. Nesleli Drago, Toullu Rainald, Beziersli Gaston, Chartesli Fulcher, diğer liderler ve kimi atlı kimi yaya yüzlerce asker kentte ve bölgede düğ ve prens yapılan Baldwin'le biraz zaman geçirerek askeri hizmetlerinin karşılığı olarak ödöl kazanmak için gelen pek çok insan vardı. Çünkü son derece zorlu mücadelelerde bulundular ve uzun süren sefer nedeniyle yoksullaştılar. Oraya akın ettiler ve neredeyse tüm şehir Galyalılar tarafından kuşatılana ve onların misafirperverlikleriyle ele geçirilinceye kadar her geçen gün sayıları ve güçleri arttı. Baldwin her gün kişisel olarak onlara altın bezantlar (bir çeşit Bizans madeni parası), gümüş talentler vererek bölgedeki soylular ve güçlü kimselerle anlaşma yapana kadar Türklere ve diğer tüm halklara boyun eğdirerek ona düşmanca tutum takınan bölgelerle ve tüm karşıtlarıyla baş etti.

16. On iki prens ve Rohais ya da Edessa kentinin yerlileri Frank halkının her yerden toplandıklarını her eylemde, yetenekte ve tavsiyelerinde kendininkilere tercih edilip ayrıştıklarını Baldwin'in ülkenin her meselesini Franklarla tartıştığını fark ettiler. Edessalıları ve onların kararlarını normalden daha görmezden gelmesi üzerine ona ve adamlarına karşı olan öfkeleri alev topu gibi yanıp tutuştu. Baldwin'i düğ ve kent efendisi yaptıklarına pişman olarak Frankların kendilerini bu topraklardan tamamen süreceğini düşündüler. Böylece gizli bir komplo kurarak Türklere bir heyet göndererek Baldwin'i ele vermeyi ve onu nasıl öldüreceklerini veya adamlarıyla kentten nasıl sürgün edeceklerini planladılar. Kendi aralarında sık sık gizli görüşmeler yaparak buna hazırlanırken Baldwin'e kalbiyle sadık kalan ve onlardan birisi olan Enzhu adlı biri

⁵⁶ Kogh Vasil "Kovasilius" (Gogh Vasil), Bagrat'ın kardeşi, konuyla ilgili olarak bkz., Ergin Ayan,2016, *a.g.e.*, s.282; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*, C.I, ss. 52-60.

Baldwin'e fitnecilerin ve komplocuların ihanetini, Türklerin gücü ve hilelerine hazırlıksız ve dikkatsiz yakalanmasını diye kendisini, adamlarını ve kentin girişini koruması gerektiğini tüm detaylarıyla anlattı. Baldwin bunu duyunca ve hem gerçekten dikkate alarak hem de hoşnutsuz yüzlerindeki ifadenin değişmesinden bu büyük ihanetin planlanmakta olduğunu anlayınca kendisine sadık bir grup Galyalı görevliyi göndererek ve tüm komplocuların yakalanıp zindana gönderilmesi ve- daha sonra askeri hizmetleri için takipçilerine cömertçe dağıtılacak olan- tüm mallarını ve devasa hazinelerinin kendi sarayına taşınması talimatını verdi.

17. Birkaç gün geçtikten sonra komplocular hayatları ve uzuvları için içten bir şekilde yalvarırken ve aslında rica yoluyla kendi fidyeleri için muazzam hediyeler önererek özürler dilerken Baldwin, casuslarının ağızlarından komşu kaleler ve tahkimatlar boyunca Hıristiyan ordusunun gözlerinden gizledikleri değerli şeyleri ve büyük hazineleri öğrenerek adamlarının tavsiyesi üzerine her zaman daha büyük işler yapmak için uğraşıyordu. Sonunda Baldwin çok fazla paralı asker tutarak ve onlara aşırı miktarda para verdiği için ve sadece Galyalı liderlere değil aynı zamanda daha aşağı adamlara da muazzam hediyeler ihsan ettiği için yoksullaştı ve mahkûmların fidye olarak hediyelerini kabul etti. Sadece iki tanesinin hediyelerini reddederek ihanetten en fazla kabahatli ve suçlu bulunarak kör edilmelerini emretti. Suç ortağı kalabalıktan birçoğunun burunları, elleri ya da ayakları kesilerek kentten sürülmelerini emretti. Fidye veren her adamdan en az 20000, 30000 ya da 60000 bezant alınarak Dük Baldwin'in hazinesine kattılar. Buna ek olarak atlar, katırlar, gümüş vazolar ve çok değerli süslemeler verdiler. O günden sonra Dük Baldwin, Edessa kentinde korkulan bir adam oldu ve adı onun topraklarını da aşarak halkların arasında yayıldı.

18. Baldwin'in adamların ihanetine karşılık hazinelerine el koyarak intikamını bu şekilde almasını ve uzuvlarına işkence yapılarak ve kesilerek onların cezalandırıldıklarını gören kayın pederi Taphnuz çok korktu ve dağlardaki kalelerine kaçmak için bir fırsat yakaladı. Hâla borçlu olduğu hâlde para için ölüm cezasına çarptırılmaktan korktuğundan geri getirilemedi. Galyalılar geldiği için hiçbir şeye sahip olmayan ve Baldwin'in elinden kenti alma umudu suya düşen ve Baldwin'in tüm kalbiyle onların üzerine geleceğini bilen

Sororgialı Balak⁵⁷ kurnaz tavsiyelerle Baldwin'i yıkıma götürebilecek aldatmacaları hazırlamaya başladı. Sonunda onu kandırıp yok edeceğini tahmin ettiği korkunç bir aldatmaca yolu buldu ve bir gün sanki ona sadıkmış gibi yanına gelerek şöyle söyledi: "Büyük bir güce ve gayrete sahip bir adam olduğunuzu ve sizinle askerlik hizmeti yapmaya gönüllü olanları ödüllendireceğinize şüphe olmadığını biliyorum. Bu sebeple yalnızca kendimi değil oğlumu ve karımı da sizin ellerinize teslim etmekle kalmayarak aynı zamanda bana ait olan sizin için en uygun olan bir günde devralabileceğiniz ve yönetebileceğiniz çok büyük bir toprak olan Amacha Kalesi'ni de size vereceğime gizlice kendime söz verdim. Baldwin kaleyi ele geçireceği için memnun oldu ve böylesine minnettar ve sadık bir şekilde konuşan bu adama tamamen inandı ve herhangi bir zorlukla karşılaşmadan elde ettiği kaleyi teslim almak için Balak'ın söylediği gibi bir gün ayarladı.

19. Gün yaklaştı ve aldatmacasını unutmayan Balak Amacha'daki kaleyi koruması için silahlı ve zırhlı yüz kadar Türk çağırdı pusu kurmaları maksadıyla ve orada onları odalara kapattı ve böylece adamlarıyla gelince Baldwin'i canlı olarak yakalayacaklar ve onu Balak'ın ellerine teslim edebileceklerdi. Bu aldatmacadan habersiz olan Baldwin aynı gün Amacha'daki kaleye savaşmaya hazır iki yüz kişilik bir birlik olarak yola çıktı. Balak'ı kendisine verdiği söze uygun şekilde kaleyi teslim hazır buldu ve Balak ısrarla tatlı dilli sözlerle ona dalkavukluk ediyordu ve sonunda Baldwin kaleye birliğinden seçilmiş birkaç adamla girerek teslim almak ve Balak'ın gözetiminde sadık takipçilerinden bir kısmını bırakmak için düzenlemeleri yapabiliyordu. Baldwin dalkavuk adamı duyarak neredeyse ona inandı ve onunla ve bazı adamlarla birlikte yukarı çıkmaya ve içeri girmeye hazır ve kimin dışarıda kalacağına karar verdi. Ama Galyalıların arasında Balak'ın sözlerine ve vaatlerine güvenmeyen bazı hassas adamlar vardı ve onlar Baldwin'i bir kenara çekip herhangi bir güvenlik ve rehine olmadan küçük bir grup ile kalesine girmeyi kabul eden hazır olan bu kâfir Türk'ün inandırıcı sözlerine karşılık durumu ikna edici bir şekilde anlattılar.

20. Sonunda uzun bir süre kararsız kaldıktan sonra pek çok tavsiye alarak ve Baldwin'in kaleye girmesini tamamen engelleyerek her iki tarafta Baldwin'in yoldaşlarıyla vadide beklemesi gerektiğine ve hisarı devralması için güvendiği on iki adamı göndermesine karar verildi ve anahtarlar ve sürgüler alınarak Baldwin'in otoritesi etkili bir

⁵⁷ Balak, Artukoğullarından Behram oğlu Belek, Coşkun Alptekin, "Belek b. Behrâm", *TDVİA*, V, s. 402-403.

biçimde sağlanmış olacak ve Balak'ın adamlarının herhangi bir şey yapmalarını engelleyeceklerdi. Bir anda silahlı ve zırhlı on iki adam hisarı teslim almak için seçildi ve Amacha Kalesi'ne girdiler. Kendilerini odalardan dışarı hızla çıkan yüz kadar Türk'ün kurduğu pusunun ortasında bularak silahlarla ve oklarla etrafları çevrelendi ve bu kadar fazla adama karşı kendilerini savunmak için ellerinden gelen her şeyi yaptılar ama Türkler onlara baskın çıktı. On ikisinden sadece iki tanesi düşmanın elinden büyük ve cesur bir mücadeleyle kurtuldular ve çabucak vadiye bakan pencereleri olan üst kattaki bir odaya kaçtılar; kafalarını pencereden çıkarıp kâfirler tarafından on adamlarının yakalandığını ve ölüm tehlikesi altında olduklarını bildirerek kendisini hilelerden kurtarmak için adamlarıyla dağın eteklerinde duran Baldwin'e bağırırken kılıçlarını çektiler ve kendilerini kovalayan düşmanlarına karşı yiğitçe savundular.

21. Onların bağırışlarından aleyhlerine gelişen tüm durumu anlayınca ve Balak'ın hileleri ortaya çıkınca adamlarının esir alınmasına büyük bir üzüntü duydu. Ancak ne yapması gerektiği veya adamlarının serbest bırakılması için nasıl bir gayret göstermesi gerektiği konusunda bir plan oluşturamadı. Kale dağın tepesine konuşlandırıldığı için hiçbir insan yapısı ya da gücü tarafından fethedilemezdi. Seçkin adamlarının başına gelen bu büyük felaketten sıkıntı çeken Baldwin, fidyeleri için ağırlığınca altın ve bezant vererek tutsaklarından vazgeçmesini söyleyerek Balak'ın korkunç tuzağıyla acı bir biçimde karşı karşıya kaldı. Ancak Balak her şeyi reddetti: Sadece Sororgia şehrini istedi. Balak, Baldwin'in gözlerin önünde esir edilenlerin teker teker uzuvlarını kesse dahi Rab Tanrı adına şehri ona asla vermeyeceğine dair ant içti. Böylece Balak, bu uyarıları ve Baldwin'in ricalarını dinlemeyi reddedip ve Sororgia karşılığında hiçbir hediyeyi umursamayınca Baldwin esir olan adamları için büyük üzüntü ve kederle Edessa'ya döndü ve o günden sonra Türklerden, onların tavsiyelerinden, yardımlarından ve kalıcı varlıklarından şiddetle nefret etmeye başladı.

22. Baldwin'e rehine olarak karısını ve oğullarını getiren ama aldatmacayla pek çok gün geçiren Samosatalı (günümüzde Samsat) Balduk'un Baldwin'in sarayına dalkavukça geldiği ve Baldwin'in emriyle tutuklanıp kafasının kesilmesinin üzerinden çok geçmemiştir. Baldwin Sororgia kentinde iyi eğitilmiş ve savaş deneyimi olan yüz kadar Chartesli askerle Chartesli Folbert'i⁵⁸ konuşlandırdı ve böylece Amacha'yı sürekli saldırılarla rahatsız edip

⁵⁸ Chartesli Folbert ya da Foucher de Chartres, Steven Runciman, *a.g.e.*, s.161.

Balak'ın esir ettiği kardeşlerinin intikamını alabilirlerdi. Bu nedenle bir gün Folbert adamlarıyla Amacha topraklarını yağmalamak için yola çıktı. Birkaç asker önden gönderilerek savaşa katılana kadar Türkleri kaleden Folbert'in pusu kurduğu yere yemlediler ve Balak'ın askerleri olan Türklerden altı tanesi esir edildi ve götürüldü. Bu yakalananlar ve götürülenler karşılığında Balak fidye olarak Baldwin'in yoldaşlarından altı tanesini gönderdi ve Baldwin'in Kudüs'e gidiş gününe kadar değiş tokuş yapıldı. Bu olaydan sonra dört tanesi de Balak'ın muhafızlarının ihmalkarlığı ve uzun süren yorgunluğundan ötürü kaçtılar. Daha sonra Balak, Baldwin'in sırdaşı ve yazmanı olan Gerard ile Wissantlı ünlü ve soylu şövalye Udelard'ın kız kardeşinin oğlu Pisellus'un kafalarının kesilmesini emretti ⁵⁹.

23. Godfrey, Antakya'daki şiddetli ölümün neden olduğu yaygın yıkım yüzünden Ravendel ve Turbessel'de⁶⁰ dururken bu sırada Tuna Nehri üzerindeki Regensburg ile Ren Nehri üzerindeki diğer şehirlerden bir araya gelen ve vebaya yakalanmış Germen ırkından bin beş yüz adam Kudüs'e gidecek Hıristiyanlara yardım etmek amacıyla sayılarını arttırmak için Aziz Symeon Limanına yelken açarak Antakya'ya vardılar. Ama bu birlik ağustos ayında muzaffer hacılarla karışınca aynı ölümcül felaket tarafından harap oldular ve yıkıma uğradılar. Öyle ki o bin beş yüz kişiden bir kişi bile hayatta kalmadı.

24. Bu sırada Hıristiyanların zaferinden sonra Antakya Kralı Yağısıyan'ın oğlu Sansadonias, iki oğluyla birlikte annesini ilk saldırıda içeri girdiğinde onları hâla uyurken esir eden, Provensalı Kont Raymond'un vatandaşı ve soylu bir asker olan William'ın elinden Latakia'da (günümüzde Lazkiye, Suriye) esir alınan Boulognelu Guynemer uzun bir süre prangada ve hapiste kaldıktan sonra Dük Godfrey'in isteği üzerine serbest bırakıldı ama Antakya'ya getirilince şiddetli acılar çekti. Dahası Azez Prensi'nin rehine olarak Godfrey'e verdiği oğlu Mahmut Antakya'da hem kendisine ait on iki kölenin hem de Godfrey'in askerlerinin ihtimamlı himayesinde kalmış ve dükün hane halkından istediği zaman erzak alabiliyordu. Ve gerçekten de dükün ve diğer güçlü adamların Antakya'dan eli kulağında olan veba sebebiyle sağlıksız yerde ölüm oranının arttığını iddia ederek ayrıldıklarını gördüler ve veba taşıyan ağustos ayında da diğerleri Türklerin

⁵⁹ Amacha, Belek, Balduk, İhanetle ilgili olarak bkz., Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, ss. 52-62; Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, ss. 285- 287; Steven Runciman, *a.g.e.*, ss.155-160.

⁶⁰ Râvendân ve Tellbâşir'in Lâtin telâffuzları. Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 156.

katledilmesinden ve Kürboğa'nın bozgunundan sonra denizciler ihtiyaç duyulan her maddeyi satmak için gemiyle daha fazla erzak getirdiklerinden Eylül ayının başında kalmak maksadıyla Aziz Symeon'un yukarı limanına doğru mümkün olduğu kadar hızlıca yol aldılar ⁶¹.

25. Ay ortasından sonra, her şeyin uyku ile dinlenerek düzeleceği bir gecenin sessizliğinde, o sırada gece nöbetinde olan herkese, gökyüzünde inanılmaz bir şey görüldü. Sanki gökyüzünün her bölgesinden yıldızlar toplanmış, üç dönüm arazi barındıran bir atriyumun genişliği içinde sıkıştırılmış, pas parlak ateşle parlıyor; fırında yanan dip dibe yerleştirilmiş diri kömürler gibi, uzun ve korkutucu bu yanıştan sönerken, bir taç gibi cennetin etrafında daire çiziyorlardı. Etrafı surlarla çevrili bir şehrin gözleri önünde, bir daire şeklinde sürekli devam ettiler. Ta ki parçalara ayrılıp, dairenin bir bölgesinde bir yol ve giriş açana dek. Hıristiyan nöbetçileri derin uykuda olan herkesi bu kötü bir şeyler olacağına dair ortaya çıkan işarete bakması ve hakkında tartışması için gürültüyle bağırarak uyandırmaya çalıştı. Hepsine ne olduğunu merak etti ve ne anlama geldiği hakkında birçok fikir ortaya atıldı. Bazıları Kudüs şehrinin kâfir sürüleriyle dolup taşıdığını ve kendi askerleriyle kâfirleri yok edip güçsüzleştireceklerini, sonunda da Hıristiyan evlatlarına bir giriş sağlanacağını söyledi. Diğerleri, kutsal bir dava uğruna kendilerini adayarak etrafı kasıp kavuran, hâla güçlü bir şekilde duran Hıristiyan ordusuna ve halkların haksızlıkla ele geçirdikleri toprakları ellerinden almalarına, bu sebepten de Kudüs ve Antakya civarında kudretli bir şekilde hüküm süreceklarine yordu. Bazıları, mevcut ölüm oranlarını ve tıpkı bir bulut gibi bir araya gelmiş yüksek sayıdaki hacılara ve onların ölerken azalmalarına yordu. Ve bu şekilde farklı anlamlarını tartıştılar. Ama tıpkı dedikleri gibi, Tanrı'nın iradesiyle, gördükleri görüntünün anlamı daha iyi bir şeye dönüştü. Çünkü Dük Godfrey ve Hıristiyan yoldaşları her yerden çağrılmış, Ağustos ayının sıcaklığının azalmış olduğu Ekim ayında Antakya'ya dönmüşlerdi. Antakya'da hâlen bulunup orada istirahat eden Kont Raymond, Flanders'li Robert, Normandiya prensi Robert, Bohemond ve diğer prensler, bir uzlaşma yaptılar ve Antakya'nın civarındaki topraklara ve şehirlere seyahat ettiler. Direnen ve isyan edenleri engelleyip, kendi hâkimiyetlerine bağladılar ⁶².

⁶¹ Bkz. Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, s. 289.

⁶² Ay olayıyla ilgili olarak kış., Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayiname (952- 1136) ve Papa Grigor'un Zeyli (1136- 1162)*, (çev. Hrant D. Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 198-199.

26. Böylece, silahlı birlikleriyle bol miktarda kaynağa sahip Albara'ya (İdlib/Suriye) gittiler. Fazla zorlukla karşılaşmadan fethettiler; içeride buldukları Türkleri ve Sarazenleri kılıçtan geçirdiler. Ardından: Kont Raymond, Norman prensi Robert, Dük Godfrey'in kardeşi Eustace, Flandersli Robert, artık Antakya prensi olan Bohemond ve Dük Godfrey; galibiyetle ayrılarak asker ve silahla dolu Ma'arra⁶³ şehrine gittiler. Fakat Godfrey, Bohemond ve Flandersli Robert kuşatmada sadece on beş gün kalıp sonra Antakya'ya döndüler. Binlerce adamla birlikte Kont Raymond'ı, Norman prensi Robert'ı, Eustace'ı ve Tancred'i kuşatmada bıraktılar. Aradan birçok gün geçtikten sonra, iyi silahlanmış ve atlı kırk adamı yanına alan Dük Godfrey, Antakya'dan yedi günlük mesafede bulunan Edessa (Şanlıurfa)'ya yol aldılar. Fırat nehrine doğru orta bir yolda, Şanlıurfa'yı elinde bulunduran kardeşi Baldwin'le görüşecekti. Kont Raymond'a karşı kıskançlık ve öfke hisseden Bohemond, Dük Godfrey'in yolculuğa çıkmasını ve Kont Raymond'ın başka bir yerde olmasını fırsat bilerek, borazanlarla yoldaşlarını çağırıp topladı. Fena köprüsüne bakan kuleye büyük bir güçle saldırdı. Kulede duran Kont Raymond'ın askerlerini hisardan ve şehirden indirdiler. Böylece Antakya'da mutlak hâkimiyeti eline aldı.

27. Olanların ardından, kardeşiyle konuşup vedalaşan Dük Godfrey, Antakya'daki yoldaş prenslerin yanına dönmek için yine kırk adamıyla beraber hızla yola koyuldu. Yol boyunca Tilbeşar Kalesi ve Ravendel'de hoş ve misafirperverlikle karşılandılar. Devam ederken Episcopate isminde bir bölgeye geldiler. Bir gün bol çimli bir çayırdaki yoldaşlarıyla kahvaltı ederken katır ve atlarla beraberlerinde taşıdıkları şarap tulumlarını ve diğer gerekli erzakları ortaya koydu. Güvenle orada kahvaltı ederken önden Türk akınlarını gözetlemek için gönderdiği adamlarından, yüz kişilik bir Türk grubunun içi balık dolu büyük bir göl etrafında, Antakya şehrinden sekiz kilometre uzaklıkta, dağların eteğinde saklandığını öğrendi. Bu adamlar dükün geri dönmesini gizlilikle bekliyordu. Pusu, dükün söylendikten sonra, kahvaltıyı kaldırdı. Genç yoldaşlarıyla beraber hemen atlarına bindiler. Silahlarını kavradılar, zırhlı yeleklerini giydiler ve düşmanla çarpışmak için atlarını sürdüler. Fakat Türklerde atlarına davranmada daha yavaş değillerdi, cesurca yay ve oklarıyla savaşa katıldılar. Ama zafer hayatları için çarpışıp az sayıda kalan dükün adamlarına bahşedildi. Ve gerçekten de, sonunda dük ve adamları kazanmaya başlarken,

⁶³ Ma'arra (Ma'arratü'n-nu'man), bkz., Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, s. 140, 374.dipnot; Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, (Çev. Mustafa Daş), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2010, s. 98-99.

mızraklarıyla bazı Türkleri deldiler ve kimisinin başını kesip, eyerlerinden sarkan ganimet ve atlarla beraber Antakya'ya götürdüler. Dük Godfrey, Bohemond'un bütün şehrin yönetimini ele geçirdiğini öğrenince, yolculuk boyunca başlarına neler geldiğini ve çok sayıdaki Türk'e karşı küçük bir birliğin nasıl galip geldiğini anlattı.

28. Dük Godfrey'in zaferle geri dönmesinin ardından, Hıristiyan halk arasında Antakya şehrinde boş yere bekledikleri, kendi topraklarından çıkıp çok fazla zorluğa göğüs gerdikleri Kudüs şehri için başlattıkları yolculuğa devam etme hakkında söylentiler çıkmaya başladı. İnsanlar arasında büyük bir uyumsuzluk vardı ve çok sayıda kişi, fazla zaman geçmeden tekrar yolculuğa çıkacaklarına dair sözlerine rağmen Dük Godfrey, Flandersli Robert ve Bohemond gibi adamların peşinden ayrıldılar. Sonunda üç prens, insanların artık yorulduğunu ve kaçıp gittiğini fark edince, bundan sonra yelken açıp eve dönmelerini yasakladılar ve limanların her yerine nöbetçiler diktiler. Azize Meryem'in Safılaştırılması kilisesinden bir grup insanla bu durum hakkında konuşmak için görüşme yaptılar. Görüşmenin sonucu olarak, orada bulunan büyük küçük herkes Mart ayının birinci gününde, Hıristiyan hükmü altında bulunan Latakia⁶⁴ (Lazkiye/Suriye)'da tekrar toplanacaktı. Orada ölüm korkusu olmadan tekrar güçlerini toplayacak ve Kudüs yolcuğunu daha fazla ertelemeyeceklerdi.

29. Bu sırada Ma'arra şehrini beş haftadır kuşatmaktan dolayı, Kont Raymond adamlarıyla beraber bitap düşmüştü. Uzun süredir şehrin etrafında konuşlanmışlardı ve Türkler tarafından sertçe geri püskürtülüyorlardı. Üzerine bir de büyük bir kıtlık çıktı. Şaşırılmamak lazım; zira Antakya'nın uzun süren kuşatması yüzünden etraftaki birçok bölge fakirleşmiş, şehirde yaşayanların çoğu mülkleri ve sürüleriyle beraber dağlara kaçmıştı. Yoldaş prenslerin ve Kont Raymond'ın toplamda on bin askeri vardı. Az önce değindiğimiz kıtlık öyle bir raddeye ulaştı ki, bundan bahsetmek inanılmaz ve kulağa dehşet korkunç geliyor: – yapmasını geçtim bundan bahsetmek bile kötü – Hıristiyanlar sadece öldürülen Türk ve Sarazenleri değil aynı zamanda köpekleri bile yakalayıp ateşte pişirmişler. Ama neden şaşırılır ki? Uzun süreli açlık kınından çekilmiş her kılıçtan keskindir.

⁶⁴ Latakia (Lazkiye), Suriye'nin en büyük liman şehri. Bkz. Ş. Tufan Buzpınar, *TDVİA*, XXVII, 2003: 117-118.

30. Açlıktan güçsüz kalan adamlarını gören Kont Raymond, bir grup süvari aldı ve dağlara gitti. Zaman zaman yüklü miktarda ganimet ve erzak getirdi. Böylece Tanrı'nın insanları, tazelenme fırsatını yakalamış oluyordu. Lübnan'daki⁶⁵ çöl ve dağların içindeki aynı mekânda daha önce bahsedilen kıtlıktan dolayı gıda aramaya giden birçok Hıristiyanın Türkler tarafından katledilmiş bedenlerine ulaştılar. O sıralar Türklerin güçlü bir kalesi olan Şam'dan ⁶⁶sık sık akınlar yapıyordu. Ordudan ve kuşatmadan ayrılıp etrafta gezinen Hıristiyanları sürüyorlardı. Kimisini katledip kimisini ölümcül oklarıyla deliyorlardı. Kont Raymond Türk akınlarının adamlarına neler çektirdiğini gördükten sonra sinirlendi ve bu kötülüğe bir son bulmanın yollarını aramaya koyuldu. Ve bir grup cesur adamla fethedip, içerde bulunan Türkleri katlettiği, dağlık araziye dikilmiş Talamria kalesine geldi. Güçlü sur ve duvarlarıyla Ma'arra'yı fethetmek için kalenin içinden yüklü miktarda odun malzeme alıp, kuşatma silahı inşa etti. Kuşatma motoru yapıldı, aletlerin yerine konulduktan sonra, oldukça kısa bir sürede şehir ele geçirildi⁶⁷. Kont ve diğer prensler: Robert, Tancred ve Eustace tarafından şehir düşürüldü. Zırhlı yelek ve kalkanlarıyla Hıristiyan askerler şehrin ortasında büyük bir güçle duruyordu. Türklere karşı sertçe mukabele ettiler ve onları kılıçtan geçirdiler. Hisara kaçmakta olan bazıları takip ettiler ve yaktılar. Orada üç hafta boyunca barış içinde kaldılar. Bol miktarda yağın yanında düşük miktarda gıda buldular. Genç ve cesur Kont Hugh'nun oğlu Engelrand hastalıktan dolayı bu şehirde kaldı ve sonra hayatını kaybetti. Bedeni kutsal havari Andrew'ın bazilikasına gömüldü.

31. Daha önce bahsettiğimiz Ma'arra şehri fethedildikten sonra prenslerin ordusu "Sevinç" adını verdikleri bir vadiye gittiler. Orada yüklü miktarda hayati yaşam malzemesi buldular ve sekiz gün boyunca açlıktan yorgun ve güçsüz düşmüş bedenlerini tazelediler. Aynı konumda içinde Türk ve Sarazenlerin bulunduğu dağlardaki iki kaleye saldırarak ele geçirdiler. Ardından fazla zorlanmadan Tartûs⁶⁸ (ing. Tortosa, günümüz Suriye) adındaki bir şehri ele geçirdiler ve Kont Raymond ve muhafızlarına teslim ettiler. Yolculuklarına devam ettiler ve 'Develerin' adındaki bir vadiye girdiler. Orada çok büyük meblağlarda

⁶⁵ Lübnan, Haçlı dönemindeki tarihi süreci ile ilgili olarak bkz., Mustafa L. Bilge, *TDVİA*, XXVII, 2003: 244-246.

⁶⁶ Şam, bu dönemde Selçuklu hakimiyeti var ve Dımaşk olarak anılmakta. Selçuklu hakimiyeti hakkında geniş bilgi için bkz., Ali Sevim, 2000, *a.g.e.*, s. 243 vd.; Cengiz Tomar, "Şam", *TDVİA*, XXXVIII, 2010: 311-315.

⁶⁷ Haçlıların Ma'arra şehrini işgalleriyle ilgili olarak krş, İbnu'l Esir, *a.g.e.*, s. 231-232.

⁶⁸ Tartûs, Suriye'de Akdeniz kıyısında bir şehir. Bkz., Abdülkerim Özaydın, *TDVİA*, XL, 2011: 116-118.

ganimet ve gıdaya el koydular. Ardından hile ve insan gücüyle fethedilemeyecek, Arqa (Lübnan) isimli kaleye doğru yola koyuldular. Varınca çadırlarını kurdular ve içindeki savunucular yenilip hisar ele geçirilinceye dek burada kalacaklarını duyurdular. Zamanla mancınık motorları ve aparatları inşa ettiler. Yanına da antik duvarlar ve kulelerden saldıran fırlatıcılara karşı kullanılmak üzere bir yığın taş koydular. Amaçları kale içinde tıkalı kalmış askerleri korkutup kaçırmaktı. Fakat bu savunucuların korkutulamaz ve yenilemez olduğunu fark ettiler. İçeriden onlarda mancınıklarını kullanıp, taş fırlatıyorlardı. Taşların yanında oklar ile de Hıristiyan halk üzerine dehşet saçıyorlardı. Çok soylu ve savaşçı Ribemont'lu Anselm hisar savunucuları üzerinde yoğun baskı kurarken, hisardan fırlatılan bir taş kafasına geldi ve kafatasını kırdı. Prensler çok kutlu bir adam olan kardeş ve yoldaşlarının ölümü üzerine ağıt yaktılar. Ardından madencilik yeteneklerini kullanmaya karar verdiler ve kale duvarlarının üzerine kurulu olduğu toprakları inceltmeye başladılar. Böylece kâfirler duvar ve surlarla beraber yere çakılacak, aynı zamanda hisar da taş yığınlarının içine gömülecekti ve düşmanlar perişan olacaktı. Fakat bu plan boşa çıktı. Zira içerdekiler kendi taraflarından kazıyor, toprağı inceltiyorlardı. Kendi aygıtlarıyla Hıristiyanların aparatına karşılık veriyor ve işlerini başarıyla tamamlamalarına izin vermiyorlardı.

32. Kuşatma sırasında bir tartışma yaşandı. Kutsal Mızrak'ın gerçekten Yüce İsa'nın yan tarafına saplanan mızrak olup olmadığı hakkında konuşuluyordu. Çok sayıda insan şüphe içindeydi ve aralarında bir ayrılık oluşmuştu. Bu sebeple keşfin kışkırtıcısı ve haini ateşten geçti. Söylenen o ki zarar görmeden çıkmış. Provence'li Kont Raymond ve Raymond Pilet onu kıskanç ve sinirli kalabalığın elinden kurtarmış. O günden sonra tüm adamlarıyla beraber mızrağa tapındılar. Bazı insanlar bu yargılamanın ardından ateşten geçen din adamının çok kötü hastalandığını ve kısa zaman sonra ölüp gömüldüğünü söylüyorlar. Bundan dolayı ümmet mızrağa daha az hürmet duymaya başladı. Mızrağın kutsal bir eşyadan ziyade Raymond'ın açgözlülüğü yüzünden uydurulmuş bir hile olduğuna inanıyorlardı. Ma'arra, Tartus ve Arqa kuşatmaları olurken, Azaz prensi babası tarafından Antakya'ya, Dük Godfrey'in güvenine ve korumasına rehine olarak gönderilen Mahmut adındaki çocuk, hastalığa kapıldı ve öldü. Dük çocuğun bedenini kâfir geleneğine uygun şekilde mor kumaşa sardı ve adını temize çıkararak babasına gönderdi. Tamamen sadakatle davranmıştı ve çocuk ihmalkârlığı yüzünden ölmemişti. Çocuğun ölümüne dükte çok üzülmişti. Kardeşi Baldwin ölse yine bu kadar üzülürdü. Prens minnetle dükün

özürlerini kabul etti. Kendi hanedanından çocuğun korunması için yolladığı insanlardan gerçekleri öğrenmişti. Söz verdiği sadakatten tek bir adım geri atmadı. Dük ve kardeşi Baldwin'le yaptığı barış anlaşmasında kararlı kaldı.

33. Bu sırada Mart'ın ilk günü geldi. Dük Godfrey, Flandersli Robert, Bohemond ve Antakya'da kalan tüm prensler söz verdikleri gibi ordularını topladı – yirmi bin civarı piyade ve süvari – ve deniz kıyısında konuşlu, ganimetlerle dolu Jabala⁶⁹ kentinde kamp kurdular. Şehir garnizonunda bulunan tüm Sarazen ve kâfirleri sürmek için şehrin etrafında bir barikat oluşturdular. Ama Antakya'yı (insan gücüyle fethedilemeyecek bir şehirdir) hile veya oyunla kaybederim diye sürekli şüphelenen dikkatli Bohemond Latakia'ya geri döndü ve adamlarıyla Antakya'ya yol aldı. Kısa bir zaman sonra Albara ve Ma'arra'nın içindeki Türklerle beraber yok edildiğini duyunca, Arqa'yı da uzunca bir süredir kuşattıklarından, Sarazen askerler vatandaşlarla görüştüler ve Dük Godfrey ile Flandersli Robert'a çok büyük miktarlarda para teklif ettiler. Bunun karşılığında Jabala şehrine dokunulmayacak; içindeki vatandaşlar, bağlar ve tüm meyveler talan edilmeyecek ve Hıristiyan ordusu başka bir yere gidecekti. Hıristiyan prensler teklifi direkt reddettiler. Şehir anahtarlarıyla beraber tamamıyla onlara teslim edilmediği sürece hiçbir şekilde anlaşmayacaklardı. Böylece şehir halkı ve yöneticiler Hıristiyan prenslerin parayla veya diğer kıymetli hediyelerle rüşvete gelmeyeceklerini anladılar. Yaptığı işler ve gücüyle nam salmış, hâlen Arqa'yı kuşatan Kont Raymond'a gizlice haber saldılar. Dük ve diğer prenslerin reddettiği para karşılığında, yalvararak veya herhangi bir yol ile Hıristiyanları kuşatmadan çekilmesi için ikna etmesini istiyorlardı. Altın ve gümüşe her zaman zaafı olmuş olan Kont Raymond, parayı elde etmek için Hıristiyan liderleri Jabala kuşatmasından nasıl caydıracağı hakkında hile ve planlar üzerine düşünmeye başladı. Şöyle bir bahane tasarladı: Şam'da çok sayıda birliğe sahip Türkler Sarazen, Arap ve diğer kâfirlerle iş birliği etmiş ve Arqa'ya Kont Raymond'a saldırıya karar vermişlerdi. Ve şu an yüklü miktarda teçhizatla onun topraklarına gelmişlerdi. Bu uydurmayı beğenen Raymond, bir haftadır Jabala etrafında bulunan daha önce bahsettiğimiz prenslere haberciler yolladı. Arqa'ya gelerek ona yardım etmelerini istiyordu. Yoksa kendisi ve yoldaşları kâfirlerin elinden kurtulamayacak, sonra da sıra onlara gelecekti.

⁶⁹ Jabala (Cebele), Suriye'de bir liman şehri. Ayrıntılı bilgi için bkz., Abdülkerim Özeydın, *TDVİA*, VII, 1993: 183-184.

34. Kâfir sürüsüyle Kont Raymond'ın başının derde girdiğini haberciler vasıtası ile öğrenince, prens ve soylular hemen oybirliği ile olayı konuşmak için toplandılar. Diller ve yürekler şu fikri söylüyordu: “Daha yakın zaman içinde, Antakya’da Hıristiyanların dev ordusu bölünmemiş, tek bir bütün hâlde iken kâfirlerin silahlarından ve sayısız milletten ırkın saldırısından kendisini koruyabilmiştir. Fakat şimdi bir kısım Antakya’da, bir kısım Jabala’da, bir kısım alınıp Arqa’ya, şehir ve kale fethetmeye götürüldü. Böylece adamlarımızın gücü azalmıştır ve bu kadar fazla sayıdaki kâfire karşı dayanamayacaklardır. Kont Raymond’ın iletisinden bu açıkça görülmektedir. Ama eğer kötü şansla Arqa’daki adamlarımız yok edilirse, şüphe götürmez ki aynısı bizim de başımıza gelecektir. Hızlıca Jabala’yı ele geçiremeyeceğimizden şu an olduğu gibi bırakmak zorunluluktur. Adamlarımızı toplayıp Arqa’ya destek olmaya gitmeli, yoldaşlarımızla beraber omuz omuza savaşmalıyız. Cennetin isteği üzerine, bırakın böyle olsun.” Herkes bu planın mantıklı olduğunu düşünüp destekledi ve kamp Jabala kuşatmasından kaldırıldı. Dük Godfrey, Flandersli Robert ve diğer herkes çeşit çeşit silahlarıyla beraber, Hıristiyan dostlarına destek olmak için üç gün sonra Arqa’ya vardı. Tancred ve diğer birçok insandan gerçeği öğrendiler. Hâli hazırda bir tehdit bulunmuyordu. Kont Raymond yalandan kâfirlerin toplandığını söylemiş ve Hıristiyanları desteğine çağırmişti. Amacı da özgürlükleri için yüklü miktarda para vadeden Jabala halkını kurtarmaktı.

35. Kont Raymond tarafından böyle bir hile ve yalanla aldatıldığını fark eden prensler sinirlendi. Olay yüzünden Raymond’un adamlarıyla bağlarını koparıp, bizzat kendisi ile de iletişimi kestiler. Yaklaşık üç km kadar ondan uzaklaştılar ve kamp kurdular. Arqa saldırısında ona hiçbir destek vermeyip herhangi arkadaşça bir irtibata da izin vermediler. Arqa’da aynı zamanda Kont Raymond ve Tancred arasında bir nefret vardı. Tancred’in liderlik ettiği bir birlik askerinin gösterdiği başarılı hizmete degecek miktarda para ve bezant anlaştıkları gibi Tancred’e ödenmemişti. Konta sık sık anlaşmalarını hatırlatan fakat umut verici bir cevap alamayan Tancred, konttan tamamen vazgeçerek ona verdiği zararların intikamı için konta dostluk ve müttefiklik eden herkese kurnazlık ve diğer yöntemlerle zarar vermekten geri durmadı. Kont Raymond açgözlülüğü ile yalan söylediği Dük Godfrey, Flandersli Robert ve beraberindeki diğerlerinin kendisine kinlendiğini görünce, çocukluğundan beri eğitimini aldığı tatlı sözle kandırma ve kurnazlık ile dükün öfkesini dindirmeye başladı. Sonunda Tancred hariç herkesin öfkesini yatıştırdı.

Sonra kont dükü daha fazla rahatlatmak için pahalı ve güzel fizikli bir atı düke yolladı. Biliyordu ki bu hediyeler sayesinde dükü Arqa'ya yardım etmeye çağırabilirdi. Dük çok bağışlayıcı ve sevgi dolu bir adamdı. Eğer onun gönlü alınıp uzlaşma sağlanırsa diğerleri de iyi niyetli ve dost canlısı olacaktı. O andan itibaren barışan tüm prensler, Tancred hariç, Arqa kalesinin etrafında bir barikat oluşturup saldırıya geçtiler. Dük geldikten sonra dört hafta boyunca pozisyon aldılar.

36. Zamanla, kaleyi kuşatan herkes yoruldu. Temel yaşam malzemelerinin kıtlığı ve içeriden gelen sert karşılıklardan dolayı dağı kuzma fikrinden insanlar uzaklaştı. Dükün ve Flandersli Robert'ın halkı arasında bir dedikodu çıktı. Herkes kuşatmada daha fazla dayanamayacaklarını, bu kalenin yetenekle veya kaba kuvvetle fethedilemeyeceğini ve bir yılda bile anca fethedileceğini söylüyordu. O hâlde bile içeridekiler açlığın kılıcıyla ele geçirilecekti. Bu yüzden büyük küçük herkes ısrarla kampı kuşatmadan kaldırması ve ant içtikleri gibi Kudüs yolcuğuna devam etmeleri için dükü ikna etmeye çalıştı. Sonuçta Kudüs'e gidip Yüce İsa'nın türbesini görmek için ta memleketlerinden kalkıp gelmişlerdi. Diğer taraftan Kont Raymond direniyor, hisardakilerin bir şekilde düşürülüp ele geçirilmesine dek yanında bir süre daha kalmaları için her yolu ve aracı deniyordu. Ribemont'lu Anselm'in burada nasıl öldüğünü anlatıyor, kaledeki Sarazenler yüzünden kaç tane yoldaşlarını kaybettiklerinden bahsediyordu. Her ne kadar Raymond tatlı söz ve vaatler ile onları ikna edemese de, kaybettiği adamlarının intikamı için düşman hisarının düşürülüp harabeye çevrilene dek orada kalacağını söyledi.

37. Kont bu niyetle sebat edip kardeşlerin ayrılışını büyük yeteneklerle ertelerken, bir gün Dük Godfrey, Flandersli Robert, Tancred ve tüm takipçileri kamplarını ateşe verip Arqa kuşatmasından ayrıldılar. Raymond'ın birçok adamı da onlara katıldı. Uzun süredir devam eden bıkkınlık vardı ve Arqa'da kalmak için gönülsüzlerdi. Fakat en çok etkileyen Kudüs'e ulaşma arzusuydu. Başlangıcından beri Kont Raymond'la beraber iki buçuk ay boyunca kaleyi kuşatmışlardı. Kont bütün ordunun ve kendi adamlarının dükün peşinden gittiğini ve yanında çok az adamının kaldığını görünce, beğense de beğenirse de dükün peşinden gitmek zorunda olduğunu anladı ve beraberindekiler ile deniz kıyısında bulunan Trablus⁷⁰ şehrine gittiler. Şehir sakinlerine ait bağları ve meyveleri kimse talan etmesin diye orada herkes şehirden uzağa kamp kurdu. Zira bu şehirden sık sık arabulucular ve

⁷⁰ Trablus (Trablusşam), Lübnan'da liman şehri. Bkz., Cengiz Tomar, *TDVİA*, XLI, 2012: 292-294.

haberciler Arqa'daki prenlere gelip birçok hediye veriyor, eğer Albara, Ma'arra ve diğer şehirlere yaptıkları talanları kendilerine yapmazlarsa daha büyük hediyeler vaat ediyorlardı. Bu yüzden ordu ve tüm lider kadrosu kendilerini tatmin edecek, çift taraflı dostluk içeren bir anlaşma veya hediye gelene dek şehirden uzağa kamp açtılar. İnsanlar orada düzlükler boyu bolca bulunan 'zukra' dedikleri ballı kamışları emdiler. Bu kamışın sağlığa faydalı bitki özünü çok beğendiler. Tatlılığından dolayı bir kere tadına bakan bir daha yemeye doyamıyordu. Bu bitki türü her yıl çiftçilerin çok yoğun çalışmaları sonucu yetiştiriliyordu. Hasat zamanı yerliler küçük havanların içinde olgunlaşmış ekini eziyor, süzölmüş bitki özü pıhtılaşmış sertleşene, sonunda da kar veya tuz beyazı bir renk alana kadar kaplarına koyuyorlardı. Parçalarını kesip ekmek ya da suyla karıştırıyor, böylece bir çeşni olarak da kullanıyorlardı. Tadına bakanlar bal peteğinden bile daha tatlı ve faydalı olduğunu söylüyorlardı. Bazı insanlar Kral Saul'un oğlu Jonathan'ın dünyanın yüzeyinde bulunduğu ve itaatsizlikle tadına bakmaya cüret ettiği balın bir çeşidi olduğunu söylüyordu. Kâbus dolu açlıkla boğuşan insanlar Albara, Ma'arra ve Arqa kuşatmaları sırasında bu küçük ballı tatlı kamışlar sayesinde gücünü toplayabildi⁷¹.

38. İhtişamlı ve zengin Trablus'un yöneticisi ümmet lejyonlarının şehir duvar ve kapıları önünde uzunca bir süredir beklediğini fark ettikten sonra, ordu liderleri Dük Godfrey, Kont Raymond, Flandersli Robert ve Normandiya prensi Robert'a topraklarına zarar vermesinler diye göndereceği hediyeleri kabul etmeleri için haber yolladı. Bu topraklar Arqa kalesini ve Jubail⁷² (Biblos/Lübnan) şehrini barındırıyordu. Anlaşma yaptıktan sonra lider soyluların çadırlarına derin bir dostlukla ilerledi. Armağanlarla ve barışçıl sözlerle onları memnun etti ve rehberlik etmesi için yaşlı bir adamı yanlarına verdi zira kıyımın yanındaki dağlık arazi yolları hakkında pek bir şey bilinmiyordu, yollar karmakarışıktı. Adam onları deniz kıyısından alıp içinde zorlu dağlık geçitler bulunan kıvrımlı bir güzergâh üzerinde rehberlik etti. Yol o kadar dardı ki bir adam diğer bir adamın arkasından veya bir hayvan diğer bir hayvanın arkasından güçlkle hareket ediyordu. Bu dağ denize kadar inanılmaz bir uzunlukta uzanıyordu. Dağın zirvesinde, yolun karşı kısmına, büyük bir kapının üzerine inşa edilmiş bir kule vardı. Büyüklüğü içine

⁷¹ Kudüs yolu boyunca bahsi geçen kuşatmalarla ilgili bkz., Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.* ss. 95-99; Ebru Altan, *a.g.e.*, ss. 88-93; Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, ss. 289-316; İbn Kalânisi, (Çev. Onur Özatağ), 2013, s. 4; Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, ss.140-150; İbnu'l-Esir, *a.g.e.*, s.232; Anna Kommena, *a.g.e.* ss.339-343.; Ali Sevim, 2000, *a.g.e.*, ss. 190 -200.

⁷² Jubail (Biblos, Lübnan'ın Cebâil Limanı).

altı adam alacak kadardı ve bu adamlar cennetin altında yaşayan hiç kimseye geçit vermezdi. Ama şimdi orduyu ve Trablus yöneticisinin rehberini görünce herhangi bir saldırganlık göstermediler. Sarazen rehberlerinin sayesinde bu dar ve zorlu geçitleri başarıyla aştıktan sonra tekrar deniz kıyısına giden yola yöneldiler ve liderin arabuluculuk ettiği Biblos şehrine geldiler. Ordu Biblos'u tıpkı söz verdikleri gibi zarar vermeden terk etti; yaklaşık bir buçuk kilometre ötede, temiz suya sahip bir ırmağın yanında konuşlandı. Ertesi gün de orada kaldılar. Yolculuktan yorgun düşmüş zayıf insanların eğimli dağlık yerlerden geçerek onlara yetişmesini bekliyorlardı.

39. Ardından üçüncü gün kamplarını topladılar ve tekrar deniz kıyısı boyunca ilerlediler. Yine bir dağlık geçide geldiler ki burası inanılmaz ve hayret verici bir darlığa sahipti. Söylediklerine göre ani başlayan bir yağmurun dağın tepesini aşındırmasıyla böyle olmuş ve şu anda da sadece bu çukurdan geçit varmış. Bu dağ o kadar yakından gelen dalgalarla dövülüyormuş ki, birisi takılıp denizin derinliklerine düşmesin diye üzerinde sağa veya sola dönmek yasaklanmış. Dargeçitler üzerinden devam eden bu yolculuk tamamlanınca ve daha önce bahsedilen kule gibi, tekrar dağların arasındaki bir kaleye dokunulmadan geçildi. Her ikisinin de savunucusu bulunmamaktaydı – Sarazen muhafızları insan değil Tanrı korkusuyla güdülenmişti –. Akşama doğru kalacak yer için Beyrut'a⁷³ yol aldılar. Her zaman Sarazen yoldaşlarıyla beraberlerdi. Önden gidiyor ve onlara daima rehberlik ediyordu. Dahası, Beyrutlular Hıristiyan ordusunun geldiğini ve şehrin düzlüklerinde konakladığını öğrenince, kıymetli hediyeler ve barışçıl sözlerle daha önce bahsettiğimiz prenslere ses verdiler: “Ağaçlarımıza, bağlarımıza ve ekinlerimize zarar vermeden topraklarımızdan barış içinde geçmenizi içten temenni ediyoruz. Ve eğer iyi şansla Kudüs'ü ele geçirecek olursanız bütün malımızla sizlere hizmet edeceğiz.” Beyrut sakinlerinin bu söz ve armağanlarıyla tatmin olan prensler Hıristiyan kampını topladılar ve tekrar deniz kıyısı boyunca ilerlemeye koyuldular. Yine her zaman deniz fırtınaları tarafından dövülen dağlık arazilerden geçiyorlardı.

40. Geçitlerden çıktılar ve Sidon⁷⁴(Sayda/Lübnan) adındaki bir şehrin düzlüklerine ulaştılar. Yakınlardaki temiz suya sahip bir ırmağın kıyısında kamp kurdular. Burada birçok taş yığını ile karşılaştılar. Bu yığınların içinde çok sayıda fakir ve güçsüz insanla karşılaştılar. Bu insanlar yorulup uykuya dalmış, uyku esnasında ise bazıları 'tarenta' adı

⁷³ Beyrut, Lübnan'ın başşehri. Bkz., Davut Dursun, “Beyrut”, *TDVİA*, VI, 1992: 81-84.

⁷⁴ Cengiz Tomar, “Sidon (Sayda- Lübnan)”, *TDVİA*, XXXVI, 2009: 207- 209.

verilen yılanlar tarafından ısırılarak ölmüşler. Dayanılmaz susuzluktan dolayı şişip patlamışlar, uzuvları kırılmıştı. Ayrıca aynı yerde gücüne güvenen Sarazenler, Sayda şehrinden çıkıp orduyu mücadeleye sokmaya cüret ettiler. Şehir civarında erzak arayan hacıları öldürdüler. Ama Hıristiyan süvarisi onları sertçe geri püskürttü; kimi silahlarla öldürüldü, kimisi dalgaların arasında hayatta kalabileceği umuduyla kaçtı ve sular onları kapıp boğdu. Tabii ki Hıristiyanlar ölen adamlarının intikamı için bu şehrin üzerine yürüdüler ama Kudüs'e gitme tutkuları onları bu uğurdan geri döndürdü. Sayda'nın bu bölgesinde, daha önce bahsettiğimiz yılanlardan dolayı tehlike altında kalan birçok insan varken, ölenler için büyük gözyaşı ve yakarışlar koparılıyordu. Bu sırada yerlilerden bir ilaç öğrendiler. Isırılan kişi eğer ordunun yüce soylularından birine gider ve onun sağ eli ısırılan yeri kaplarsa, uzva yayılmış zehir daha fazla zarar vermeyecekti. Aynı şekilde bir tedavi daha öğrendiler. Isırılan bir adam hemen bir kadınla yatarsa veya ısırılan bir kadın hemen bir adamla yatarsa, zehrin yarattığı şişme ve ateşten kurtulabilirlerdi. Hıristiyan halk ayrıca taş veya kalkanlarını birbirine vurup gürültü çıkarırlarsa, gürültüden ödü patlayan yılanlardan kurtularak güven içinde uykuya dalabileceklerini öğrendiler. Ve bir gün daha şafağa ulaştı. Soylu bir aileden gelen Verva kalesinden Walter isimli Hıristiyan bir kardeş yanına yakın yoldaşlarını aldı ve dağlık arazilere doğru gitti. Gittiği yerde büyük miktarda talan elde etmiş ve bunları adamlarıyla beraber orduya yollamıştı. Her tarafı dağlarla kaplı bu yerde Walter keşif yapmayı çok istiyordu. Bu kıvrımlı geçitler dar ve zorlu yollardan büyük miktarda Sarazen sürülerine ve erzaklarına çıkıyordu. Orada bir gün Sarazenler etrafını sardı ve bugün nasıl öldüğü hâlâ bilinmiyor.

41. Fakat daha önce bahsettiğimiz prensler ve adamları, bu kutlu şövalyenin cephe ötesinden hâlâ neden gelmediğini bilmeyerek, Sayda şehrinin etrafında üçüncü gün de kaldılar. Onurlu şövalyenin dağlardan dönüp dönmeyeceğini veya ona ne olduğuyla ilgili bir şeyler öğrenmek istiyorlardı. Ama ondan ne birinci ne de ikinci gün bir şey duymayınca, şehir yakınlarındaki pozisyonlarından ayrıldılar. Buradan sonra yollarını düzlüklerde seyrettiler ve Sûr⁷⁵ isminde bir şehre geldiler. Rehberleriyle beraber, yaylanın düz bölgelerinde kamp attılar. Burada duvarlı ve kavisli bir yapının üzerinden akan, kaynağı çok kuvvetli bir pınarla karşılaştılar. Öyle güçlü bir pınardı ki bütün ordu içse

⁷⁵ Ebru Altan, "Sûr", *TDVİA*, XXXVII, 2009: 535-537.

kaynağı kurumazdı. Takip eden günde Sur şehri geride bırakıldı ve Ptolomaida⁷⁶ (ing. Acre, tr. Akka / İsrail) adında bir şehre geldiler. Bugün bu şehre Akka denmektedir çünkü şehir Tanrı'nın Accaron'uydu. Akka'yı sağ taraflarına alarak deniz kıyısı boyunca yürüdüler ve denize dökülen temiz sulu bir ırmağın başında kamp kurup iki gün kaldılar. Orada iki yol ayrımı vardır: Soldaki Şam ve Ürdün nehri üzerinden Kudüs'e⁷⁷ gider, sağdaki ise Kudüs'ün hemen yakınındaki deniz kıyısı üzerinden Kudüs'e ulaşıyordu. Elli bin adamın içinden sadece yirmi bini savaşabilecek durumda olduğundan, kesinlikle Şam üzerinden gitmeyeceklerine karar verdiler. Zira orada çok fazla sayıda Türk vardı ve açık düzlük arazilerden dolayı her taraftan geldikleri görülürdü. Bu sebepten dolayı güven içinde seyahat edecekleri dağlar ve deniz arasındaki yolu tercih ettiler. Sağlarında deniz, sollarında dağların aşılamaz yükseklikleri sayesinde korunacaklardı. İlerlerken Yahudilerin bir zamanlar başrahibi olan Caiphas'tan ismini almış Haifa⁷⁸(Hayfa/İsrail) şehrine geldiler. Aynı gün içinde daha önce Herod Strato'nun Sezar'ın şerefine şehrin yeniden inşasını emredip Kayserya⁷⁹ (İng. Caesare) ismini verdiği şehrin toprakları içinde kamp kurup istirahat ettiler. Açık düzlüklerden şehrin içine akan dağların eteğindeki bir pınara Dük Godfrey ve Flandersli Robert kamp kurmuştu. Kont Raymond ve Norman prensi Robert aynı nehir üzerine kamp atmıştı ama onlardan uzaktalardı çünkü pınar yüzünden arkalarında ve aralarında geniş bir bataklık oluşmuştu. Orada dört gün boyunca kaldılar ve kutsal Pentecost'nun (Pentekost, Pentikost ve Hamsin Yortusu olarak geçiyor) Pazar gününü ve Kutsal Ruh'un gelişini yürekten kutladılar⁸⁰.

42. Ve böylece, daha önce bahsedilen şehirlere zarar vermeden ilerleyerek, yolculuklarına Pazartesi, Salı ve Çarşamba günleri daha önce bahsettiğimiz Filistinlilerin toprağı Kayserya'nın geniş düzlükleri üzerinde devam ettiler. Perşembe günü Ramla⁸¹ (İsrail) şehrinin ırmağında kamp kurdular ve kıyısına çadırlarını kurup geceyi geçirmeyi kararlaştırdılar. Flandersli Robert ve Béziersli asker Gaston ordudan beş yüz genç şövalye alıp önden kapı ve duvarları gözetlemeleri için gönderilmişlerdi. Şehrin kapıları açtı ve

⁷⁶ Ptolomaida, Acre, Akkâ – İsrail, Filistin'in batı kıyısında sahil şehri. Bkz., Feridun Emecan, *TDVİA*, II, 1989: 265-267.

⁷⁷ Kudüs hakkında geniş bilgi için bkz., Ömer Faruk Harman, *TDVİA*, XXVI, 2002b: 323-327; Casim Avcı, "Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar", *TDVİA*, XXVI, 2002: 327-329.

⁷⁸ Haifa (Hayfa- İsrail), Kuzey Filistin'de Liman Şehri. Bkz., Mustafa L. Bilge, *TDVİA*, XVII, 1998: 41-43.

⁷⁹ Kayserya (Caesare), İsrail'de antik liman şehri.

⁸⁰ Hamsin Yortusu, Pentakost Pazarı, Beyaz Pazar, Hıristiyan Festivallerinden, bkz., Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 98-99.

⁸¹ Ramla (Remle), Filistin şehirlerinden. Bkz., Sâmi es- Sakkâr, *TDVİA*, XXXIV, 2007: 560-561.

içeride hiç kimse yoktu. Antakya'nın kuşatmasında kâfirlerin uğradığı hezimetini duyan tüm şehir halkı yağ ve çöller üzerinden çocuklarını, karılarını, sürülerini ve hazinelerini alarak kaçmışlardı. Bu yüzden, Ramla şehrini bomboş bulunca hemen kıyıda kamp kurmuş Katolik orduya, şehre girip ele geçirmeleri ve uzun yolculukta çektikleri cefalardan dolayı dinlenmeleri için bir haberci yolladılar. Bunu duyan hacılar derhâl yola koyulup şehre yerleştiler. Üç gün boyunca buldukları şarap, mısır ve yağ ile dinlendiler. Robert⁸² adında bir adamı buraya piskopos olarak atadılar. Toprakları ekecek, yargıçlık yapabilecek, yayları ve üzüm bağlarını tekrar yeşertecek Hıristiyanları şehirde bıraktılar⁸³.

43. Bundan sonraki dördüncü günün şafağında, soldaki yolda seyahat eden Hıristiyanlar Ramla şehrinden ayrıldılar ve ortada konumlanmış diye etrafını dağların sardığı Kudüs'ün, dağlık arazilerinin başladığı yere doğru yola çıktılar ancak burada büyük bir su kıtlığının olduğunu gördüler. Bu nedenle büyük bir grup toprak sahibini, Sarazen rehberlerinin söylediğine göre büyük su depolarının ve pınarların bulunduğu yaklaşık üç km uzaklıktaki Emmaus kalesine yolladılar. Sadece büyük miktarda su getirmekle kalmadılar, aynı zamanda atlar için de saman getirdiler. Aynı gün orada on beşinci ay tutulması gerçekleşti. Öyle bir şeydi ki bütün parlaklığını kaybedip gecenin ortasına kadar kan renginde bir hâl almıştı. Yıldızlar hakkında bilgisi olanların rahatlatması sayesinde bu olay yüzünden korkan herkes kendine geldi. Bu insanlar ay tutulmasının Hıristiyanlar için kötü bir alamete delalet olmadığını, tam tersine Ay'ın gitmesi ve kan renginde bir renkle kaplanmasının kesinlikle Sarazenlerin yok edilmesine işaret ettiğini söylediler. Ay tutulmasının değil de güneş tutulmasının Hıristiyanlar için kötü bir şey olacağına delalet olduğunu söylediler.

44. Sonrasında tüm orduyla Kudüs dağlarının yakınında yukarıda sözü edilen yerde Hıristiyanlar gecelediler. Gün çoktan batınca Dük Godfrey Bethlehem⁸⁴ kentinin Katolik sakinlerinden ve özellikle ihanet şüphesiyle kentten dışarı atılan, hâla ölüm tehdidiyle yüzleşen Müslümanlardan bir heyetin geldiğini öğrendi. Heyet, Hıristiyanlardan Mesih İsa adına onlara yardım etmeleri için yolculuklarını hızlandırmalarını istedi. Zira

⁸² Robert (Rouen'lı), Norman papazı Remle de piskopos olarak bıraktılar. Steven Runciman, 1998, *a.g.e.*, s. 213.

⁸³ Kudüs yolu boyunca geçilen yerler ve olaylarla ilgili olarak ayrıca bkz., Steven Runciman, 1998, *a.g.e.*, ss. 205-214.

⁸⁴ Bethlehem (Beytlehem- Beytülahm), Kudüs'ün güneyinde Hz. İsa'nın doğum yeri olarak kabul edilen ve ziyaret merkezi olarak tanınan şehir. Bkz. Abdurrahman Küçük, *TDVİA*, VI, 1992: 86-88, konuyla ilgili olarak krş., Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, 319-320.

Hıristiyanların yaklaştığını duyunca Mısır Krallığı'nın dört bir tarafından kenti savunmak ve Hıristiyanları öldürmek amacıyla kâfirlerin Kudüs'e yığıldığını söylediler. Dük heyetin yalvarmalarını duyduktan sonra aynı gece kamptan ve kendi birliğinden Bethlehem'de toplanmış ve terk edilmiş olan Mesih inançlılara yardım etmek amacıyla önden gönderdiği yaklaşık yüz zırhlı süvarinin tehlikede olduğunu fark etti. En dindar olanlar Hıristiyan dükün emrine uygun olarak hızlı bir şekilde dörtlüye gitmişler; günün ilk ışıklarında Bethlehem'e varmak için tüm gece boyunca at sırtında yaklaşık on kilometre yol almışlardı. Geldiklerini öğrenince Hıristiyan kasaba halkı onları karşılamak için ilahiler ve övgüler ile yollarına kutsal sular döktüler. Ellerini gözlerini öperek, onlara şöyle diyerek sevinç içinde bu Hıristiyan süvarileri karşıladılar: "Tanrı'ya şükür ki kendi zamanımızda hep arzu ettiğimiz şeyleri yani sizi, Hıristiyan kardeşlerimizi köleliğimizin boyunduruğundan kurtaracağınızı, Kudüs'ün kutsal yerlerini eski hâline getireceğinizi, kâfir sürülerini sürüp atacağınızı ve kutsal yerlerden uzaklaştıracağınızı görüyoruz."

45. Bethlehem'den düke bir heyetin getirdiği haber ordudaki liderlere ve herkese ulaştığında süvariler kampı yeni terk etmişlerdi. Bu nedenle küçük büyük herkes doğrudan kamptan çıkarak yolların zorluklarına ve dar tepe geçitlerine doğru gittiğinde gecenin yarısını geçiyordu. Sonrasında kalabalık piyade birlikleri atlılara büyük bir engel teşkil edecek dar boğaz geçitlerinden taşıp düşmesinler diye tüm süvari ileri doğru gitmeye ve yolculuklarını hızlandırmaya gönüllüydüler. Gerçekten de büyükler ve küçükler Kudüs'e giden yolculuklarını aynı kararlılıkla hızlandırdılar. İleri gönderilen yüzlerce atlı şimdi Bethlehem'den geri dönenlerle güneşin ilk ışıklarında çimenlerin üzerindeki çiğlerin kurduğu zamanda birleştiler. Kudüs askerlerine ve kent halkına hâlâ yabancı olan hacıların gücünü bilen ve ihtiyaçlı olan Beziersli Gaston savaşta ve pusuda yetenekli otuz askerle ordudan gizlice çekildi ve adamlarıyla kentin sınırlarına doğru her yerde ganimet elde ederek dörtlüye at sürdü. Ancak kent halkı ve Arap askerler onun cesaretinin farkına varınca ganimeti ondan aldılar. Gaston'u ve adamlarını uçurum yamaçlarına kadar takip ettiler. Ancak aynı tepeden Gaston kendisine doğru inen ve erzak aramak için ordunun ilerisinde at süren Tancred ile karşılaştı. Arapların ganimetini almak için çıktıklarını söyledi ve düşmanlarını kovalamak için Tancred'in zihninde şiddetli bir arzu ateşledi. Böylece her ikisi de yoldaşlarının güçlerini birleştirdiler ve Kudüs'ün kent kapısına kadar ki tüm yol boyunca onları bozguna uğratarak düşmanlarının artlarında yiğitçe dörtlüye at koşturdular. Ganimeti tekrar ele geçirdiler. Kardeşlerine ganimetle geri döndüklerinde

herkes bu erzakı ve parayı nereden bulduklarını sordu. Kudüs'ün ovalarından yağmalayıp ele geçirdiklerini söylediler. Kudüs ismini duyunca tüm topluluk mutluluk gözyaşlarına boğuldu; çünkü pek çok zorluğa, tehlikeye, ölüm ve açlığa rağmen özlemini çektikleri kutsal yere çok yakınlardı. Yakında adını duydukları şehrin arzusuyla ve kutsal kenti görme özlemiyle çektikleri tüm zorlukları ve zayıflıklarını unutarak yolculuklarını her zamankinden daha da hızlandırdılar. Ve her iki cinsiyetten yaklaşık altmış bin kişinin ilahiler ve sevinç çığlıkları içinde Kudüs'ün duvarlarında durmalarına çok bir şey kalmamıştı⁸⁵.

46. Farklı işaretler ve silahlarla bu yerlerde dindar Hıristiyan ordu bir araya gelirken kentin kapıları Mısır Kralı'nın⁸⁶ askerleri tarafından kapatıldı. Davut Kulesi silahlı bir bekçi tarafından korunarak tüm kent halkı Katoliklere⁸⁷ direnmek ve yolu engellemek için surlara yayılmışlardı. Mısır Kralı, Hıristiyan prenslerle uzlaşmak için Antakya'ya gönderdiği heyetin imzaladığı anlaşmayı onlara karşı herhangi bir neden olmaksızın– Kont Raymond'un Tortosa (günümüzde Suriye'de Tartus) kentini yağmalaması ve günlerce Arqa Kalesi'ni kuşatması hariç-ihlal etti. Kralın askeri gücünü, kentin savunmasını ve kâfirlerin direncini gören Hıristiyanlar kenti ablukaya aldı; surları kuşattı. Çok yaman savaştan Germenlerle birlikte konseylerde ve askeri güç olarak güçlü olduğu için esas savunma hattının yoğunlaştığı Davud Kulesi'ne bakan cephede Tancred ile birlikte Dük Godfrey'i ve Kont Raymond'u adamları ve İtalyan iki piskopos ile birlikte aynı kulenin giriş kapısını tutmaları için görevlendirdiler. Daha sonra Flandreli Robert ve Saint-Pollu Yaşlı Hugh'u adamlarıyla birlikte ovaların eğimli kesimlerinde kent duvarlarını gözetmesi için konuşlanması söylendi. Normandiya Prensi Robert ve Breton Conan çadırlarını yoldaşlarının kıdemlerine göre İlk Şehit Stephen Şapeli'nin bulunduğu duvarın yakınına

⁸⁵ Haçlıların Kudüs yolculuğu ve Gaston ile ilgili olarak bkz., Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, s. 321-322; Fulcherius Carnotensis (Çev. İlcan Bihter Barlas), 2009, *a.g.e.*, ss. 97-99; Steven Runciman, 1998, *a.g.e.*, ss. 205-214.

⁸⁶ Mısır Kralı (Hâlifesi) Fâtımîler: Şii devlet. Haçlı ilerleyişini kendi çıkarları doğrultusunda destekledi. Fâtımî veziri el- Efdal (Şehinşah) Antakya kuşatması sırasında anlaşma için bir elçi heyeti göndermiş fakat olumlu sonuç alamamıştır. Antakya kuşatmasının Haçlılar tarafından başarılı olması üzerine Kudüs'ü kuşatmış ve ele geçirmiştir. Haçlılar geldiğinde Kudüs de Şii Fâtımî hâkimiyeti vardı. Bkz. Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, 2013, *a.g.e.*, s. 93-94; krş. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, (Çev.Ergin Ayan), s. 308-309; Steven Runciman, 1998, *a.g.e.*, s.214- 215; Serkan Özer, “Fâtımî- Haçlı: (1098- 1171)”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2015; Fuad Eymen Seyyid, “Fâtımîler”, *TDVİA*, XII , 1995: 228-237, Kudüs'teki Fâtımî hakimiyeti ile ilgili ayrıca bkz., Muammer Gül, “ XI.- XIII. Yüzyıllarda Kudüs”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1997.

⁸⁷ Katolik, ayrıntılı bilgi için bkz., Ömer Faruk Harman, “Katoliklik”, *TDVİA*, XXV, 2002a: 55-58.

kurdular. Orangeli Kont Raimbold, Moussonlu Louis, Montaigeli Cono, onun oğlu Lambert, Beziersli Gaston, Roussillionlu Gerard, Bourqlu Baldwin ve La Fere Kalesi'nden Thomas kentin dört bir tarafına yerleştiler. Kont Raymond daha iyi şeyler yapabileceğini görünce kapıları korumaları için bir miktar asker bırakarak Davud Kulesi'nin kapılarının ablukasından kampını uzaklaştırdı. Çadırlarını Siyon Dağı'na⁸⁸ kurarak kenti kuşatmaya başladı. Bu kuşatma Galyalı liderler tarafından dört bir yana konuşlanarak başladı ancak pusuya açık bir yer keşfederek Zeytin Dağı'na⁸⁹ yöneldiler. Oraya da muhafız olarak güçlü askerler konuşlandırdılar; böylece bu taraftan beklenmedik saldırılar olmayacaktı. Tepeden inerek gelen kâfirlerin pusuları gafil Hıristiyanları tuzağa düşüremeyecekti. Ama kentin binalarının yükseldiği Jehosaphat Vadisi⁹⁰ arazinin zorlukları, vadilerin derinlikleri nedeniyle ablukaya alınmadan kaldı. Yine de o bölgede gece - gündüz güçlü Hıristiyan gözcüler ve muhafızlar vardı.

⁸⁸ Siyon Dağı, Kudüs şehrinin güneybatı köşesindeki Sultan Gölet'ine bakan tepedir. Üzerinde Davut Şehri adıyla bilinen kale bulunur. Bkz., Asiye Derya Tetik, "VII. YY'dan Haçlı Hâkimiyetine Kadar Kudüs Tarihi", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.1, ayrıca bkz, "Kudüs", maddesi, İlahi Dinlerde Kudüs'ün Yeri, Ömer Faruk Harman, *TDVİA*, XXVI, 2002b: 323-327.

⁸⁹ Zeytin Dağı, hakkında bkz., , Ömer Faruk Harman, 2002b, a.g.m. *TDVİA*, XXVI, ss. 323-327.

⁹⁰Jehosaphat Vadisi (Yehoşafat), Kudüs ve çevresinin tasviri için bkz., Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, ss. 325-334 Fulcherius Carnotensis (Çev: İlcan Bihter Barlas), 2009, *a.g.e.*, ss. 99-102.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VI. KİTAP

1. Kutsal kent bu şekilde her taraftan abluka altına alınmışken kuşatmanın⁹¹ beşinci gününde yukarıda adı geçen prenslerin emirleri ve tavsiyesiyle Hıristiyanlar zırhlarını ve miğferlerini giydiler ve mancınıklar, sapanlar ve oklarla kışkırtılan Araplara duvarlarda ve surlarda cesurca saldırdılar; bütün gün boyunca içeride ve dışarıda savaştılar. İnsanların çoğu yaralandı ve taşlar tarafından ezildi ve öldürüldü; bazıları oklar nedeniyle gözlerini kaybettiler. Ama Tanrı'nın inayetiyle liderlerden hiçbiri o gün ölmedi. Nitekim ordularına verilen zarar Hıristiyanların canlarını sıktı. Vebarbican (gözetleme kulesi) denilen kentin dış duvarlarını demir çekiçlerle ve kazmalarla yer yer kazarak, güçlüce saldırarak, daha fazla gayret ederek, daha şiddetli savaştılar. Ama yine de bugüne kadar çok fazla ilerleme kat edemediler.

2. En sonunda düğ ve ordudaki önde gelen kişiler kentin silah gücüyle veya saldırıyla fethedilemeyeceğini gördüğünden savaşın kargaşası azalınca, saldırıdan sonra kampa döndüler. Kenti kuşatma silahları ve mancınıklar da fethedemezse başka hiçbir silahın fethedemeyeceği üzerinde genel bir sonuca ulaştılar. Mancınıkların ve dövme demirden şahmerdanların⁹² inşa edilmesinin iyi bir plan olduğunu herkes fark etti. Ancak bu bölgede kereste bulmak konusunda büyük bir sıkıntı yaşadılar. Bu noktada Suriye doğumlu bir Hıristiyan kuşatma araçları için gerekli olan kerestelerin Arabistan bölgesine doğru uzanan bazı dağlardan elde edilebileceğini söyledi. Kerestenin yeri söylendiğinde Flandreli Robert ve Normanların Efendisi Robert ve aynı zamanda Quierzyli Gerard bir grup piyade ve süvari birliği olarak yaklaşık altı kilometrelik bir yolculuğa çıktılar. Orada buldukları odunları develerin sırtına koydular; yoldaşlarına herhangi bir zarar gelmeden geri döndüler.

⁹¹ Kudüs kuşatması 7.Haziran.1099, Fulcherius Carnotensis, (Çev. İlcan Bihter Barlas),2009, *a.g.e.*, s.99; Gesta Francorum'da bu tarih 6.Haziran olarak verilmiştir. Krş., Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, s. 151 (Dipnot 430); Kudüs kuşatmasının başlamasıyla ilgili krş., Steven Runciman, (Çev. Fikret Işıltan), 1998, *a.g.e.* s. 216; Kudüs bu olaylar sırasında Mısır Fatimî devletinin elinde bulunuyordu. Kent valisi de "el-Efdal" tarafından görevlendirilen "İftiharüdevle" idi. Bkz., Ali Sevim, 2000, *a.g.e.*, s. 182; Steven Runciman, *a.g.e.*, s.216.

⁹² Şahmerdan: 1. *İsim* Vurucu ağırlığın, mekanik olarak yükselmesi ve düşmesi sonucu dövme işlemi yapan makine. 2. Bir yapının temel kazıklarını çakmakta kullanılan bir çeşit araç. 3. Çok ağır bir çeşit tokmak veya çekiç. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c97ab881081f3.58302579 (Erişim Tarihi: 19.03.2019).

3. Ertesi günün ilk ışıklarında tüm ustalar kuşatma araçları, mancınıklar ve dövme demir bir şahmerdan ve bazıları da baltalar ve mızraklar yapmak için işe koyuldular. Dört hafta içinde tamamladılar ve aynı tahkimatta konuşlanmış olan herkesin gözü önünde Davud Kulesi'nin karşısına kusursuz bir şekilde getirildiler. Daha sonra genç, yaşlı, kadın ve erkeğe Bethlehem Vadisi'ne gitmesi, Arapların attıkları ateşten korunmak maksadıyla katırlarla, eşeklerle veya kendi omuzlarında kıvrılmış levhaları getirmeleri söylendi. Böyle de yapıldı. At, koyun ya da deve derileriyle kaplanan çok sayıda söğüt dalı getirildi; böylece kuşatma silahı düşmanın ateşiyle kolaylıkla yanmayacaktı.

4. Bu sırada bu uzun kuşatma silahlarının inşası için geçen sürede erzak yetersizliği ordudan bazı birliklerin malzeme aramasına neden oldu. Ama yukarıda bahsedilen Ramla kentinin topraklarına girerek bir sürü ganimet toplayınca, sürüleri bir araya getirince Mısır Kralı'nın bir kenti olan Aşkelon'dan⁹³ gelen Arap süvarilerin pusularında imha edildiler. Ganimetlerine el konuldu. Soylu ve cesur birer Hıristiyan komutan olan Travesli Gilbert ve Montmerleli Achard büyük bir mücadelede sakatlandılar, yere düştüler. Yoldaşlarının geri kalanı bozguna uğratıldılar; Kudüs'e doğru giden dağlık bölgeye doğru kaçtılar. Bu noktada La Fere Kalesi'nden Thomas ile aynı yiyecek toplama işi ile meşgul olan Bourqlu Baldwin bozguna uğramış ve dağılmış din kardeşleriyle karşılaştı. Baldwin meseleyi tam olarak kavrayınca yaralanmalarının intikamını almak için onlarla birlikte geri dönecekleri tavsiyesini vererek hepsini rahatlattı. Hacı kardeşler yiğit askerlerin verdiği ferahlamayla çabucak kendilerine geldiler; onlarla uzun süreli savaşa katılmak; düşmanlarını kovalamak için tüm enerjileri; tüm kalpleriyle geri döndüler. Her iki tarafta da pek çok kişi öldü ve yaralandı. Bourqlu Baldwin göğsüne gelen bir darbe ile yaralandı.

5. En sonunda Hıristiyanlar baskına geldikleri Arapları bozguna uğrattıkları zaman onlardan soylu, kel kafalı, göze çarpan bir duruşu olan yaşlı, iri bir şövalyeyi esir aldılar. Onu Kudüs'e götürdüler, yukarıda adı geçen Baldwin'in çadırına bağladılar. Ama bu adam Baldwin'in çok değerli mor bezle kaplı divanına görkemli bir şekilde oturdu. Dahası bu akıllı, soylu, güçlü Arap'ı gören Hıristiyan prensler sık sık yaşamını, geleneklerini araştırıp tartıştılar, ona Hıristiyan inancını benimsetmeye çalıştılar. Ama bu inancı her yönden küçümsediği zaman hisarın koruyucularını korkutmak için Davud Kulesi'nin önüne getirdiler. Herkesin gözü önünde Baldwin'in çırağı tarafından kafasını kestiler. Kâfirlerin

⁹³ Aşkelon (Askalân), Tivratta geçen Filistin'de tarihi sahil şehri. Bkz., Mustafa Fayda, "Askalân", *TDVİA*, III, 1991: 487-488.

pusularında katledilen yukarıda ismi verilen Gilbert ve Achard adlı iki prens kuşatma yerine büyük bir yaşla geri getirildi. Hıristiyan rahipler cenaze törenini yürüttüler, kentin dışındaki Hıristiyan kardeşlerinin mezarlarına kemiklerini yerleştirdiler.

6. Piç oğulları tarafından saldırılan ve meşru oğullarını reddeden kutsal kent ve anamız olan Kudüs, yakıcı güneşin özellikle doğu bölgelerde dayanılmaz olduğu, küçük pınarların bile sadece yaklaşık beş kilometre uzunluğunda solduğu ve nehirlerin susuz olduğu temmuz ayının ikinci haftasında salı günü kuşatıldı⁹⁴. Bu kuşatmada Hıristiyan ordusu yakıcı güneşten, dayanılmaz su kıtlığından, inanılmaz kurak arazinden dolayı çok çile çekti. Bazı yoldaşlar sağa sola dereleri takip etmek ve bulmak için gönderildi. Bazen su taşıyarak zarar görmeden geldiler bazen ise kâfir pusularında başlarının kesilmesi tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar. Pek çoğu suyu getirmek için yarışıyorlardı; suyun içinde asalak kaygan solucanlar olduğundan dolayı keçi derisinden torbalarda getirdikleri su buradan sızıyordu ve bulanıktı. Bayat ve kokmuş olsalar ya da kirli bataklıklardan veya eski sarnıçlardan alınmış dahi olsalar da dar ağızlı bir deriden tek bir insanın içebileceği kadarı iki peniye satıldı. Baş edilemeyen susuzluktan dert yanan çok sayıdaki savaşçı olmayan kalabalık su içme fırsatını yakaladı; kaygan su solucanlarını yutunca boğazları, karınları şişerek öldüler. Sadece Siyon Dağı'ndaki en ince derecik ve onun yeraltı kanalı Süleyman'ın Sarayı'ndan bir ok atımı mesafedeydi. Gece boyunca etrafı çevrili ve kare şeklinde manastır gibi bir binanın ortasında yer alan havuzda toplanan derecik olduğu yere doğru akıyordu. Kent sakinleri gün boyunca bu suyu kullanıyor ve sürülerini suluyordu⁹⁵.

7. Kentin bu kesimi ablukaya alınmamasına, kent sakinleri sıklıkla ok savurmalarına ve Hıristiyanları surlarından tamamen çekilmeye zorlamayı denemelerine rağmen ordu bazen sürekli akan sularla serinliyordu. Her zaman iyi bir üzüm stoku ile liderler ve bunu satın almak için gücü yetenler için bolca şarap vardı ama fakirler ve yoksullar için duyduğunuz gibi büyük bir su kıtlığı vardı. Bu sebeple bu susuzluk problemi daha da büyürken ve Katolik halk bu kuşatmadan dolayı sıkıntı içindeyken orada bulunan piskoposların ve din adamlarının tavsiyesiyle onların önde gelenleri Zeytin Dağı'ndaki eski ve uzun bir kulede keşiş olan bir Tanrı adamıyla ne yapmaları gerektiği,

⁹⁴ Temmuz'un ikinci haftasında genel bir taarruza başladılar (13-14 Temmuz 1099) Steven Runciman,1998, *a.g.e.*, s.219- 220.

⁹⁵ Çekilen su sıkıntısı ile ilgili olarak bkz., Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, s.152-153; Fulcherius Carnotensis (Çev: İ. Bihter Barlas), 2009, *a.g.e.*, s.102; Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, s. 339-340

ilk hedeflerinin ne olması gerektiğini kente girmek ve Efendimizin Kabri'ni görmek arzusuyla yanıp tutuştuklarını, bu inanç ve yeminleri uğruna yolculukları boyunca kaç tane tehlikeye göğüs gerdiklerini ona belli ederek danışmanın iyi bir fikir olduğunu düşündüler. Tanrı adamı, amaçlarını ve arzularını duyunca öncelikle oruç tutarak, sürekli dua ederek dindar bir şekilde kararlı durmalarını, bundan sonra Tanrı'nın yardımından emin olunarak duvarlara ve Araplara saldırmaları tavsiyesini verdi.

8. Şimdi Tanrı adamının tavsiyesi üzerine piskoposlar ve din adamları tarafından üç günlük bir oruç tutulması, cuma günü tüm Hıristiyanların kentin etrafında dolaşmasından sonra Efendimiz İsa'nın cennete yükseldiği yer olan Zeytin Dağı'na gelmeleri ve oradan da sadakat ve tevazu içinde "Babamız"a dua etmeyi öğrencilerine öğrettiği başka bir yere ilerleyerek bu sürecin tamamlanacağı duyuruldu. Dağdaki aynı yerde Keşiş Peter ve büyük bir bilgi ve hitabete sahip bir din adamı olan Chocquesli (Flandre'de bir kale) Arnulf halka bir vaaz verdiler; farklı nedenlerden ötürü hacıların arasında büyümüş olan fikir ayrılıklarını sakinleştirmeye çalıştılar. Gerçekten de bu manevi öğütten sonra Kont Raymond ve Tancred kendilerini pişman hissettiler. Aralarında anlaşmış ama Kont'un haksızca Tancred'e ödemeyi reddettiği para meselesi nedeniyle ikisi arasında uzun zamandır süregelen anlaşmazlığı ahenkli bir sevgi ile yatıştırdılar. Bu ikisi aralarında uzlaşınca, dahası diğer pek çok Hıristiyan, kardeşleriyle dostluğa tekrar dönünce Hıristiyanların tüm kafilesi yukarıda bahsedilen yer olan Zeytin Dağı'ndan indi; sonraki dağ olan Siyon'da bulunan Tanrı'nın kutsal annesinin kilisesinde toplandı. Orada papaz cübbelerini giymiş, azizlerin kalıntılarını taşıyan din adamları ve din adamı olmayan pek çok değerli kimseler kentin surlarından onların hareketlerini izleyen Araplar tarafından oklarla vuruldu. Kent, Siyon'daki kiliseye çok yakın olduğu için bir ok uçuşu mesafedeydi. Bu yerde Hıristiyanların öfkelerini uyandırmak için herkesin gözü önünde surlara koydukları haçlara işeyerek veya küfürler ederek Efendimiz Mesih İsa'nın inancıyla alay ettiler, onu küçümsediler.

9. Sonrasında kutsal alay ve ayinle oruç tamamlanıp karanlık gökyüzünü kaplayınca gecenin karanlığında kuşatma araçları ve mancınıklar için gerekli olan tüm taş yığınları kuşatma araçları etrafına yerleştirilene kadar kentin İlk Şehit Stephen Kilise'nin yer aldığı yukarıda bahsedilen Jehosaphat Vadisinin olduğu kısmına doğru taşındılar. Orada kuşatma araçlarının, mancınıkların ve şahmerdanın parçaları birleştirilip yapımı tamamlandı. Aslında çoğunluğun kararıyla üç mancınık için parça ayarlandı ve

yedeğe alındı; böylece Hıristiyanlar ilk saldırılarında duvarlara ve surlara yaklaşmalarını engelleyen Arap kent sakinlerini korkutmak için bunları kullanabilirlerdi; ani bir bombardımanla ve taş saldırısıyla surda gedik açabilirlerdi. En sonunda Araplar surların ciddi bir biçimde zarar gördüğünü, bu saldırılarla bombardımanlar nedeniyle yıkıldığını fark edince çok miktarda saman, saman torbaları ve gemi halatı getirdiler; sıkı sıkıya paketleyip duvarları ve surları onlarla tamir ettiler; böylece mancınkların saldırılarına ve darbelerine karşı tampon oluşturacaklardı. Duvarlara ve surlara nihayetinde zarar verilemeyecekti. Bu nedenle düğ, kuşatma araçlarının yoluna halatlar ve çuvallar koyarak bu engelden kurtulup ateşli oklar yakarak onlarla yerdeki yayını gerdi; böylece ateşli oklarla kuru malzemeleri yaktı ve narin alevler hafif bir meltemle harlandı. İpler ile halatları yakana, bir sonraki saldırıyla surları ve duvarları paramparça edene kadar daha da büyüdü.

10. Tüm bunlar devam ederken yukarıda bahsedilen hasırdan örülü levhaları ve muazzam bir ağırlığı olan koçbaşı surların yıkım tahribatını arttırmak için yerleştirildi. Çok sayıda güçlü adam tarafından ağır ağır sürüldü ve gözcü kulelerini yani surları ayakta tutan dış duvarları zayıflatıp bir anda yıktılar; koçbaşını ilerleten adamlar tarafından kent surları yerle bir edildi. Kuşatma aracı için iç ve eski duvarlara giden bir yol hazırlandı ve kente doğru uzayan muazzam korkunç bir gedik açılırken kentin duvarları büyük bir zarar gördü. Kenti savunanlar duvarlar boyunca ilerleyen gediği görünce daha fazla risk almayarak duvarlara çok yakın olan koçbaşını sülfür, zift ve cila ile yoğurulmuş bir karışım ile ateşe verdiler. Böylece daha sonra demir başı ile duvarlara doğru süremeyip gediği genişletemeyeceklerdi. Daha sonra Tanrı'nın topluluğu, en sonunda ateşe verilen koçbaşını söndürmek için dört bir taraftaki çadırlar ve kulübelere ani bir haykırıyla uyandırıldı.

11. Bu arada koçbaşı sönerken mancınkların bombardımanı ve saldırıları devamlı olarak duvarları yıkıyordu ve muhafızlar ile savunmacılar onları surlardan uzak tutuyorlardı. Hatta bu devam ederken tüm teçhizatları, duvarları, üst katları, sığır, at ve deve derileriyle kaplı levhalarıyla, içinde kente saldırarak, onlara direnenlerle savaşacak ve daha kolay zarar verecek askerler konuşlandırılmış olan kuşatma kulesi dikildi. Dahası bu kulenin yapımı sebt gününden ⁹⁶(Yahudilerde ve bazı Hıristiyanlarda tatil ve dinlenme

⁹⁶ Sebt (Şabbat) Günü: Yahudilikte haftalık ibadettir. Bkz., Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Literatürk Yayınları, Konya 2012, s. 201-202; Galip Atasağun, "Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar", *Selçuk*

günü) perşembeye kadar devam etti; geceleyn uzun süren bu görev tamamlandı. Kuleyi korumak ve kenti savaşa kışkırtmak için Dük Godfrey ve kardeşi Eustance ile Tournai kentinde doğan Lithold ve Engilbert kardeşleri görevlendirdiler. Dük Godfrey ve adamlarının üst katta kalmalarını; Lithold ile kardeşini ve onların askerlerinin orta katta kalmasını ve alt katta tabi ki kuleyi itecek ve kente yaklaştıracak olanların kalması gerektiğine karar verdiler. Böylece bu adamlar kulenin tahkimatına ve katlarına yerleştirilince Hıristiyanlar kendi ateşleriyle yıkılmış gözetleme kulesinin ve yere serilen surun ardındaki koçbaşını yoldan çıkarmaya çalışmak zor bir iş olduğu için ateşe verdiler. Böylece kulenin yolunda onun boyutunda ve gücünde bir araç olmayacaktı.

12. Daha sonra cumartesi günü sabah olunca Arap askerler ile kent sakinleri inşa edilmiş kuleyi ve üzerindeki zırhlı askerleri gördüler. Sabahın bu kadar erken saatinde kuşatma kulesinde savaşa hazır askerleri görünce şaşkına döndüler, korkudan titrediler ve hepsi yay ve oklarla vurmak, kentin her yerinden görünen duvarın üzerinde yükselen kuledekileri devam eden savaşta mızraklar ve kayalarla sıkıştırmak için kente doğru gittiler. Böylece kâfirler, oklarla düke direnmek ve zarar vermek maksadıyla kentin içinde bir araya geldiler. Surlar boyunca yayılanlar hacılara zarar veriyorlar fakat hacılar yiğitçe karşılık veriyorlardı. Daha sonra hem kentin hem de surların üzerinde dışbudak ağacından bir mızrak boyunda yükselen kuşatma kulesinden içinde ve dışında her yerde bu mücadeleye giren adamlar ve askerler duvarlara zarar vermek, surları savunan kent sakinlerini korkutmak için gerçekten kocaman kayalar fırlatıyorlar, ok atıyorlardı. Siyon Dağı'nın üzerindeki kentin bir başka noktasında Kont Raymond'un askerleri duvarlara, surların üzerindeki kulelere ve aynı gece dükünki gibi duvarların karşısına dikilip yerleştirilmiş olan kontun bu kulesine nafi bir çabayla hasar verme fırsatı kollayanlara zarar vermek için bir kuşatma kulesinden taş ve ok atıyorlardı ⁹⁷.

13. Kutsal kentin kuşatması yorucu olmaya başlayınca, ele geçirilmesi için her yol ve yöntem için büyük bir hevesle çaba sarf edince ve Mısır Kralı'nın tehditleri ve gücü hakkında daha fazla şey öğrenince kentin fethinden önce Zeytin Dağı'ndaki ve

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001, sayı: 11, s. 136-137, Kur'an-ı Kerim, Nahl, 16/ 124, Âraf, 7/ 163, Nisâ, 4/ 47, Bakara, 2/ 65-66.

⁹⁷ Kuşatma silahlarının yapılması ve devam eden kuşatma ile ilgili krş., Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, ss. 343-346; Steven Runciman (Çev: Fikret Işıltan), 1998, *a.g.e.*, s. 217; Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, s. 154; Fulcherius Carnotensis, (İ. Bihter Barlas), 2009, “ *a.g.e.*, s.103; Ayrıca Steven Runciman ve Willermus Tyrensis'in haçlı kroniğinde Yafa'ya gelen filodan bahsedilmekte, Alberth bu durumdan bahsetmemiştir. Eserlerin verdiği bilgilere göre bu filodan gelen yardımlarla kuşatma aletleri yapılabilmektedir.

ablukaya alınamayan Jehosaphat Vadisi'ndeki kapıya doğru Kudüs kentinden Mısır Kralı'na olan biten her şey hakkında sürekli olarak haber gönderildiği, kralın mesajlarının ve tavsiyesinin kentin savunucuları tarafından sıklıkla gizlice aynı kapıya doğru tekrar geri gönderildiği ve bunu Hıristiyanlardan kolaylıkla gizlediklerini ve Efendimiz'in Tapınağı'nın para ve süslemeleri hakkında aynı casusların kardeş Tancred'e anlattıkları ordunun prenslerinin kulaklarına geldi. Bu sebepten Hıristiyan prensler tedbir toplantısı düzenlediler. Dikkatli bir muhafızla patikaların önünü ve ardını korumak için aynı dağın çıkış yolunda ve vadide gecenin karanlığında gizlice pusular yerleştirdiler. Böylece adetleri olduğu üzere Aşkelon'dan veya Mısır'dan ya da bu krallığın herhangi bir kısmından gelen veya ablukaya alınmamış kapıdan çıkan olursa umulmadık bir anda pusuya düşürerek yakalanacak ve gözcülük yapanların elinden kurtulup kaçamayacaktı.

14. En sonunda askerlerin yolları korumak için bu şekilde örgütlenen ve yukarıda bahsedilen Zeytin Dağı'ndaki yerde konuşlandırılmasından sonra Aşkelon'dan aceleyle gelen ve kentin savunucularına Mısır Kralı'nın mesajlarını getiren iki Arap hiçbir engelle takılmadan kente girmeyi umarak sessiz bir gece vakti muhafızların orta yerine vardı. Ama beklenmedik bir şekilde ablukaya alınmış kapının askerleri ve muhafızları tarafından yakalanıp tutuldular. Onlardan birisi aşırı hevesli genç bir asker tarafından mızraklanarak hemencecik son nefesini verdi. Öte yandan diğeri taşıdığı mesajın özünün ne olduğunu tehdit ederek veya hayatta kalacağı sözü verilerek ondan öğrenilebileceği ve böylece yapılacak hamleler önceden bilineceğinden ve bundan dolayı bu şekilde Hıristiyanlar daha az zarar görecekleri için canlı ve zarar görmeden Hıristiyan prenslerin huzuruna getirildi. Bu adam aslında hayatı için büyük bir endişe ve korku duyuyordu; bu yüzden Mısır Kralı'nın tavsiyesinin ve mesajının büyük bir kısmını (kent sakinleri ile sadık askerlerinin korkuya, baskıya, kıtlığa yenik düşmemelerini, on beşinci gün Galyalıları yok etmek, kendi halkını özgürleştirmek ve onlara yardım etmek için büyük bir kuvvetle Kudüs'e gelmeye karar verdiğini bilerek savunmaya kararlı bir şekilde devam etmeleri gibi) açığa çıkardı. Bu ve diğer raporlardan sonra haberci askerlere tekrar teslim edildi. Birinci ve ikinci yüklemekten sonra surlara atılması için elleri ve ayakları bağlı bir şekilde mancınıklardan birine yerleştirildi. Adamın bedeni çok ağır olduğu için mancınıkların kolu zavallı adamcağızı fazla uzağa fırlatamadı. Surların yakınındaki keskin taşlara düşerek boynu ve kemikleri kırıldı; anında öldüğü bildirildi.

15. Ancak kent sakinleri ve Mısır Kralı'nın askerleri kralın elçisinin bu şekilde öldüğünü, Hıristiyanların kente daha cesurca saldırdıklarını ve bu tarafta kuşatma kulelerinin kente yönelik çok tehlikeli bir hareket tarzıyla döndürüldüğünü görünce kendileri de on dördüncü mancınığın mekanizmasını kurmaya karar verdiler. Böylece güçleri ve kuvvetleriyle taşlar kulelere sürekli olarak fırlatılacak ve sık darbeleriyle kuşatma kuleleri gök gürültüsü gibi parçalanarak imha olacak, aynı zamanda onun içine konuşlandırılmış olanlar yıkıntıyla yok olacaktı. Bu on dört mancınıktan dokuzu çok sayıda kentlinin gücüyle Kont Raymond'un kulesinin karşısına yerleştirildi. Kule sık ve dayanılmaz saldırılarla şiddetli bir şekilde sarsılarak zayıfladı ve eklemleri gevşedi. Nitekim kulenin içindeki savaşçılar ezilerek şaşkına döndüler, hayatlarını kurtarmak için kaçtılar. Ve böylece çok hızlı taş darbelerine karşı dayanamayan kulenin herhangi bir koruması olmadığı için surların gerisine doğru çekildi; hiç kimse kentlilere zarar vermek için ona tekrar tırmanmaya gönüllü olmadı. Kalan beş mancınık da benzer bombardımanla kuleye saldırmak ve zayıflatmak için dükünün karşısına kuruldu. Ama Tanrı'nın yardımıyla sık darbelerle vurulmasına rağmen, hasır levhalar tarafından korunduğu ve inanılmaz taş saldırısına karşı bu levhalar tampon işlevi gördüğü için çökme tehlikesi geçirmesine rağmen bir bütün olarak yenilmeyerek kaldı.

16. Aynı kulenin tepesinde Efendimiz Mesih'in bir heykelini içeren altından parlak bir haç vardı. Araplar mancınıkların bombardımanı ile bunu yok etmek için çok uğraştılar ama onu vurmak veya yerinden etme fırsatına sahip olamadılar. Gerçekten de bu haça karşı sıklıkla taş fırlatırlarken bir taş dükün yanında duran bir askerın kafasına sertçe çarptı. Kafatası kırıldı ve boynu paramparça olarak çabucak öldü. Yanı başından taş fırlayan kentlilere ve mancınıkları çalıştıranlara karşı yayıyla şevkle savaştı ve ne zaman darbelerle kulenin levhaları kopsa onları tamir etti, iplerle bağladı.

17. Arap askerler hasır levhalara mancınıkların etki etmediğini gördüler. Bundan dolayı zaman zaman kuleyi koruyan levhalara yanan korlar kuru maddeye yapışıp hafif rüzgârla tutuşacağı ve kuleyi yakacağı için ateş kusan çömler fırlattılar. Ama Galyalıların gayreti ile hileleri hile ile savuşturuldu. Kule ve levhalar kaygan deriler ile kaplıydı ve hiçbir alev ya da kor onlara işleyemezdi; çünkü ateş deriden kayıyor ve yere düşerek sönyordu. En sonunda dük ve adamları bu beş mancınığın sürekli darbelerinden dolayı bunaldılar, çok sayıda sıkıntı yaşadılar. Hıristiyanların gücünü kullanarak surlara ve duvarlara kuleyi daha da yakınlaştırdılar. Böylece mancınıklara daha güvenli bir mesafede

dayanabilecek, binalar ve kuleler yüzünden mancınıklar getirilemediği için daha az taş fırlatarak kuleyi daha az yıpratılabilecekti. Kule duvarlara yakın yerleştirildi ve beş mancınık geri çekilmek için yeterli mesafe bulamadı; bir taş yüklenerek onlardan zorla fırlatıldı ama çok yakın olan kulenin üzerinden uçarak duvarlara yakın düştü ve Arapları ezdi. En sonunda Araplar kuledeki adamların gözü pek olduğunu ve mancınıkların kullanılarak onlara zarar verilemeyeceğini fark ettiler, böylece kuleye çok yakın burçlardan birini saman, ot veya yemle doldurulmuş torbalarla, aynı zamanda hasır levhalarla örtüp gemi halatıyla her tarafını sararak ve kuşatma kulesine sapanlarla veya küçük mancınıklarla sürekli taş yığınları fırlatan, çeşitli silahlarla kuledekileri dehşete düşüren askerler yerleştirerek Hıristiyan mancınıklarından korudular. Ama Dük Godfrey'in kuşatma kulesinin geri çekilmesi ile muhafızlar saldırıya maruz kalmayarak daha güçlü bir şekilde yendiler ve Arapların zanaatkârları kule ve içindekilerin tekrar onarımlarının ötesinde onu imha edebilecek başka bir tane hazırladı.

18. Demir çiviler ve kancalarla sabitleyip zift, balmumu, yağ ve yanıcı pek çok şey emdirilmiş ıslak ketenle çivileri kapatılmış kocaman ve çok ağır bir ağaç gövdesi getirdiler. Bu kereste duvarlara ve surlara kuşatma kulesini yakmak için fırlatılırken ayrıca ağacın ortasına kolaylıkla götürülmesin ve hacıların eğimli demir kancaları tarafından sökülmesin diye ağır bir zincir çaktılar. Bu ağaç gövdesi hazırlanıp mükemmelleştirilince bir gün tüm kent ahali ve Mısır Kralı'nın askerleri kentin içinde toplandılar ve bu eserin etrafında birleştiler. Merdivenlerini, mızraklarını ve araçlarını kullanarak su ile söndürülemeyecek büyüklükte bir ateşle keresteyi yaktılar ve derhâl duvarlar ile kule arasına tüm kuşatma kulesinin dayandığı direkler yoğun güçlü ateşle yansın ve içindekiler yok olsun diye duvarlardan fırlattılar. Ama bu olayda yerel dost Hıristiyanlar su kullanılarak söndürülemeyen ve sadece sirke ile söndürülebilen bu ateşi (bahsi geçen ateş Rum Ateşi) Hıristiyanlara tarif ettiler. Dolayısıyla şans eseri kulenin içine şarap tulumları içine yerleştirilen sirke, kütüğe döküldü ve bu şekilde büyük yangın söndürülerek kuleye herhangi bir zarar veremedi. Daha sonra ağacın gövdesinin söndürülmesi için hacılar büyük uğraş verdiler. Zincirleri yakaladılar ve tüm güçleri duvarın dışına doğru çekerek büyük bir mücadele verdiler. Tanrı'nın lütfuyla Hıristiyanların gücü galip geldi ve böylece zincir Araplardan kopararak inançlıların eline geçti.

19. Zincir için yapılan bu mücadele içeride ve dışarıda devam ederken ve içeriden boş yere beş mancınık taş fırlatırken kulenin üst katında bulunan dük adamlarıyla

durmaksızın kalabalığın ortasına ve surdan uzakta olan duvarlarda duranlara her türden taş ve ok fırlatıyordu. Hıristiyanların üç mancınığı aralıksız surlara ve surlardan uzakta kalan bu tarafta duran muhafızlara bombardıman yapıyordu. Bu noktada savunmadan geri çekilen ve güçsüz düşen Arapları ve duvara çok yakın oldukları için surların her iki tarafında dışarıda mancınıkların saldırısı nedeniyle uzunca bir süre geri çekildiklerini gören yukarıda adı geçen Lithold ve Engilbert kardeşler direkleri uzatarak ikinci kattan surların üzerindeki ittiler ve ordu içinde ilk olarak tırmanarak duvarların koruyucularını bozguna uğrattılar. Dük ve kardeşi Eustance kente giren bu adamları fark edince hemen üst kattan inerek surların üzerinde durup onlara yardım ettiler. Tüm ordu bu olanları ve prenslerin çoktan kentin sahibi olduklarını görünce inanılmaz bir sesle bağırarak her yönden duvara merdiven dayadılar ve tırmanıp içeri girmeyi hızlandırdılar.

20. Kent sakinleri ve kentin savunucuları surların, duvarların ele geçirildiğini, kentin ortasında Hıristiyan askerlerin bulunduğunu ve Galyalıların silahlarıyla tüm kenti doldurduğunu görünce dehşet ve akıl durgunluğuyla kalakaldılar ve çabucak kaçarak çok büyük ve sağlam olduğu için koruma sağlaması umuduyla Kral Süleyman'ın Sarayı'na doğru muazzam bir kalabalık olarak kaçmaya başladılar. Galyalılar onları mızrakları ve kılıçlarıyla cesurca kovalayarak kaçakların kendileriyle birlikte sarayın kapılarından girdiler ve kâfirlerin katledilmesine devam ettiler. Gerçekten de Mısır Kralı tarafından yaklaşık dört yüz kadar süvari gönderilmiş ve savunma ve takviye yapmaları için kentin her yerinde kent sakinlerini uyarmak için dolaşıyorlardı ve askerlerinin zorluklarını ve bozguna uğradıklarını görünce farklı yönlerden Davud Kulesi tahkimatına doğru dörtnala ilerlediler. Ama Galyalılar onları çok yakından takip ediyorlardı ve sadece kule kapısının içine girdiler ve uyum içinde kapının önünde atlarından inip onları terk edince Hıristiyanlar onları yakalayıp dizginlerini ve eyerlerini ele geçirdiler.

21. Bu arada bazı hacılar cıvatalarını ve demir çubuklarını söktükleri kentin kapılarını zorladılar. Onları takviye için tüm sıradan kalabalık içeri alındı ama bu kapıdan içeri girenlerin baskısı ve gerginliği o kadar yüksekti ki atların binicilerini istemeyerek ısırmak için ağızlarını açarak dişleriyle saldırdığı ve binicilerinin inanılmaz lanetler okudukları bildiriliyor. Dahası yaklaşık on altı kişi atların, katırların ve insanların ayakları altında çiğnendiler ve parçalanarak ruhlarını teslim ettiler. Binlerce erkek ve kadın aynı şekilde demirden kafası olan dövme koçbaşının açtığı gedikten geçerek içeri girdiler. Tüm bunlar toplanıp bağırarak ve yaygara çıkararak ileriden giden kardeşlerine yardım etmek ve

o çok büyük binaya kadar Arapları gaddarca öldürmek için yukarıda bahsedilen saraya doğru koşular. Kraliyet sarayının zemine doğru oluk oluk akan muazzam bir kan nehri vardı ve dökülen bu kan nehrinin derinliği ayak bileğine kadar ulaşıyordu. Araplar şimdi ve daha sonra ruhlarını ve güçlerini geri toplayarak boşu boşuna kendilerini savunmaya çalıştılar ancak yine de katliama karşılık olarak inançlılar arasındaki pek çok tedbirsiz deldiler.

22. Devamında, birçok Sarazen saray girişinin önündeki, göl kadar kapasiteye sahip içi su dolu mağaraya kaçtı. Üzerinde kavisli bir şekilde inşa edilmiş çatısı vardı. Her taraftan mermer kolonlar ile desteklenmişti. Bazıları suda boğuldular; diğerleri peşlerine düşen Hıristiyanlar tarafından öldürüldüler. Çatıda bulunan tıpkı kuyu gibi açıklarda, kaçma derdinde olan Sarazenler ve peşlerinde kör bir şekilde hücum eden Hıristiyanlar sadece boğarak değil, aynı zamanda kırılan boyun ve uzuvlar, yırtılıp yarılan karınları yüzünden de ölüyorlardı. Kuşatma boyunca mağarada bulunan bu su, muhtaç vatandaş ve askerlere, ayrıca at ve hayvan sürülerine veriliyordu. Yağmur yağdığı her zaman bu sarnıç sarayın çatısından, oluklardan, Yüce İsa Tapınağı'nın kavisli çatısından ve daha birçok binanın çatısından gelen sular ile doluyor; bütün mevsimler boyunca şehir sakinlerinin ihtiyaçlarını soğuk ve sağlıklı su ile karşılıyordu.

23. Sarazenlerin büyük ve zalim katliamından sonra on bin insanın öldüğü saraydan çıkan galip Hıristiyanlar, ölüm korkusundan şehrin sokakları boyunca her tarafa koşuşan kâfirleri kılıçla katliama uğrattılar. Kuleli saraylara ve konutlara kaçmış kadınları kılıçtan geçiriyorlardı. Kadınların meme emen bebeklerini kucaklarından veya beşiklerinden kapıyor, duvarlara ya da kapıların üst eşiklerine fırlatarak bebeklerin boyunlarını kırıyorlardı. Kimisini silahlarla kimisini taşlarla vurarak öldürüyorlardı. Kesinlikle yaşına ve cinsiyetine bakmaksızın kimseyi sağ koymuyorlardı. Bir evi ilk istila eden içindeki mobilya, mısır, arpa, şarap, yağ, para, kıyafet ve bulduğu diğer her şeye el koyuyordu. Böylece bütün şehrin sahibi olmaya başladılar. Hıristiyanlar şehre girdikten, şehir ve saraylar boyunca öfkeyle büyük katliamı gerçekleştirdikten sonra, Sarazenlerin ganimet ve varlıklarına şaşkınlıkla bakarken; şehrin ilk istilasını sırasında önden gidip hızlıca Yüce İsa Tapınağı'na koşan Tancred, süngüleri çekerek içeri girmişti. Türkler tarafından şapeli süslemek için toplanan, kolon ve sütunlara yaldızlanmış inanılmaz miktardaki altın ve gümüşü, yoldaşının yardımı ile iki günlük bir çalışmadan sonra yağmaladı. Bildirilene göre Tancred, kuşatma sırasında şehirden kaçarken yakalanıp, hayatlarının bağışlanması için bu

sırrı veren iki Sarazenle karşılaşmıştı. Bu iki günlük çalışmadan sonra tapınağın kapılarını açtı ve ganimetleri aldı. Sadakat ile bu ganimetleri şövalyesi olduğu Dük Godfrey'le paylaştı. Ganimetin tam miktarını bilen oydu ve söylenene göre altı tane deve ya da katır bu ganimetleri zar zor taşıyabilirdi.

24. Hakikaten Yüce İsa'nın olarak adlandırılan bu tapınak Kral Süleyman'ın kadim ve ustaca yapılmış tapınağı olarak anlaşılmalıdır çünkü İsa Hazretleri dünyaya gönderilmeden çok yıllar önce bütün şehir önce Kral Nebukadnezar sonra da Kral Antiohos tarafından yok edilmişti. Süleyman'ın tapınağı yerle bir edilmişti; tapınağın içindeki süslemeler, kutsal kaplar yağmalanmıştı. Yüce İsa dünyaya geldikten sonra tıpkı onun söylediği gibi bir kez daha Roman prensleri Titus ve Vespasian tarafından içindeki insanlarla beraber tamamen yok edilmişti. Tıpkı Yüce İsa'nın duyurduğu gibi taş üstünde taş kalmamıştı. Aslında birçok insan sonradan bu tapınağın modern olarak, Hıristiyanlar tarafından tekrar inşa edildiğinden, Süleyman'ın Tanrı mişkanını (ya da çadır tapınak) sedir odunundan ve Paros mermerinden, içine de Kutsallar Kutsalı'nı (İng. Holy of Holies) inşa ettiğinden bahsediyorlardı. Dahası bu modern mişkanın ortasında doğal kayadan yapılmış bir dağ bulunuyordu. Boyut olarak neredeyse bir akrenin 3/1'i (bir arazi ölçü birimi, 'dönüm' olarak çevrilebilir), uzunluk olarakta 2 cubit (eski bir uzunluk ölçü birimi) ediyordu. Bir tarafında mağaramsı mekânlara giden basamaklar vardı. Diğer bir tarafta ise görenlerin söylediğine göre taştan küçük bir kapı varmış ama her zaman mühürlüymüş. Bazı insanlara göre bu mekânda hâla kutsallar bazı eşyalar bulunmaktaymış. Artık muhteşem bir marangozlukla, duvarların düşeylerinin her tarafında bulunan daire şeklindeki odunların kapladığı bu modern tapınakta, parıldayan altından ve büyük zanaatla yapılmış, bir kâsenin üzerine sabitlenmiş ve her zaman asılı duran, 200 mark (eski bir ağırlık ölçü birimi) ağırlığında bir zincir bulunmaktaymış. Kimileri bunun altın kâse olduğunu iddia ediyor, kimileri Yüce İsa'nın kanının içinde saklandığını, diğerleri ise Yahudilere verilen kudret helvası olduğunu söylüyor. Bu şekilde farklı fikirler ile birbirlerini motive ediyorlardı.

25. Böylece, daha önce söylediğimiz gibi, tapınağın ortasındaki kâse ve küçük buruna Tancred tarafından dokunulmadı. Dahası, Türkler onlara yürekten sevgi ve saygıyla taptı ve dokundurtmadılar. Ayrıca mişkanı süsleyip dekore ettiler. Sadece törenlerinin izlenişi sırasında törende bulunmalarına izin verilmeyen diğer kâfirlerden mahrum bırakıyorlardı. Bu şekilde, kendi dini inançlarına göre kâfir ibadetlerini yerine getirirken,

sadece Yüce İsa türbesi tapınağını ve içindeki Hıristiyanların canını ve ayrıca beraberinde de Latin Azizesi Meryem'in küçük kilisesini, düzenli olarak ödedikleri vergiler sayesinde başışladılar. Kutsal şehrin diğer şapellerinde Türkler ve Sarazenler tiranlıklarını büyük katliamlarla sürdürdüler. Özellikle Katolikleri sürdürdüler. Sonra, Tancred Yüce İsa'nın bu tapınağına doğru dönerken, tıpkı söylenildiğı gibi, ona ifşa edilen servete açgözlülükle bakarken, diğerleri Davud Kulesi'ne doğru kaçanları kovalıyordu. Tüm prensler kuleli binalara ve şehir sakinlerinin mülklerine ağzı açık bakakalırken ve sıradan halk Süleyman tapınağına doğru giderken büyük gaddarlıkla Sarazenlere katliam yaparken, Dük Godfrey çok geçmeden soykırımdan vazgeçti ve yanında sadece Baldric, Adelolf ve Stabelo adında üç adamı kaldı. Zırhlı yeleşini ve keten kıyafetlerini çıkardı. Çıplak ayaklarıyla duvarlardan dışarı çıktı ve şehrin dışında mütevazı bir geçit töreni düzenledi. Zeytindağı'na bakan kapıdan içeri girerek, Tanrı'nın oğlu, Yüce İsa Hazretleri'nin Kabri'ne gitti. Gözlerinden yaşlar boşalıyor, dua ediyor, şükrediyor; her zaman en büyük arzusu olan bu yere gelebildiğı için Tanrı'ya teşekkür ediyordu.

26. Dükün bu kutsal arzusu gerçekleşikten sonra, bu rüyadaki görüntünün tamamen gerçek olduğı ortaya çıkmış oldu. Bu yolculuk başlamadan önce dük derin derin iç çekerken, kalbindeki en büyük arzunun kutsal şehre gelip İsa Hazretlerinin kabrini görmek olduğundan, sık sık hizmetkârlarına bu arzusunu açıklardı. Stabelo adındaki bir hizmetkârına bir rüya gösterilmişti. Adam rüyasında aşırı uzun, cennetten dünyaya uzanan, altın kaplama bir merdiven görmüştü. Bu merdiveni dük, elinde lamba taşıyan Rothard isimindeki bir kâhyasıyla beraber, içini yakan bir arzuyla tırmanmaya çalışıyordu. Fakat kâhya cennetin tahtına uzanan merdiveni yarıladıktan sonra, elindeki lambanın ışığı söniyor ve üzerinde bulunduğu merdiven basamağı ağır hasar alıyor. Ve böylece kâhya aşağıya düşüyor. Korktuğundan dolayı tekrar gelip dükle beraber cennetin kapısını tıklama görevini yerine getiremiyor. Bu noktada rüyayı gören Stabelo lambayı eline alıyor ve sönen lambayı geri yakıyor. Özgüvenle kâhyanın hak etmediğı merdiven basamaklarına tutunuyor ve elinde hâlâ yanan lambayla, dükle beraber cennetin avlusuna geliyorlar. Orada onlar için hazırlanmış, üzeri her türlü leziz gıdayla tıka basa doldurulmuş bir masa görüyorlar. Sonra dük lütfu hak edip, seçilmiş olanlarla beraber masaya yaslanıyor ve orada duyduğı tüm mutluluğı paylaşıyor.

27. Cennetin sarayına giden bu merdivenin işaret ettiği şey, eğer dükün sürekli arzuladığı Kudüs yolculuğı değilse neydi? Burası kutsal memleketti. Merdiven saf

altından yapılmıydı çünkü cennete gelecek olanlar ve bu yolculuğa çıkacak olanlar saf ve temiz bir yüreğe ve iradeye sahip olmalıydı. Dahası, merdivenin yarısını tırmandıktan sonra kâhyanın lambası söndü ve üzerine bastığı basamak kırılarak cennete yükselmesine müsaade etmedi. Çünkü o yolcuğun yorgunluğundan, gerektirdiği emekten kaçmıştı. Hâlbuki diğer birçok insan dükle beraber saf özgür iradesi ile ant içmişti. İman eksikliği ve karşılaştığı zorluklardan dolayı dükten ve Antakya'dan ayrıldı. Dinden çıkmış bir insan oldu ve ızdırap dolu bir hayata geçiş yaptı. Artık dükle beraber merdiveni tırmanıp cennetin masasında azizlerle beraber yemek yemeyi hak etmiyordu. Ama yine düke kâhyalık eden Stabelo lambayı alıp geri yakmıştı çünkü iyi niyetle ettiği yemini unutmamıştı. Aslında lambayı geri yaktığında, ettiği yemin de geri yanmıştı; sebatla lambayı tutuyordu. Ve dükle beraber yıkılmaz merdiven basamaklarından tırmandılar. Her zorluğa karşı dükün kararlı ve sadık bir hizmetkârı olarak kaldı. Onunla beraber Kudüs'e geldi. Aslında cennetin masası ve azizlerin arzusu olan Yüce İsa'nın Kabri'nin huzuruna çıkmayı hak etmişti.

28. Olanlardan sonra dük dualarını bitirip, yüreğinde hissettiği büyük mutluluk ve sevinçle tapınaktan çıktı. Kutlama yapmayı reddetti çünkü dinlenilmesi gerekiyordu. Bütün ordu kâfir katliamını bitiriyor, yorucu gün herkesin gözüne ağırlık çökmesine sebep oluyordu. Cumartesi günüydü ve Tanrı'nın ve Meryem annemizin şehri Kudüs, büyük bir zaferle tekrar oğullarının eline geçmişti. Açgözlülükle yozlaşmış Kont Raymond, aldığı büyük meblağ paradan sonra Davud Kulesi'ne sığınmış Sarazenlerin zarar görmeden gitmesine izin verdi. Dahası, o kulede bulunan tüm silah, gıda ve diğer yağmalanmış şeyleri elinde tuttu. Sabbath (dini tatil günü) günü olan ertesi günle beraber, hava daha bir aydınlıktı. Üç yüz civarında Sarazen hayatlarını kurtarma umuduyla silahlarla beraber Süleyman Tapınağı'nın çatısına kaçmıştı. Büyük dualarla hayatları için yalvarıyor, güvenlik sembolü olarak Tancred'in sancağı onlara verilmediği takdirde hiç kimsenin vaadine veya sözüne güvenip aşağıya gelmeyeceklerini söylüyorlardı. Ama bu zavallılar için iyi olmadı. Birçok insan bunu duyunca sinirlendi; Hıristiyanlar yoğun bir öfkeyle çıldırdılar. Bu yüzden tek bir Sarazen bile hayatta bırakılmadı.

29.Şanlı şövalye Tancred kendisine yapılan bu hakareten sonra öfkeye kapıldı. Eğer daha ulu ve bilge adamlar gururunu yatıştırmasaydı büyük bir intikam alınmadığı sürece öfkesi dinmeyecekti. Bilge adamlar şöyle dediler: "Tanrı'nın şehri Kudüs, hepimizin bildiği üzere tekrar bizim olmuştur. Can vermeden ve büyük zorluklara göğüs görmeden

bunu başarmadık. Bugün Meryem annemiz tekrar biz oğullarına kavuştu; Mısır kralı ve Türk tiranlığından kurtuldu. Ama şimdi düşmanlarımıza gösterdiğimiz açgözlülük, tembellik ya da acıma duyguları yüzünden, hâlâ şehirde bulunan tutsak kâfirlerin canını bağışlayarak tekrar kutsal şehri kaybetmeyelim. Eğer Mısır kralı tarafından saldırıya uğrasaydık şehrin hem içinden hem dışından derhâl atılırdık, bu şekilde sonsuz sürgüne giderdik. Bize göre en önemli ve güvenilir tavsiye fidye karşılığı rehin tutulan veya fidyesi ödenmiş tüm Sarazenlerin gecikmeden kılıçtan geçirilmesidir. Böylece onların kurnazlıklarıyla ve entrikalarıyla hiçbir zaman karşılaşmayız.”

30. Zaferin üçüncü gününde bu tavsiyeyi aldıktan sonra, liderler tarafından adalet çağrısı yapıldı. Herkes silahlarını kaptı, şehirde kalan kâfirlerin korkunç katli tekrar başladı. Şehrin sokaklarından kimi buldularsa katlettiler. İleride para ve fidye almak için kösteklere vurdukları insanları kösteklerinden ayırıp başlarını kestiler. Hiç kimsenin yaşına bakmıyor; taşlarla kız çocukların, kadınların, soylu kadınların, hatta çok küçük yaştaki kız bebeklerin ve hamile kadınların başlarını eziyorlardı. Gördükleri katliamdan sonra belki hayatları kurtulur diye kız çocuklar ve kadınlar Hıristiyanların boynuna sarılmaya çalışıyorlardı. Yaralanıp yere düşenlerin bazıları ağlıyor, bağılıyor; zavallı yakarışlarla canlarının bağışlanması için yalvarıyordu. Üç-beş yaşlarındaki çocuklar anne ve babalarının başına gelen kötü kaderi görünce bağıriş ve ağlamalarını daha arttırıyorlardı. Hıristiyanları merhamete getirmek için yapılan onca hareket hiçbir işe yaramadı. Hıristiyanlar kalplerini yitirmişti; tek odaklandıkları şey katliamdı. O kadar gözleri dönmüştü ki meme emen bir yaşındaki bebeklere karşı bile merhamet gösterilmedi. Ölümlerin bedenleri tüm Kudüs sokaklarına yayılmıştı. Erkek, kadın, çocuk ve bebeklerin ceset ve kopmuş uzuvları sadece sokaklarda değil; evlerde, saraylarda, hatta nüfus yoğunluğu çok düşük çöl arazilerinde bile vardı⁹⁸.

31. Dahası, kutsal şehrin kuşatılmasından ve bu ana dek Sarazenler tarafından korunup savunulmasından itibaren, kısa zaman önce şehri istila eden Türklerden hiçbirisi şehirde bulunamadı. Türkler şehirdeki Sarazenleri, fakirleri ve Hıristiyan hacıları vergiye

⁹⁸ Kuşatma silahlarının yapımı, Kudüs'ün ele geçirilmesi ve yapılan katliamlar ile ilgili olarak bkz, İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s.235-236; Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, ss.154-157; Steven Runciman, *a.g.e.*, ss. 218-221; Ergin Ayan, 2016, *a.g.e.*, ss. 349-370; Anna Kommena, *a.g.e.*, s.342-343; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, ss. 47-60; Ali Sevim, 2000, *a.g.e.*, s.182-183; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, ss.104-107; Ali Sevim, 2006, *a.g.e.*, s. 37, s. 128; Urfalı Mateos, 2000, *a.g.e.*, s. 199; Gregory Abûl- Farac, *Abûl- Farac Tarihi*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 340-341.

bağlamıştı. Kutsal şehri ele geçirmiş üç yüz Türk vardı. Bu Türkler yakın bölgede bulunan ve Mısır kralının himayesinde olan toprakları da kendilerine bağlayıp haraca tabi tutmuştu. Daha önce söylediğimiz üzere, Hıristiyan ordusu İznik'i ele geçirdikten sonra Antakya kuşatmasına giderken, Türklerin bozguna uğrayıp rezil olduklarını ve Hıristiyanların şanlı ve çok güçlü bir orduyla yolda olduğunu duyan aynı Mısır kralı, üç yüz Türk'e kaybettiği Kudüs şehrini kuşattı. Ordusunda bulunan mancınıklarla büyük bir saldırı düzenleyerek Türkleri yendi. Türkler sağlam bir direniş gösterip sertçe mukabele etseler de büyük kayıplar vermişlerdi.

32. Bu Türklerin başında Sökmen isimli bir kişi vardı. Çok cesur bir savaşıydı ve Mısır kralına hep engel oluşturuyordu. Uzun uzadıya Türkler ve prensleri Sökmen üzerlerine gelen binlerce sayıdaki Mısır askerini bozguna uğratamayacağını görünce sağ ellerini uzattılar ve barış içinde şehri teslim edeceklerini söylediler. Şam'a güven içinde gidebileceklerine dair kraldan olur aldılar. Şam'da Sökmen'in çok güçlü erkek kardeşi yönetimdedi. Türkler şehirden atılıp kraldan Şam'a gideceklerine dair olur aldıktan sonra, kral Kudüs'e girdi ve Yüce İsa'nın Tapınağı'na kâfirlerin inançlarına uygun şekilde, mütevazı ve derin saygılı bir tavırla yaklaştı. Sonra Yüce İsa'nın Türbesi'ne girdi; Hıristiyanlara hiçbir müdahalede bulunmadan ibadetlerini yapmalarına müsaade etti. Dışarı çıktıktan sonra şehre kendi sadık adamlarını muhafız olarak bıraktı, Davud Kulesi'ne asker yerleştirdi. Süleyman sarayını, diğer kraliyet binalarını, savunma sistemlerini yetki alanına aldı. Türkleri indirip şehri tekrar ele geçirdiği için büyük sevinç içindeydi. Ama yine de hâlâ Şam'daki Türklerin başına bela olabileceğinden korkuyordu. Bu yüzden Antakya etrafındaki Hıristiyanlara elçiler yolladı. Türkleri Kudüs'ten kovduğunu söylüyordu. Hıristiyanların Kudüs hakkındaki her türlü arzusunu gerçekleştirmeyi istediğini, İsa'nın öğrettiği Hıristiyanlık dini hakkında verecekleri tavsiyelere uyacağını söylüyordu. Ama kral söylediği her şeyde yalancılık edip, aldatıcı konuşmuştu. Çünkü sahip olduğu her silah ve asker ile hacıların şehre girişine engel olmuştu. Ta ki şimdi Göksel (göğe ait, cennete ait, cennetten) Kral'ın yardımı ile Sarazenler vahşice katledilip, Kudüs Hıristiyanlar tarafından fethedilene dek.

33. Sarazenlerin acı dolu katli tamamlanınca, ertesi gün gelen Pazar günüyle Hıristiyanlar aralarında danışıp Kont Raymond'u şehrin yöneticisi ve Yüce İsa Türbesi'nin muhafızı olarak atamaya karar verdiler. Ama kendisi gibi yanına yardımcı olarak atanan tüm adamlar da bunu reddettiler. En sonunda, ne kadar gönülsüz de olsa, Dük Godfrey'in

bu görevi yüklenmesine karar verdiler. Bu mevkiye gelince, Hıristiyanların tavsiyesi ve iyi dilekleri ile Sarazenlerin koruduğu ve Kont Raymond'un para karşılığı kaçmalarına izin verip ele geçirdiği Davud Kulesi'ni istedi. Ama Kont Raymond hiçbir şekilde bunu kabul etmeyeceğini söyledi. Ardından bizzat dükün kendisi ve diğer Hıristiyanlar tarafından kuleden vazgeçmesine dair tehdit edildi. Dükün bu mevkiye gelmesinin insan kararıyla değil Tanrı'nın kararıyla verildiğine inanılıyor. Çünkü çok dürüst ve iyi kalpli bir şövalyeye rüyasında bu yolculuk başlamadan on yıl önce Godfrey'in Tanrı'nın kararıyla Hıristiyan ordusuna lider ve prens olarak seçildiği gösterilmişti. Diğer tüm liderlere göre Godfrey daha başarılı, daha çok zafer kazanmış, daha bilge, daha dürüst ve daha imanlıydı.

34. Bir gece, daha önce bahsettiğimiz, Ripuarian bölgesinde bir malikâne olan Kenzwillare'den Hecelo isminde bir şövalye, dük ile beraber Ketena adındaki bir ormandaydı. Avlanmaktan yorgun düşmüştü ve uykusuna yenik düştü. Uykuya dalınca ruhu Sina Dağı'na yolculuk ettirildi. Sina Dağı'nda Tanrı'nın hizmetkârı Musa, kırk gün oruç tuttuktan sonra Tanrı'nın ihtişamını görmeye hak kazanmıştı ve sonra da En Kutlu (Tanrı'dan gelen) kanunlara nail olmuştu. Ardından bu dağın zirvesinde dükün huşu ve narin bir şekilde yükseldiğini gördü. Beyazlar içinde, piskopos sembollerine sahip iki adam onu karşılamak için acele ediyordu. Onun yanına gelince şu sözleri söyleyerek iyi dileklerini ilettiler: "Hizmetkârı ve imanlı mümini Musa'yı kutsayıp, sevgisini veren Tanrı'nın kutsamaları üzerinize olsun. Siz de Yüce Yaraticının gözünde sevgi bulunuz. Hıristiyan ümmetine büyük iman ve dürüstlikle dük ve komutanlık ediniz." Bundan sonra rüya son buldu ve şövalye uyandı.

35. Bu rüyadan Musa'nın ruhu ve yumuşaklığına sahip, İsrail'in ruhi lideri olacak, Tanrı tarafından seçilmiş ve halkın prensi olarak atanmış bir liderin ortaya çıkacağı değil de başka ne çıkarılabilir? Bundan önceleri onlarca prensler, hükümdarlar, kontlar, varisler ve piskoposlar bu aynı yolculuğa çıkmıştı. Ama Tanrı hiçbirinin yolculuğunun iyi geçmesine veya arzularının gerçekleşmesine müsaade etmedi. Başlarına her türden bela musallat oldu. Barbar milletler ve krallar onlara müsamaha göstermedi. Bu olaylardan şövalyenin gördüğü düşün gerçek olduğunu anlıyoruz. Gerçekten de, daha önce gönderilenlerden sonra bu yolculuğa çıkan Dük Godfrey, umutsuzluğa düşen orduya liderlik ederek, karşılarına çıkan her aksiliği lehlerine çevirdi. Hiçbir şey yollarında duramadı. Kanun tanımayan ve suça meyilli insanlar hariç onlara zarar verecek bir zorluk ortaya çıkmadı. Kötülük yüzünü gösterdiğinde, Tanrı'nın adaletine uygun olarak intikam

yerini bulmuştu. Bu şekilde ulu ordu kutsanmıştı. Oğullar kılıçla ve açlıkla cezalandırılırsalar da, sonunda pislikten arınmışlardı ve mutlulardı. Kutsal arzularını lider ve prensleriyle beraber gerçekleştirmişler, Kudüs şehrine girmeye layık olmuşlardı. Yüce İsa'nın Türbesi'nde ibadet etmişler, Tanrı'nın izniyle surları ele geçirmişler ve Godfrey'i şehrin ve halkın lideri yapmışlardı.

36. Bunun yanı sıra, Azize Meryem Kilisesi'ne üye, Gisbert isiminde Katolik bir kardeşimize, yolculuk başladıktan yedi ay sonra, dükün Hıristiyan halka Tanrı tarafından atanarak liderlik ve prenslik ettiği rüyasında gösterilmiştir. Gerçekten de, yine aynı kardeşe dükün Güneş üzerinde bir koltukta oturduğu ve etrafında her türden farklı farklı kuşun uçtuğu gösterilmiştir. Bu kuşların bir kısmı uçarak gözden kayboldu. Ama geriye kalan büyük bir kısım hâlâ dükün sağında ve solunda durmakta idi. Bundan sonra güneşin büyük bir kısmı parlak ışınlarından dolayı kapanmıştı ve dükün koltuğu kısa bir süreliğine lekelenmişti. Artık kuşların çok büyük bir bölümü uçup gitmişti.

37. Tıpkı Güneş'in diğer tüm yıldızlardan daha muazzam olması gibi, Kudüs'te dünyadaki tüm şehirlerden daha kutsal ve ünlü idi. Dükün güneş üzerinde taht gibi oturması gibi, şimdi de Kudüs'ün tahtına oturmuştu. Tanrı'nın ve adaletin gerçek oğlu Yüce İsa, çarmıha gerilip öldürüldükten ve gömüldükten üç gün sonra yeniden doğup arkadaşlarına canlı gözüktüğünde, Kudüs'ü aydınlatıp Tanrı'nın yardımıyla şehri yüceltmışti. Cennetin kuşları koltuğunda oturan dükün etrafında toplanmıştı. Tıpkı şu an etrafında bulunup hizmetlerini sunan düşük sınıflı, yüksek sınıflı, asil ve normal vatandaş olan insanlar gibi. Uçup uzaklara giden kuşları dükün izin ve rızasını alarak doğdukları yere geri dönen insanlara benzetebiliriz. Zira çok fazla sayıda insan geri döndü. Ama yine çok sayıda kuş oldukları yerde kalmıştı. Hepsi görev sevgisiyle ona bağlanmış, dükün samimi ve rahatlatıcı konuşmalarından mutlu olmuşlardı. Dükle daha uzun süreler boyunca kalacaklarına dair yemin etmişlerdi. Bundan kısa bir süre sonra, dükün koltuğu lekelenmiş ve güneş kapanmıştı. Tıpkı Kudüs'ün, çok büyük prensin ölümüyle kısa bir süre yoksun kalması gibi. Büyük şanı ve şöhreti yüzünden şehir kararmış, çok sayıda asker ölümüyle geri çekilmişti. (Burada adı geçen çok büyük prens Kıbrıs adasında hayatını kaybeden büyük bir Hıristiyan adam. Kudüs lideri.)

38. Tanrı'nın emrine ve Hıristiyan halkın iyi niyetlerine uygun olarak, görülen bu rüyalardan da anlaşılacak, Godfrey Kudüs Krallığı tahtına yerleştirildi. Ardından İsa'nın

öğretileri hakkında sağlam eğitim almış, şehirde yaşayan imanlı bir Hıristiyan terk edilmiş bir evin mütevazı ve tozlu bir köşesinde sakladığı bir – yarım cubit (eski bir uzunluk ölçü birimi) uzunluğunda, altın kaplama, ortasına İsa'nın küçük bir resmi yerleştirilmiş, ama ustalıklı yapılmamış ve sade – haçı ortaya çıkardı. Adam Sarazenlerden korktuğundan ve kuşatma sırasında oluşan hengâmeden dolayı haç bulunurda üzerindeki altın yağmalanır, Tanrı'nın haçı kâfirler tarafından iğrenç muamelelere maruz kalır diye saklamıştı. Orada olup bunu gören tüm imanlılar büyük bir sevince kapılmıştı. Yüce İsa'nın acı çektiği gün olan Cuma günü tüm din adamları ve diğer herkes haçın bulunduğu evde toplandı. Dikkat ve hürmetle haçı alıp Yüce İsa'nın kabrine dua ve ilahilerin eşliğinde taşıdılar.

39. Bu olanlar bütün Hıristiyan topluluğu için oldukça sevindiriciydi. Bütün kâfirler kutsal şehirden atılmış, kâfir ayinlerine son verilmişti. Godfrey şehrin tahtına oturtulmuş, şehrin ve sakinlerinin korunmasıyla görevlendirilmişti. Şehrin çobanının ve patriğinin, kalabalıkların ve kutsal kilisesinin yönetimine gelmesi gerekiyordu. Çünkü bundan önceki çobanı, yani şehrin patriği artık yoktu. Çok kutsal bir adam olan patrik, Kudüs kuşatması sırasında Kıbrıs adası üzerindeyken hayata gözlerini yummuştu. Aynı patrik Hıristiyanların Antakya'yı kuşattıklarını duyunca, Sarazenlerin küstahlığı ve Türklerin tehditleri üzerine Kıbrıs adasına yol almıştı. Çok yaşlı ve gönlü iman dolu bir adamdı. Kudüs kuşatması sırasında Dük Godfrey ve diğer prenslere adadan sevgi dolu birçok hediye yolladı. Bazen 'nar' ismindeki bir meyve ağacını, bazen Lübnan'daki sedir ağaçlarının kıymetli meyvelerini, yer yer yağlı domuz etleri, leziz şarap ya da artık kaliteli ve maliyeti yüksek ne eline geçerse Hıristiyanlara yolluyordu. Patrik, ümmet Kudüs'ü ele geçirince yine Yüce İsa Hazretlerinin Türbesi'yle ilgilenmek istiyordu. Ama ümmet şehri ele geçirip, kutsal kiliseyi yeniledikten sonra kutlu patrik bu hayata veda etti. Böylece kutsal kilise çobanından yoksun kalmış oldu⁹⁹. Bundan dolayı Hıristiyanlar birbirlerine danıştılar ve böyle yüce bir adamın yerini almaya layık kim olabileceğini düşündüler. Fakat kimse böyle bir şerefe ve böyle kutsal bir yerin yönetimine layık bulunamadı. Bu yüzden bu yüce mekânı yönetmeye layık biri bulunana dek mekân çobansız kaldı. Sadece muhteşem bir bilgeliğe ve belagata (güzel konuşma sanatı) sahip Chocques'li Arnulf'u kutsal kilisenin

⁹⁹ Burada sözü edilen Hıristiyan adam muhtemelen Kıbrıs'ta sürgünde ölen Kudüs Patriği, Symeon'dur. Bkz. Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 222; Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *a.g.e.*, s.98; Özlem Genç ve Harun Korunur, "Antakya'nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi" *Studies of the Ottoman Domain*, VI, s. X, Şubat 2016, s.68.

yöneticisi, içindeki kutsal kalıntıların ve Hıristiyanlardan gelen sadaka ve zekâtların koruyucusu olarak atadılar.

40. Tanrı ve ümmet tarafından kabul görmüş biri bulunana dek Arnulf bu mevkiye yerleştirilince, Dük Godfrey ve diğerleri yirmi kişilik bir grubun Yüce İsa Türbesi'ni gözetlemesinin uygun olacağına kanaat getirdiler. Bu yirmi kişilik grup her saat başı Tanrı'ya şükür edip ilahiler söyleyecekti. Sonra imanlıların yaptığı yardımlarla kutsal kilisenin günlük bakımını yapacaklardı. Bu mesele de halledildikten sonra Hıristiyan dük ve prensler bronz ve diğer metallerden çan yapılmasını emrettiler. Bu çanların vereceği sinyalle insanlar kutlu mekâna gelip kalabalık hâlinde ilahilere ve Tanrı'ya edilen şükürlere katılacaklardı. Bu zamana kadar Kudüs'te böyle çan sesleri ve ilahiler duyulmamıştı¹⁰⁰.

41. Aradan beş hafta geçtikten sonra, bir kâfir ordusunun toplandığı ve Kudüs'e geldiği hakkında çıkan dedikodular üzerine Dük Godfrey, şehre ve Davud Kulesi'ne garnizon yerleştirdi. Yanına Flandralı (Flanders) Robert ve Tancred'i alarak kâfirler hakkında bir şeyler öğrenmek için Aşkelon (ing. Ascalon) düzlüklerine doğru yola çıktı. Orada şansla bir haberci ile karşılaştı. Haberci onlara Mısır kralından sonra gelen Meraius'un (El-Efdal Şehinşah, Fatımilerin veziri) kumlar ve denizler kadar büyük sayıda bir kâfir ordusuyla, kralın emri üzerine Aşkelon'a geldiğini ilettiler. Beraberlerinde silah, yiyecek ve dev miktarlarda hayvan sürüleri olduğunu, her türden çok sayıda savaş aletini kullandıklarını ve Kudüs'ü kuşatıp Hıristiyanları sürmeye karar verdiklerini ilettiler. Manilerden¹⁰¹ (Maniheizm) oluşan bir ırk ve genelde 'Azoparth' olarak anılan, Etiyopya¹⁰² denilen bir diyardan gelen çok koyu deriye sahip insanların ve Mısır Krallığı'nın elinde tuttuğu topraklardan gelen tüm barbar milletler Aşkelon şehrinde toplanma kararı almıştı. Dük Godfrey ve beraberindeki Flandralı Robert, Tancred ve erkek kardeşi Eustace, üzerlerine gelen kâfirleri duyunca Kudüs'e giden dağlarda pozisyon aldılar. Raymond ve Norman prens Robert'a elçi yolladılar. Her şeyi onlara anlattılar. Üzerlerine gelen kâfir ordusunun büyüklüğünü ve Kudüs'e giden yolu tutup pozisyon aldıklarını söylüyorlardı.

¹⁰⁰ Godfrey (Gottfried) "Kutsal Mezar'ın muhafızı" unvanını aldı. Kudüs lideri seçilmesiyle ilgili olarak bkz., Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, s. 158; Işın Demirkent, 2004, *a.g.e.*, s. 59-60; Steven Runciman, *a.g.e.*, ss. 223-228; Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *a.g.e.*, s. 98-99, Symeon'un ve Le Puy Piskoposu Adhemar'ın hayatta olmaması patrik seçiminde de sıkıntı meydana getirmiştir. Arnulf (Arnoul) adında bir papaz Kudüs Patriği seçildi. Doğu adetlerine göre ayın yapan tüm papazları aforoz etti.

¹⁰¹ Maniheizm, bkz., Şinasi Gündüz, *TDVİA*, XXVII, 2003: 575-577, Mehmet Aydın, *a.g.e.*, ss. 147-156.

¹⁰² Davut Dursun ve Levent Öztürk, "Etiyopya", *TDVİA*, XI, 1995: 488-491, 491-496.

Prensleri bütün süvari ve piyadeyle beraber kâfirlere karşı direnmeye çağırıyordu. Yüce İsa Türbesi'nin yöneticisi ve koruyucusu olarak atadıkları Keşiş Peter ve Arnulf'u çağırarak, Yüce İsa'nın haçıyla beraber Aşkelon'daki kâfirlerle daha fazla gecikmeden karşılaşmayı emrediyorlardı. Az sayıda ama sadık insanların şehri koruması için kalmasını söylediler.

42. Bu işler düzenlenince ve kentin her tarafına yayılan ordu dükün ve onun yardımcı liderlerinin elçisi tarafından uyarıldıktan sonra kısaca bir kenara attıkları atlara ve silahlara tekrar kavuşarak trompetler, borular ve telli çalgılarla sevinç ve mutluluk içinde şarkı söyleyerek dağlık bölgelere doğru yola çıktılar. Çayırlar ve ovalar arasında kurulmuş bir kent olan Aşkelon topraklarına yerleşen Dük Godfrey ile buluştular. Sadece Davud Kulesi'ni kaybettiği için Dük Godfrey'e hâlâ düşmanlık besleyen Kont Raymond çağrıldığı hâlde orduyla gelmeyi reddetti. Dükten ve tüm prenslerden gelen tehditlerle ve en sonunda kendi halkının tavsiyesiyle ve sadık adamların ikna etmesiyle harekete geçerek büyük bir orduyla dağlara doğru kral yolunda ilerledi. Dük ile yukarıda bahsedilen prenslerle Aşkelon ovalarında birleşti. Sürüler, develer, öküzler, vahşi sığırlar ve her türden evcil hayvan bu ovalara bir hile olarak gönderildi; dağıtıldı. Böylece Hıristiyan ordusunun gözü onlarda kalarak yakalayıp onları sürecekle, ganimetlerle dikkati dağılacak, yağmayla bu şekilde kendi kendisine engel olacak, düşman tarafından kolaylıkla yenileceklerdi. Ama Müslümanlar arasında bir zamanlar Ramla kentinin valisi olan, Kudüs fethedilince dük ile barışarak bir anlaşma yapan soylu bir adam şimdi bir kâfir olmasına rağmen anlaşmasına sadık kalarak dükün yardımına geldi. Müslümanların, Arapların ve diğer kâfirlerin bu sürüyü tek bir amaçla gönderdiğini söyleyerek Mısırlıların hilesini açıkladı: savunmadan daha çok yağma yapmaya hevesli olan hacıları bundan alıkoydu. Dük ve Hıristiyan ordusunun diğer yöneticileri kâfir soylunun uyarıları ile korumalarını güçlendirdiler; tüm Katolik ordusuna savaştan önce ganimete dokunan olursa kulaklarının ve burunlarının kesilerek cezalandırılacağını bildiren bir duyuru yaptılar. Bu duyuruya binaen tüm ordu yasaklanmış davranıştan geri durarak gece boyunca sadece yeterli miktarda yiyecek ele geçirdiler.

43. İkinci gün şafak sökerken Tanrı'nın topluluğu telli çalgı ve üflemlerle çalgılarla eğlenceli ve bir o kadar tatlı şarkılar söyleyerek sevinç içinde savaş için silahlandı; sanki şölene gideceklermiş gibi Arnulf, Peter ve diğer rahiplerin eşliğinde kutsal haçın önünde haç ve günah çıkarmanın sağladığı saflıkla güçlendiler. Bir kez daha savaştan önce

rahiplerin dinden çıkarma tehdidi altında yağma yasaklandı. Dahası Ramla Valisi flütler, telli çalgılar, boru ve sevinç sesleriyle ilahiler söyleyen sanki türlü zevklerden oluşan bir ziyafete davet edilmiş gibi davranan topluluğu görünce çok şaşırды ve düke bunlar hakkında şöyle sordu: “Merak ediyorum da onlar için ölüm kapıda, anlık şehitlik onları bekliyor, savaşın sonucu her iki yönde de gidebilir ve büyük düşman karşı konulmaz bir güçle şuan buradan çok uzakta değilken niçin bu insanlar büyük bir mutluluk ve sevinç çılgınlıkları eşliğinde sanki bir partiye gidiyorlarmış gibi davranıyorlar? Hıristiyanlar eli kulağında olan savaşın arifesinde ölüm beklentisiyle büyük bir eğlence ve tatlı müziklerle niçin seviniyorlar? Mesih inancıyla dolu olan ve ruhani bir tepki veren dük adamın sorusuna bu konuda akıllıca konuşarak şöyle cevap verdi: Dedi ki: Onların Tanrısı, Efendimiz Mesih İsa'nın adına düşmanlarına aceleyle koşarken, savaşırken sevinç içinde şarkı söylediğini gördüğün ve duyduğun bu insanlar cennetin krallığının tacından emin olduklarını, Efendimiz'in adı ve lütfu dolayısıyla bu savaşta ölmeye layıklarsa eğer daha mutlu olacaklarını daha iyi bir hayata geçiş yapacaklarını bildiklerini farz et. Bu nedenle düşmanımızın eline düşme şansımız olursa Tanrımız Rab İsa ruhlarımızı cennetine yerleştirecek güce sahip olduğu için kalplerimiz sevinç ve neşeye çarpıyor. Bu yüzden bu dünyadaki ölümden sonra O'nun ebedi ödülünden emin olduğumuz için ölümden veya düşman tehlikesinden korkmuyoruz. Nitekim bizi koruyan ve günahlarımızdan arındıran bu kutsal haç sembolü düşmanlarımızın oklarına karşı ruhani bir kalkandır ve aynı sembolde umudumuzu taşıyarak tüm tehlikelere karşı daha sıkı durmak için cesaretli olacağız. Kesin olarak Kutsal Haç'ın bu ahşabı tarafından ölümün ve cehennemin ellerinden kurtulacağız, meleklerin gücüyle zarar görmeyeceğiz. Tanrı'nın oğlu olan Efendimiz İsa'nın kanında önceki hatalardan pisliklerden arındırıldık, ebedi yaşama güven duyuyoruz.

44. Dükün cevabını, sonsuz yaşama dair açıklamasını duyan yukarıda sözü edilen kâfir, kutsal haçın aynı sembolü tarafından korunup kutsanabileceği ümidiyle kendi ırkı ve kardeşlerinin karşısında en dindar Hıristiyan olan dükün ve Katolik halkın tarafında savaşmak için rica etti. Böylece aynı kutsal haçın inancı ve umuduyla düşmanların silahlarından, hilelerinden zarar görmeyebilirdi. Ancak savaştan önce ya da sonra vaftiz edilip edilmediğinden emin değiliz. Yalnızca bazılarının Hıristiyanların gücünü ve zaferini gördükten sonra vaftiz olduğu rivayet ediliyor. Kâfir prens ile Hıristiyanların tüm birlikleri Arnulf tarafından kutsal haç sembolüyle kutsandıktan sonra herkes silahlarını kuşandı,

zırhlarını giydi ve savaş hattına dizilerek sancaklarını kaldırdılar. Sürüleri yakalayan veya onlara el koyan yoktu ama Hıristiyan inançlıları kandırmak için gönderilen sürüler silahların, miğferlerin ve kalkanların parıltıları karşısında afallamışlardı; bunlar ordunun bağırıışları ve gürültüsüyle şimşek çarpmışa dönmüşlerdi. Ve böylece sersemleyerek kulakları dikerek uzun bir süre öylece durdular, en sonunda süvari ve piyadelere katıldılar. Bu şekilde savaş düzeninin içinde ilerlediler. Ordu ileri gidince onlar da ileri gidiyor, ordu durunca onlar da duruyorlardı. Artan toz bulutuyla olanlardan habersiz olan Müslümanlar uzaktaki büyük kalabalıktan ötürü korkuya kapılmışlardı.

45. Daha sonra Hıristiyanlar dağlara çıktılar. Müslümanların, Arapların, Moorların (Müslüman Berberiler) ve Publicanların çadır kurup savaş hattına dizildikleri vadi ve ovada konuşlandılar; kutsal bir uyarı ve emirmiş gibi çobanları olmayan, kendi yollarında bir otlaktan yakındaki diğerine ilerleyen sayısız hayvandan oluşan sürü onları engellemek için Katolik savaş hattına doğru ilerliyorlardı. Böylece oradaki otlakta kararlı bir biçimde durarak Hıristiyanlar tarafından zaferden sonra bulunabildiler. Hemen sürüler bir kenara çekilip kâfir ordularını görünce Galyalıların savaş hattı – önde bulunanlar, sağda ve solda bulunanlar ile arkadaki diğerleri – savaşa katılmak için çoktan oluşmuş gibiydi. Tüm süvari ve piyade birlikleri sancakları ve bayrakları etrafında toplandılar. Dük ve Tanrı'nın ardından Kudüs'ün en yüksek hükümdarı Godfrey tamamen zırhlı, miğferli, kalkanlı mızrakları ve okları olan iki bin süvari ve üç bin piyade ile Aşkelon kapısını kuşattı. Böylece yerlilerden hiçbir kuvvet bu taraftan kentin dışına çıkmayacak ve muazzam sayıdaki askerini duvarların dışındaki yoğun ve kalın bahçelere doğru yönelterek savaş şiddetle başlayınca kuvvetlerini ve kaynaklarını mütteliklerini güçlendirmek ve zor duruma düşen Hıristiyanların ruhlarını ve cesaretlerini tazelemek için kullanabilecek olan Kont Raymond'un arkasından beklenmedik bir şekilde Galyalılara saldıramayacaklardı. Normanların Prensi Robert ve Flandreli Robert, Jusseyli Oliver, Quierzyli Gerard ve Toullu Rainald birliklerini Moorların ve diğer tüm kâfirlerin karşısında savaşa katılmak için solda yakın ve sıkışık ön cephe hattı oluşturdular, Hıristiyanların tüm piyade ve süvarileri buna benzer toplandı, kendi sancakları ve bayrakları altında direnmek için orada konuşlandılar.

46. Bu şekilde acımasız savaş her iki taraf ile karşı karşıya kalanları sarstı. Gelenekleri kıvrık bıçağı giysisinde savaşı sürmek olan Etiyopyalılar savaşın en önünde gönderildiler. Savaştan ve ovalardan çıkan böylesine korkunç bir gürültü ile atları ve

askerleri korkutmak için trompetlerle, davullarla, gök gürültüsü gibi sesler çıkararak ok yağmurlarıyla Galyalıları şiddetli bir biçimde saldırdılar. Korkunç ve iğrenç insanlar olan Etiyopyalıları, şiddetli bir darbeye zırhlara ve kalkanlara nüfuz eden, karşılarındaki atlara saldıran demir uçlu kırbaçlara sahiplerdi; inanların ordusuna doğru korkunç bir gürültü çıkarıyorlardı. Savaşan binlerce Arap, Müslüman ve Publican topluluğu şimdi mızraklar, oklar, sapanlar ve pek çok türden silahla savaşı yoğunlaştırmak için Hıristiyan birliklerine saldırdılar. Öte yandan on binlerce kişinin karşısında çok küçük kalan Hıristiyan ordusu durmaksızın savaşa girişerek ve düşman birliklerini küçültüp yok ederek çatışmanın ortasında kuşatıldı. En sonunda savaş daha şiddetli bir hâl aldı ve Tanrı'nın yardımıyla kâfir orduları zayıflayıp Mısır Kralı'nın tüm ordusu bozguna uğrayarak dağıldı ve kıyılarıdaki ovalara doğru düşman kovalamadan önce kaçtı.

47. Dük Godfrey, Kont Raymond Eustance, Tancred, Montaigneli Cono ve onun oğlu Lambert kâfir ordularının gücünün zayıfladığını ve geri çekildiğini görünce düşmanın ortasına doğru şiddetle ve piyadelerin çıkardığı yaygarayla saldırdı; onları olağanüstü bir cesaretle katlederek kardeşlerine büyük bir yardım sundu. Araplar ve diğer halklar savaşı devam ettiremeyeceklerini görerek dağılıp ovalarda ve dar patikalarda imha edildiler ve bozguna uğradılar ancak onları kovalayan muzaffer askerler tarafından her yerde zavallı sığırlar gibi kesildiler. Sayılamayacak kadar çok kâfir kaçabilmek umuduyla kıyıları, limanlardaki gemilere kaçarken Hıristiyanların takibi sırasında onlar geri çekilirken alt edildiler. Kont Raymond onlarla şans eseri karşılaştı. Onlara acımasızca saldırarak takip etti, art arda gelen silah darbeleriyle yaklaşık üç bin kişi denizin derinliklerine gömüldü. Dahası Müslüman birlikleri bu korkunç katliam karşısında korktular, bazıları sadece denize kaçmayı düşünürken diğerleri meyve bahçelerine kaçmayı düşündü, gerçekten de pek çok Müslüman Aşkelon kapılarından girmeye çalıştı. Ancak Hıristiyan galipler kâfirlerin çadırlarına ve kamplarına doğru yayılarak sanki açlıktan, susuzluktan ölüyorlarmış gibi savaşı artık tamamen unuttular. Bazıları değerli mor giysiler ve başka giysiler, gümüş vazolar hem pahalı hem de ağır pek çok metal eşya alırken diğerleri ise katırlar, develer, atlar, tek hörgüçlü develer dayanıklı eşekler ve daha pek çok ganimet ele geçirdiler.

48. Bu noktada deniz kıyısında ve ovalarda hâlâ karşı konulamaz kuvvetleri olan kâfirler, tüm Galyalıların yağmaya ve ava çok meraklı olduğunu, kovalamaya ara verdiklerini gördüler. Bunun üzerine her yerden müttefiklerini tekrar bir araya getirdiler. Trompetler ve boruların işaretiyle kuvvetlerini bir araya topladılar. Savaşı unutarak

yağmaya odaklanmış olan Hıristiyanların üzerlerine vahşice saldırdılar. Hunharca bir kıyımla masum Hıristiyanları imha ettiler. Dağlara yakın en uzak hatları komuta eden, Hıristiyanların büyük bir tehlike altında olduğunu ve aç gözlülükleri yüzünden gözlerinin kör olduğunu fark eden, derhâl düşmanlarının önünde Hıristiyanlara yağmayı ve tecavüzü yasaklayarak onlara kendilerini savunmalarını söyleyen Kudüs'ün Yüksek Hükümdarı Dük Godfrey dışında Hıristiyanların acımasız zaferinin intikamını alabilirlerdi: “Ey sizi büyüleyen yasak ve haram yağmaya el uzatan ahlaksız ve uslanmaz adamlar! Düşmanımızdan önce Tanrı'nın yardımıyla kılıçlarını indirenler! Yazık! Yağmayı bırakın, düşmana direnin ve sizden intikam almak isteyenlere fırsat vermeyin.” Bunları söyledikten sonra kâfirler Aşkelon kentine kaçarken onların peşlerine düşerek savaş hatlarının ortasına doğru ilerleyip kendisini takip edenlerin ellerindeki çekilmiş kılıçlarla düşmanın üzerine ölüm yağdırmak için yürüdü ve daha sonra yağmadan uzaklaştırılıp savaşa çağrılmış olanları teşvik etti.

49. Dük ve onunla birlikte kâfirleri kovalayan piyade ve süvariler düşmanın ardında çok da uzaklarında değillerdi ama Aşkelon kapısına doğru onları sürerken en şiddetli kıyımı gerçekleştiriyorlardı. Kapıdan alınanlar veya kabul edilenler şanslıydılar. Kentin kapısından kaçmak ve içeri girmek için çok az boşluk olduğu için Müslümanların çok büyük eziyetler çektikleri, kapıya giden yolda, kapının önünde iki binden fazla kişinin atların, katırların ve insanların ayakları altında kalarak can verdikleri bildiriliyor. Ama Hıristiyan piyadeleri ağaçlardaki adamlara çok yakındılar, hemen onları keşfederek kuş avlar gibi oklarla vurdular, kâfirler bu ağaçlardan ölü olarak düştü.

50. Bu savaş Şehit ve Aziz Euplius'un doğum günü olan ağustos ayındaki bir cuma günü üç yüz bin kâfir Müslüman, Arap, Publican ve Etiyopya topraklarından gelen Moor'a karşılık yirmi bin Hıristiyan ile gerçekleşti. Aynı çatışmada otuz bin kâfirin ovalarda iki bin de kentin kapısında boğularak ve sayısız kâfirin de düşman tehlikesinden kaçarken denizin dipsiz dalgalarında öldüğü, o gün orada olanlar tarafından bize söyleniyor. Bu yerde Hıristiyan ordusundaki adı bilinmeyen çok az piyadenin öldüğü şüphesiz güvenilir din kardeşlerimiz tarafından bizlere belirtiliyor. Kâfirlerin bu bozgununda ve Hıristiyanların zaferinde gövdesinde bir sancak olan, ordudan önce Mısır Kralı'nın alameti olarak taşınan, çevresinde fethedilmiş perişan birlikleri toplayarak belirli bir gücün birleştiği tamamen gümüşle kaplı çok uzun bir mızrak Normanların Prensi Robert tarafından ele geçirildi ve Efendimizin Kabir Tapınağı'na gönderildi. Şu an günümüze

kadar Hıristiyanların zaferinin anısına ithaf edilmiştir. Şimdi savaşın bu fırtınası dindi; kralın tüm karar alma ve danışmada en önemli ikinci danışmanı olan Meraius tüm halkıyla birlikte fethedildi. Hıristiyanlara sürüler, develer, vahşi sığırlar, eşekler, koyunlar, keçiler, öküzler ve daha pek çok ganimeti ve kaynağı yağma edebilmeleri, onlar için mutlu ve zaferle ortaya çıkan her şey için Kutsal Mezar'a övgü ve Tanrı'ya teşekkür etmeden önce tüm gece yürekten sevinç içinde keyifle şarkı söyleyerek seyahat ederken bunlarla geri dönmeleri için izin verildi.

51. Dük Godfrey piyade ve süvari yaklaşık iki bin yoldaşını bir araya getirince her yönden Aşkelon kentinin kapılarını kuşattı. Daha yeni katliamdan ve aldıkları yenilgiden şaşırان, titreyen kent sakinleri ve askerler, tüm krallığın gücü ciddi biçimde zayıflayıp dağıldığı için Mısır Kralı'ndan gelecek yardımdan da umutlarını kesmiş olacaktı. Gerçekten de gecenin büyük bölümü geride kalınca ve Aşkelon kentinin teslim olması ve yaşamlarının garanti altına alınması konusunda görüşülünce Davud Kulesi'ni kaybetmesi nedeniyle Dük Godfrey'in zaferini kıskanan Kont Raymond Müslüman kent sakinlerine şunları söyleyen gizli bir elçi gönderdi. "Cesur erkekler olun ve tüm prenslerimiz bu savaş bittikten sonra doğdukları topraklara geri dönmeye karar verdiği için Dük Godfrey'in kentin teslim edilmesi konusunda ettiği tehditlerle korkmayın ve bu gece kentin etrafında onunla birlikte çok küçük bir savaşçı birliğin kalacağından emin olun." Kent ahali ve askerler bu elçi tarafından cesaretlendirildiler ve Kont tarafından rahatlatıldılar. Kenti teslim etme ve dostluk sözü verme düşüncesini reddettiler. Böylece güneş doğunca dük ve adamlarını ok, sapan ve daha pek çok silahla kuşatmadan uzaklaştırmak için surlara konuşlandılar. Dük onların cesaretini ve direnişini, onunla birlikte olan yedi bin süvarinin de fazla olmadığını, tüm prenslerin Kont Raymond'un ikna ve telkiniyle oradan ayrılıp deniz kıyısına doğru yolculuklarına devam ettiklerini görünce kuşatmayı kaldırdı, daha önce Assur ve Arsuf kentine kadar kraliyet yolunda gitmiş olan diğer prensleri takip etti¹⁰³. Raymond Arsuf kentinin etrafında kent ahalesinin yeni zaferin etkisiyle kendi ellerine teslim olacağı düşüncesiyle bir gün ve gece süren bir kuşatma yürüttü. Kent sakinlerine yüklenmek için onlara pek çok tehdit ve korku saldı; aynı zamanda kenti teslim ederlerse

¹⁰³ Aşkelon (Askalân) Savaşı hakkında bkz., Steven Runciman, *a.g.e.*, ss. 228-230; Ergin Ayan, 2013, *a.g.e.*, ss.158-163; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, ss. 108-110; Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *a.g.e.*, s. 99-100; Azimi Tarihi (Çev. Ali Sevim), s. 37, s. 128; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, s. 6; Serkan Özer, "Haçlıların Askalân Şehrini Zaptı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXXIV, sayı 58, Ankara 2015, ss. 523-542; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, ss. 497-499.

canlarının güvenliğini vaat ediyordu. Ama ona düşmanlıkla oynadığı hilenin bilincinde olarak Dük Godfrey'in yaklaştığını duyunca kent sakinlerine Godfrey'den bahsederek ne kadar tehdit ederse etsin ona kenti açmamalarını ve daha önce düke yardıma gelmiş hiçbir güçlü prens olmadığını söyleyerek Arsuf kuşatmasından tüm birliklerini geri çekti

52. Düke engel olmak için kasaba ahalisine bu şekilde telkinde bulunarak Raymond yolculuğunu hızlandırdı ve Flandreli Robert, onun adaşı Normanların Prensi Robert ve Kayserya ile temiz su akan bir nehrin yakınındaki Hayfa kenti arasındaki bölgenin eş liderlerine katıldı. Godfrey Arsuf'a vardı ve kenti bir günlüğüne belki şanslı yaver gider ya da Arsuf'lular korkarak kent eline geçer diye kuşattı. Ama tıpkı Aşkelonlular gibi bu insanları da Raymond'un iknası ile ifadeleri yüzünden savaşa ve kendisine direnmeye hazır bulunca kederli kalbiyle kentten uzaklaştı. Ve yoldaşlarına kampta Raymond'u derhâl aramalarını ve kendisine karşı işlenen tüm adaletsizliklere karşılık başının getirilmesini söyledi. Yoldaşlarına söyledikten hemen sonra zırhını giydi; bayraklarını yükseltti; öfkeli bir hâlde Kont Raymond'un kampına gitmeyi planlarken Raymond da savunma için silahlanmayı öngördü ve ona saldırdı. Flandreli Robert ve diğer görkemli prensler onları sert bir biçimde kınamak için onların arasına girdiler, en sonunda çok çaba sarf ederek her iki tarafı da sakinleştirerek anlaşmaya vardılar.

53. Bu ikisi Tanrı'nın ve Efendimiz Mesih İsa'nın onayıyla tekrar anlaşınca Flandreli Robert, Normanların Prensi Robert, Provensalı Raymond ve diğer tüm prensler eve dönme niyetlerini düke belirttiler, mütevâzi ve nazik bir toplantıdan sonra dükün düşündükleri her şeye anlayışla yaklaştığını gördüler. Her şeye rağmen kardeşlerinin isteğine uyarak kentin gücü onun korumasına ve savunmasına verildiği için Kudüs'te kalmaya karar verdi. Yoldaşlarını uzun süre kucaklayarak ve nezaketle onları öperek tüm iyi dileklerini belirtti. Gözyaşları içinde tüm gücüyle onlara dikkatli olmaları, Efendimiz'in kabrine gelmek için tereddütte bırakmamak adına Hıristiyan kardeşlerini etkilemeleri ve pek çok barbar halka karşı koymak maksadıyla sürgünde kalan ona ve diğer yoldaşlarına yardım etmeleri için her gün akın akın toplanmaları gerektiğini belirtti. Dükün kalacağını, Raymond ve diğerleriyle anlaşacağını duyan Arsuf kentinin ahalisi kabileler, kent adına ona rehine göndererek kentin huzuru ve güvenliğiyle ilgili dükle bir anlaşmaya vardı. Aynı zamanda Avesnes'deki (günümüzde Calais, Fransa'da bir kasaba) kaleden gelen Godfrey'in sadık şövalyesi Gerard barışın güvencesi olarak onlara rehine olarak gönderildi.

54. Dük böylece pek çok savaşın kazanılmasıyla, daha önce akla hayale gelmeyecek uğraşların zafer ve iyi sonuçlar getirdiğini söyledi; büyüklü küçüklü tüm müttefikleri, liderler ve onları takip edenler sürgünden doğdukları topraklara dönüşleri için hazırlandılar. Elllerinde zaferin işaretini taşıdılar, büyük dindarlıkları nedeniyle sürgüne gönderilen kardeşleri için gözyaşları döktüler. Onlara sevgi dolu öpücüklerle veda ettiler. Kudüs'e gelirken kullandıkları kasabaları ve Filistin'in denize yakın dağlık alanlarındaki zorlu yolları takip ettiler, daha önce bahsedilen tüm kentlerden gerekli ihtiyaçlarını alıp satmaları için izin aldılar: Akka, Sur (günümüzde Lübnan'da), Sayda, Trablusşam, Beyrut ve diğer kentler. Daha sonra topluluk herhangi bir saldırı ve pusu kurmaktan vazgeçti, Mısır Kralı'nın imhası, Tanrı'nın inançlılara verdiği zafer sayesinde zaten kâfir kentleri dehşete kapılmıştı. Böylece buraları ellerinde zafer sembolü olan palmyeler taşıyarak, çok az silaha sahip olarak huzur ve güven içinde geçtiler. Zengin meyve ve asma bahçeleri olan Biblos (günümüzde Lübnan'da) kentinin topraklarına vardılar. Orada çadırlarını, açık ovalarda akarsu ve otlaklar bulunan uygun yerlere surların uzağına kurdular ve o toprağın bol ürünleriyle iki gün boyunca keyif sürdüler.

55. Bu yerlerde kalırken kendilerine bir mesaj ulaştı; elindekilerle yetinmeyip hep daha fazlasını isteyen açgözlü Bohemond, Pisa ve Cenovalıların yardımları ve denizden saldırılarıyla uzun bir kuşatmadan sonra Yunan Hıristiyanların yaşadığı Lazkiye'yi ele geçirmişti. Deniz kıyısında yer alan kentin iki kulesini ele geçirip içine girmişti. Denizcilerden zorla vergi talep eden, Katolik muhafızlardan bazılarını katletmiş, diğerlerinin gözlerini oymuş, onları kulelerin tepesinden aşağı fırlatmıştı. Ama Pisalılar ve Cenovalılar Bohemond'un dudaklarından gerçeğin ötesinde bir şey anladıklarından bu zararlardan büyük ölçüde suçlanmıyorlardı. Ve böylece yalan söyleyerek direkleri bulutlara dokunacak kadar uzun olan iki yüz gemi ile kuleleri kuşattılar, kulelere ve askerlere sürekli taş ve ok bombardımanı ile saldırarak kalelerin koruyucularını ağır bir yenilgiye uğrattılar. Gerçekten de Pisalılar ve Cenovalıların yaklaştığını duyunca kurnaz bir prens ve açgözlü bir din kardeşimiz olan Bohemond Antakya'ya yaklaşık on kilometre mesafede Lazkiye yakınlarında onları karşıladı, Lazkiyelilerin tamamen kötü, tam manasıyla şeytan olduklarını, Hıristiyanların cani düşmanları olduğunu söyledi. Bu teşvikle onların kent halkına nefret duymalarını sağlayarak, kenti ablukaya almalarını daha da kolaylaştırdı. Böylece sözleriyle ele geçirdiği adamlar ilk olarak kuleleri kuşatarak muhafızları teslim olmaya zorladıktan sonra kuleleri kendi yetenekleri ve güçleriyle ezerek

kenti kuşattılar. Şiddetli ve uzun bir saldırıyla kent halkına işkence ediyorlardı; surlara kolaylıkla erişebilecekleri ve eziyet çeken kentin kısa sürede Bohemond'a teslim olacağı savunmanın surunda stratejik olarak iki köprü yerleştirdiler. Yerleştirilen kuşatma kuleleriyle kent ele geçirilerek sakinleri cezalandırılacak ve her şey haksız bir şekilde Bohemond'a teslim olacaktı. Gerçekten de haksız yere Lazkiye ve bu kuleler Antakya kuşatması sırasında korsanların efendisi Boulognelu Winemer'in denizden kuşatması ve saldırmasıyla zayıf düşürüldü ve ele geçirildi. Bu insanlar Antwerp, Tiel, Frisia ve Flandre gibi farklı krallıklardan ve topraklardan gelen gemilerde bir araya toplandılar ve Kont Raymond'a tabi olan Saint-Gilles'de Provensalılara katılarak dünyanın bir ucundan Lazkiye kentine doğru yelken açtılar. Kenti ele geçirip insafsız efendiler olarak orada buldukları Türkleri ve Arapları kılıçtan geçirerek fethettiler, kent surlarını geçerek Antakya kuşatmasından sonra Kont ile Prens Raymonda onu devrettiler. Korsanların Efendisi ve Lideri Winemer Yunan Kralı'nın Türkopolleri ve askerleri tarafından bu olaydan sonra yakalandı ve hapse gönderildi ama Dük Godfrey'in aracılığıyla bir süre sonra hapisten ve prangalarından kurtuldu. Antakya'nın fethinden sonra diğerleriyle birlikte Kudüs'e yolculuğa devam etme kararı alarak Türkler ve kâfirler tarafından zapt olunan Lazkiye kenti Konstantinopolis İmparatoru'na teslim edildi ve verdiği yemine sadık kaldı. Raymond, Dük Godfrey ve diğer prenslerle birlikte ant içip onunla bir anlaşma imzaladığı için krallığına ait kentler, topraklar ve kalelerden hiçbirini ellerinde tutmayacaklar ve de onu aldatmayacaklardı. Bu nedenle prensler Kudüs'ten dönüp Biblos kentinin topraklarında konakladıklarında, Bohemond'un haksız bir biçimde Lazkiye'yi kuşattığını, İmparator ile Kont Raymond'a haksızlık ettiğini fark edince Bohemond'a dostane ve barışçıl bir şekilde hitap eden, kentin kuşatılmasından çekilmesini ve Hıristiyanları herhangi bir haksızlığa maruz bırakmamasını isteyen, Kudüs'ten muzaffer bir şekilde dönen Hıristiyan din kardeşlerinin talimatlarını ve isteklerini iletcek elçiler gönderdiler.

56. Bu arada bu amaç için elçiler seçilinceye kadar Kudüs'ten hacıların dönüşlerini öğrenen- bugüne kadar onlardan herhangi bir haber veya belge almayan- Pisalıların Piskoposu Daibert ve birliğinden bazı seçkin askerler Kudüs'ten gelenleri görmek ve duymak için acele etti. Yukarıda bahsedilen bölgede¹⁰⁴ onları bulunca sevinçten ağlamaktan kendini alıkoyamadı. Büyük küçük herkesi gözyaşları içinde boyunlarından

¹⁰⁴ Bahsedilen Bölge "Biblos".

öpmeye başladı ve şöyle söyledi: “Gerçekten ve açıkça görüldüğü gibi yalnızca mallarınızdan, kentlerinizden, kasabalarınızından, mülklerinizden, eşlerinizden, oğullarınızdan, kızlarınızdan vazgeçemediniz aynı zamanda hayatlarınızdan da tereddüt etmeyerek Tanrı’nın ve Efendimiz Mesih İsa’nın bu yolculuğunu böylesine uzak ve barbar uluslara karşı yapmaktan duraksamadığınız ve duyduğumuz kadarıyla kurtarıcımızın hatırına pek çok zorlukla karşılaştığınız için sizi Tanrı’nın oğulları ve dostları olarak görüyorum. Sizin şanınız ve gücünüz ile ilgili şimdi duyduğumuz şey İsa’nın doğumundan bugüne kadar duyulmadı: Çok sayıda krallık ve tehlikeden geçen herhangi bir Hıristiyan ordusu, piç oğullarını ve yerleşimcilerini atarak Kudüs’ü eski gücüne ve görkemine kavuşturmalı, kutsal yerleri temizleyerek Hıristiyanların Muhteşem Prensi Godfrey’i güçlendirmeli ve zaferden sonra kentin savunmasını korumalıdır. Bundan dolayı sevinerek sizi görmek, selamlamak ve sizinle konuşmak arzusuyla buraya gelmeye karar verdik.”

57. İnançlı hacılar saygıdeğer piskoposa şu şekilde yanıt verdiler: “Hıristiyanların iyi talih ve kurtuluşlarına sevinip mutlu olduysanız niçin Hıristiyan kent ahalisine karşı, yani Lazkiyelilere insafsızca güç uyguladınız, niçin kuleleri ele geçirip muhafızlarını katlettiniz ve niçin hâlâ kenti kuşatarak çevreliyorsunuz?” Piskopos bunları duyunca kendisini nazikçe ve sabırlıca akladı. Kendisinin ve adamlarının tamamen bilgisizlik nedeniyle yanlış yaptığını iddia ederek şöyle söyledi: “Bizler bu dökülen kanda masumuz tüm suçlamalarınızdan habersiz ve bilgisizce bu topraklara yelken açtık ve Bohemond bize Antakya’dan geldi ve Lazkiye ahalsinin düzmece Hıristiyan olduklarını ve her zaman Hıristiyan kardeşlerimize düşmanlık ettiklerini söyleyerek Türklerin ve Arapların arasında hacılardan aşırı derecede hainlerin olduğunu bildirdi. Bunun intikamını almak için yardımımızı ve kuvvetlerimizi vermemiz için istekte bulundu. Nitekim onun sözlerine ve bildirisine inandık ve bu kent ahâlisinin çok kötüye gittiğini düşündük; kenti ve içindekileri kuşatması için kuvvetlerimizi ve yardımımızı ona verdik ve onları öldürerek Tanrı’ya hizmet ettiğimizi düşündük. Ancak Bohemond’un bu insanları Tanrı’nın yolunda hizmet etmek için değil de nefreti ve açgözlülüğü nedeniyle öldürttüğü gerçeğini sizden öğreniyoruz. Hıristiyanları kuşatıp öldürerek bizleri korkunç bir biçimde kandırdı. O hâlde bir an önce halkımıza geri dönüp meseleyi onlara belirteceğiz, bundan sonra da kente saldırıdan geri çekileceğiz.

58. Bunu söyledikten sonra Kudüs ordusundan elçiler Pisa Piskoposuyla birlikte yola çıktılar. Ama Bohemond’u açgözlülüğünde aşırı ısrarcı buldular. Kardeşlerin ve diğer

liderlerin elçileri Lazkiye kentinden silahlarının ve birliklerinin geçmesini isteyerek nazik bir şekilde durumu belirttiler. Böylece Yunanların İmparatoru'na verdikleri sözden dönmemiş olacaktı. Yoksa krallığına doğru geri dönüşlerinde ciddi engellerle karşılaşabilirdi. Bohemond habercilerin sözlerini duyunca inançlıların isteklerini ve tavsiyelerini tamamen küçümseyerek kent sakinleri iradesine teslim oluncaya kadar Lazkiye'nin duvarlarından ve surlarından asla çekilmeyeceğini açıkladı. Haberciler Bohemond'un cevaplarının, sert sözlerinin, sabırsızlığının tamamını orduya geri iletiler. Bu durumu liderlerinin bilgisine sundular. Duygularını kışkırtarak herkesin öfkesini şiddetlendirmişlerdi ve böylece büyük küçük herkes silahlanıp savaşa hazırlanmaya niyetlendi. Bu noktada piskopos Bohemond'un amacını ve cevabını bilerek adamlarının kampına ve filosuna gitti. Hıristiyan ordusunun tavsiyesini ve meseleyi birliğindeki herkese bildirdi. Böylece Tanrı tarafından vicdan azabı çeken tüm Pisalılar ve Cenovalılarla birlikte kentin kuşatmasından ve Bohemond'a verdiği yardımdan çekildi, böylelikle kent sakinlerine yardım etmek dışında onlara karşı herhangi bir karşı harekette bulunmadı. Bu nedenle yardımdan yoksun olduğunu, kuvvetlerinin büyük ölçüde zayıfladığını, İsa inançlılar ve prenslerin savaştan çekilerek ona karşı birleştiklerini göremek akşam gökyüzünü ve yeryüzünü gölgelerken Bohemond tüm birlikleriyle birlikte surların kuşatmasından çekildi. Bu geri çekilişi sevgiden veya korkudan değildi. İsteyerek veya istemeyerek kardeşlerinin iradesine boyun eğmeye zorlanmıştı.

59. Ertesi gün tüm dünyayı aydınlatınca tüm hacılar silahlanıp zırhlarını giydiler ve yollarına devam ettiler. Günün büyük bir kısmı geçtikten sonra mor sancaklarla ve trompet sesleriyle Lazkiye'ye vardılar. Ama halktan herhangi bir muhalefet veya direniş görmeyerek kent ahalisi tarafından onlara gönüllüce açılan kentin kapılarından barışçıl bir biçimde girdiler; tam anlamıyla gerçek bir karşılamayla kabul edildiler. Bohemond'un aslında oradan yaklaşık bir kilometre öteye çekilerek konuşlandığını söylediler. Bu nedenle Kont Raymond birliğinden beş yüz kişilik bir kuvvetle kenti savunmak için içeri girdi ve herkesce bilinen sancağını en yüksek kuleye asarak Lazkiye'nin tüm kulelerine adamlarını muhafız olarak yerleştirdi. Diğer prensler ve liderler ordugâh bulmak amacıyla içerideki ve dışarıdaki tüm binaları aralarında bölüştürdüler. Kudüs'ten dönerken Lazkiye topraklarına girdiklerinde Kudüslülerin sayısı yaklaşık yirmi bindi ve yaşamsal tüm ihtiyaçlarını bol miktarda onlar için malzeme getiren tüccarlardan temin ediyorlardı. Onlar Lazkiye'ye vardığında aylardan eylül ve mevsimlerden sonbahar olduğu için mısır, üzüm,

yeni şarap, yağ ve arpa gibi ürünlerin bolluğundan dolayı sevinçliydimler. Kent sakinleri, hacılar, Pisalılar ve Cenovalılar birbirlerine her türlü dostluk ve nezaketi sergileyerek on beş gün boyunca beraber yaşadılar.

60. Her taraftaki bu karşılıklı sevginin ortasında Hıristiyanlar, birlikte yaşadıkları sıkıntılardan, eski sevinçlerden haberdarlardı. Adaletsizliği dolayısıyla onu kınama maksadıyla Bohemond ile konuşması için aracılar görevlendirdiler; böylece pişman olur ve kardeşleriyle uzlaşmayı reddetmezdi; eğer bu şartı yerine getirirse kardeşleri onu dostluk ve sevgiyle birlikte büyük bir nezakete kabul ederlerdi. Bohemond bu habercileri duyunca yaptığı her şeyden pişman oldu. Aceleyle sevgiyle birliğe geri döndü. Belirlenen bir günde Lazkiye ovalarında özellikle Kont Raymond ve Bohemond arasında bir görüşme yapıldı. Daha sonra diğerleri arasında barış ve dostluk tesis edilerek eski defterler kapandı. Bohemond üç gün boyunca Kudüs'teki zafer hakkında soru sormak için sevgi içindeki denetimle onlarla kaldı; sonrasında adamlarıyla Antakya'ya döndü. Birkaç gün sonra Flandreli Robert tıpkı Normanların Prensi Robert, Beziersli Gaston, Montaigulu Cono ve diğer soylular gibi doğdukları topraklara geri dönüşlerini ayarladılar. Ancak Kont Raymond çok emekler harcayarak fethettiği Lazkiye, Tartus ve diğer kentleri Bohemond'un hırsı ve güvenilmezliği nedeniyle kaybedebileceği korkusuyla takipçilerinden çok büyük bir kuvvetle kaldı¹⁰⁵.

¹⁰⁵ Lazkiye kuşatması ve dönüş yolundaki soylularla ilgili bilgi için bkz., Ebru Altan, 2018, *a.g.e.*, ss. 95-98; Steven Runciman, 1998, *a.g.e.*, ss. 229-233; Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *a.g.e.*, s. 100-101; Anna Kommena, *a.g.e.*, ss. 349-353.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hıristiyan dünyası 1095 yılında Papa II. Urbanus'un Clermont Konsilinde yönlendirmesiyle, doğuda bulunan din kardeşlerine eziyet ettiği söylenen, Hıristiyanlar için kutsal kabul edilen toprakları da ellerinde bulunduran Müslümanlar üzerine harekâta başlamışlardır. Avrupa'dan gelen Haçlı denem birlikler o dönemin Yakındoğu coğrafyasına sekiz sefer yapmışlardır.

Seferlerde siyasî, ekonomik sebeplerin yanında asıl kışkırtıcı güç olarak öne sürülen dini sebepler oldu. Kâfir olarak adlandırdıkları Müslüman Türklerin elinde bulunan "Kutsal Toprakları Kurtarmak" kalabalık Haçlı birliklerinin toplanmasındaki en önemli sebep oldu. Haçlı Seferleri ilk olarak düzensiz birlikler hâlinde başladı. Daha sonra çoğunluğu şövalyelerin oluşturduğu ana Haçlı orduları İstanbul önlerine geldiler. Anadolu topraklarına gelmeye başladıkları XI. yüzyıl sonlarında Anadolu'da Malazgirt Savaşından sonraki Türkleşme çabaları görülmekteydi. Bu dönemde Türk beylikleri Anadolu topraklarına hâkim olmaya başlamışlardı. Bunlar içinde en öne çıkanı Anadolu Selçuklu Devletidir. Haçlı birlikleri geldiği zaman Devlet'in başında I. Kılıç Arslan vardı. Fakat devletin o dönemdeki baş şehri İznik Haçlıların kuşatması sonucu Bizans İmparatoruna teslim edildi. Haçlı ordusu bundan sonra Anadolu içinden yollarına devam ederek Urfa'yı Ermeni yöneticisinin isteğiyle savaşız ele geçirdiler. Baudouin Urfa hâkimi olarak orada kaldı. Ana Haçlı ordusu Antakya'ya geldi. Bulunduğu konum kadar dini açıdan da önemli bir durumda olan Antakya Kudüs yolculuğuna devam etmeden alınması gereken bir yerdi.

Antakya zorlu kuşatma sonrası ancak kalenin içinden bir ihanetle ele geçirilebildi. Burada bir Antakya Haçlı Prinkepsliği kurularak, Kudüs yoluna devam edildi. Albertus Aquensis'in değerlendirmesini yaptığımız dört- beş- altıncı kitaplarının, dördüncü kitabında, Antakya kuşatması karşısında, Türk hâkimin yardım istekleri ile başlayıp ayrıntılı şekilde Antakya'nın ele geçirilişi anlatılmaktadır. Beşinci kitabında, Antakya da ki başa geçme mücadelesi, büyük veba salgını ve kıtlıklardan bahseden Albertus Kudüs'e gidilen yol boyunca ele geçirilen yerleşimleri de anlatmıştır. Altıncı kitabında, Kudüs surlarının kuşatılmasından, ele geçirilişinden ve yapılan katliamdan bahsetmektedir. Süleyman Mabedi'ni de tasvir eden yazar katliamları gayet normal bir anlatımla vermiştir.

Eseri incelediğimiz zaman da gördük ki Haçlılar yola çıkış amaçlarını unuttular veya gerçek amaçlarını sonradan ortaya koydular. Bu bağlamda baktığımızda ele geçirdikleri yerlerde başa geçme, hâkimiyet kurma konusunda kendi aralarında bile anlaşmazlıklar yaşamışlardır. Yine yerli Hıristiyan halk üzerinde de baskı dolu yönetimler kurmuşlardır. Haçlılar çıktıkları seferde hem ilerledikleri yollar boyunca hem de ele geçirdikleri yerlerde zalimce davranışlar sergilemişlerdir. En başarılı olduklarını gördüğümüz I. Haçlı Seferi sonunda Urfa ve Antakya'da Haçlı kontlukları, Kudüs'te Latin krallığı kurmuşlardır. Bu başarılarına sebep olarak o dönem için Türk devletlerindeki otorite boşluğu da söylenebilir. Büyük Selçuklu Devletindeki taht kavgalarına bağlı otorite boşluğu Devletin Anadolu'daki beyleri arasında da anlaşmazlıklar ortaya çıkarmıştır. Kendi aralarındaki anlaşmazlıkları çözümlenemeyen beyler Haçlı ordularıyla da istenen mücadeleyi verememiştir. Bu arada Fâtımîler'de ilk olarak Haçlılardan yana bir politika izlemiş bu durumda aralarındaki anlaşmazlığı iyiden iyiye gün yüzüne çıkarmıştır. Haçlılar bu ilk seferlerinde karşılarında düzenli bir otorite bulamamışlardır. Bu durumda Haçlı birliklerinin kolay ilerlemelerini sağlamıştır. Seferlere katılıp olayları kendi gözlemlemediği halde Albert, Historia'sında bu olaylara net olarak değinmiştir.

Değerlendirmesini yaptığımız eser incelendiğinde dönemle ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır. Historia döneme ait diğer kaynaklarla karşılaştırıldığında duyguların ön plana çıktığı da görülmektedir. Vekayiname tarzı olan eserde olaylar ayrıntıları ile ele alınmıştır.

Eser, Birinci Haçlı Seferini en ayrıntılı anlatan batılı kaynaklardan biridir. Değerlendirme yaparken incelediğimiz kaynaklarda yer almayan bilgilerin olduğunu, var olan bilgilerinde oldukça ayrıntıyla eserde anlatıldığını gördük. Albertus Aquensis seferlere katılmayıp katılanların anlattıklarından, dinlediklerinden hareketle eserini yazmıştır. Fakat I. Haçlı Seferini anlattığı bizim de değerlendirmesini yaptığımız kitaplarında verdiği bilgiler diğer ulaşabildiğimiz kaynaklarla örtüşmektedir. Dönemin vakayiname yazarları arasında en hacimli anlatım Aachen'li Albert'e aittir. Dönemin yazarlarından Willermus Tyrensis, eserinin başlangıçtan Kudüs'e kadar olan kısmında Albertus Aquensis'in eserinden faydalanmıştır.

Türk tarihi açısından önemi haiz bir konu olan Haçlı Seferleri ile ilgili yeterli yerli kaynağa sahip değiliz. Çoğunlukla bilgilerimizi batılı kaynaklardan elde etmekteyiz.

Albertus Aquensis'in çevirisiyle beraber döneme ait mevcut kaynakları da tarayarak değerlendirmesini yaptığımız on iki kitaptan oluşan eserinin dört, beş, altıncı kitapları batılı bir kaynak olmakla birlikte dilimize çevrilmesiyle Haçlı kaynakları literâtürün de bir boşluğu doldurması açısından önemli olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Birinci El Kaynaklar

- Abu'l-Farac (1999). *Abu'l- Farac Tarihi*. (Çev.Ömer Rıza Doğrul), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Anna, Kommena (1996). *Alexiad*. (Çev. Bilge Umar), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Anonim Haçlı Tarihi* (2013). (Çev. Ergin Ayan), İstanbul: Selenga Yayınları.
- Azîmî Tarihi (2006), “*Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H.430-538=1038/39-1143/44)*” (Çev. Ali Sevim). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İbnü'l- Adîm (1989). *Bugyetü't –taleb fî Tarihi Haleb*. (Çev. Ali Sevim), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İbnü'l-Adîm (2014). *Zübdetü'l- Hâleb Min Târîhi Hâleb*. (Çev. Ali Sevim), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İbnü'l-Esir (1991). *el-Kâmil fi't-Târîh X*. (Çev. Abdülkerim Özyayın), İstanbul: Bahar Yayınları
- İbnu'l-Kalânîsî (2013). Şam Tarihine Zeyl – I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi, (Çev. Onur Özatağ), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sıbt İbnü'l- Cevz'î (2013). *Mir'ât'üz- Zaman fî Tarihi'l- Âyan*. (Tahkik: Muhammed Enes el-Cüнди, Kâmil Muhammed el-Hakka), C.19, Beyrut/Lübnan.
- Urfalı Mateos (2000). *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) Ve Papa Grigor'un Zeyli (1136-1162)*. (Çev. Hrant Andreasyan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Willermus Tyrensis (2016). *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar*. (Çev. Ergin Ayan) İstanbul: Ötüken Yayınları.

Araştırma Eserler

- Akalın, Kürşat Hâldun (2014). “Yunan-Roma Uygarlığında İnsan-Tanrılara Tapınma Töreni Olarak: Kilise Ekmek Şarap-Ayini” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 41, 130-158.
- Alptekin, Coşkun (1992). “Belek B. Behrâm”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 402-403.
- Altan, Ebru (2001). “Haçlı Ordularının Anadolu’da Geçtiği Yollar” *Belleten* 65, Sayı 243, 571-582.
- Altan, Ebru (2009). “Sûr”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul, 535-537.
- Altan, Ebru (2013). “Yağısıyan”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul, 177-179.
- Altan, Ebru (2018). *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri (1098- 1112)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Atasağun, Galip (2001). “Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar” *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 11, 136-137.
- Avcı, Casim (2002). “Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar Kudüs”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul, 327-32.
- Aydın, Mehmet (2012). *Dinler Tarihine Giriş*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Ayönü, Yusuf (2009). “Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. yy)” *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 25, 53-69.
- Bilge, Mustafa L. (1998). “Hayfa” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul, 41-43.
- Bilge, Mustafa L. (2003). “Lübnan”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 244-246.
- Buzpınar, Ş. Tufan (2003). “Lazkiye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 117-118.
- Cahen, Claude (1940). *La Syrie Du Nord*. Paris VI: Librairie Orientaliste Paul Geuthner 12. Rue Vavin.
- Cahen, Claude (1979). *Osmanlılardan Önce Anadolu* (Çev. Yıldız Moran), İstanbul: E Yayınları.

- Cahen, Claude (2010). *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*. (Çev. Mustafa Daş), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Demirkent, Işın (1990). *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Demirkent, Işın (1996). *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I.Kılıçarslan*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Demirkent, Işın (1996). “Haçlılar”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul, 525-546.
- Demirkent, Işın (2002). “Kılıçarslan I”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara, 396-399.
- Demirkent, Işın (2002). “Kürboğa”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara, 562-563.
- Demirkent, Işın (2002). “Kudüs- Haçlılar Dönemi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara, 329-332.
- Demirkent, Işın (2004). *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık
- Demirkent, Işın (2012). *Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Dursun, Davut (1992). “Beyrut”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 81-84.
- Dursun, Davut; Öztürk, Levent (1995). “Etiyopya”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, 488-496.
- Emecan, Feridun (1989). “Akkâ”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2, İstanbul, 265-267.
- Erkoçoğlu, Fatih (2018). *Haçlı Seferleri Tarihi Kaynakları*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Fayda, Mustafa (1991). “Askalân”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 3, Ankara, 487- 488.
- Fulcherius, Carnotensis (2009). “*Kutsal Toprakları Kurtarmak*” *Kudüs Seferi*. (Çev.İlcan Bihter Barlas), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Genç, Özlem; Korunur, Harun (2016). “Antakya’nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi”, *Studies of the Ottoman Domain*, 6 (10), 60-79.

- Geyik, Meral (2018). “Aachan’li Albert’in Anlatımıyla I.Haçlı Seferi ve Değerlendirilmesi”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Gül, Muammer (1997). “XI.- XII. Yüzyıllarda Kudüs”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Gündüz, Şinasi (2003). “Maniheizm”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 27, Ankara, 575-577.
- Gündüz, Şinasi (2007). *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Gürkan, Salime Leyla (2013). “Mezmûr”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 44, İstanbul, 171-173.
- Harman, Ömer Faruk (2002). “Kudüs”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 26, Ankara, 323-327.
- Harman, Ömer Faruk (2002). “Katoliklik”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 25, Ankara, 55-58.
- Kanat, Cüneyt; Burçak, Devrim (2013). *Sorularla Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Karaca Gölgesiz, Sevtap (2018). “Birinci Haçlı Seferi’nin Türk-Haçlı İlişkileriyle İlgili Batılı Kaynakları”, *Cihannüma, Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 4(1), ss. 61-92
- Kırpık, Güray (2005). “Haçlılar (1095-1120)”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Küçük, Abdurrahman (1992). “Beytülahm”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 86-88.
- Ostrogorsky, Georg (1995). *Bizans Devleti Tarihi*. (Çev. Fikret İşıltan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özaydın, Abdülkerim (1992). “Berkyaruk” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 514-516.

- Özaydın, Abdülkerim (1993) “Cebele” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 183-184.
- Özaydın, Abdülkerim (2000). “Büyük Selçuklu Emiri Kürboğa” *Tarih Dergisi / Turkish Journal Of History*, Sayı 36, 405-422.
- Özaydın, Abdülkerim (2011). “Tartûs” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul, 116-118.
- Özer, Serkan (2015). “Haçlıların Askalân Şehrini Zaptı” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 34(58), 523-452.
- Özer, Serkan (2015). “Fâtımî- Haçlı (1098-1171)” Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Özer, Serkan (2017). “Antakya’yı Haçlılar’a Teslim Eden Hain Zırh Ustası Fîrûz” *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 58, 175-202.
- Raimundus, Aguilers (2019). *Haçlılar Kudüs’te Bir Papazın Gözünden İlk Haçlı Seferi*. (Çev. Süleyman Genç), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*. (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Runciman, Steven (1998). *Haçlı Seferleri Tarihi I Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığının Kuruluşu*. (Çev. Fikret Işıltan), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sahillioğlu, Hâlil (1991). “Antakya” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 228-232.
- Sâmî es- Sakkâr (2007). “Remle” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul, 560-561.
- Seyyid, Eymen Fuâd (1995). “Fâtımîler” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.12, İstanbul, 228-237.
- Sevim, Ali; Erdoğan, Merçil (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilât ve Kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sevim, Ali (2000). *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Tetik, Asiye Derya (2018) “VII. Yüzyıldan Haçlı Hâkimiyetine Kadar Kudüs Tarihi” Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Tomar, Cengiz (2009). “Şayda” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul, 207-209.

Tomar, Cengiz (2010). “Şam” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul, 311-315.

Tomar, Cengiz (2012). “Trablusşam” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul, 292-294.

Turan, Osman (2011). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Turan, Osman (2013). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

İnternet Kaynakları

T.D.K. Türk Dil Kurumu. <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 19.03.2019)

T.D.K. Türk Dil Kurumu. <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 02.05.2019)

EKLER

Ek 1: I. Haçlı Seferi'nde Haçlı Orduları'nın izledikleri yolların haritası

Kaynak: Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s.28.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : YILDIZ ULUTAŞ, Ennur
 Uyuğu : T.C
 Doğum Tarihi ve Yeri : 25/06/1977- Çanakkale
 Telefon : 5054853187
 Faks :
 E-mail : ennurulutas@hotmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Yüksek Lisans Lisans	1. Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği	1999
	2. On Sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2016
Lise	Çanakkale İmam-Hatip Lisesi	1994

İş Deneyimi

<i>Yıl</i>	<i>Yer</i>	<i>Görev</i>
2003	Final Dershanesi	Öğretmen
2005	Zafer Dershanesi	Öğretmen
2006	Öge Dershanesi	Öğretmen
2009	Ezine Ç.P.L	Öğretmen
2010	Eceabat Ç.P.L	Öğretmen
2011	Çağ Dil Kpss Kurs	Öğretmen
2017	Hatay/ Dörttyol	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce - Orta
 Arapça - İyi